

**ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL
TURİZME YEREL HALKIN BAKIŞININ TESPİTİNE
YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: ERZURUM ÖRNEĞİ**

Burhan YILMAZ

**Yüksek Lisans Tezi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER
2024
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK ANA BİLİM DALI

Burhan YILMAZ

ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZME
YEREL HALKIN BAKIŞININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR
ÇALIŞMA: ERZURUM ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Alternatif Turizm Türü Olarak Termal Turizme Yerel Halkın Bakışının Tespitine Yönelik Bir Çalışma: Erzurum Örneği" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28.06.2024

Burhan YILMAZ

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇ ÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güv enlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr.Öğr.Üyesi Ali İSKENDER danışmanlığında, Burhan YILMAZ tarafından hazırlanan bu çalışma 27 / 06/ 2024 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :	Doç.Dr.Nilgün Sanalan BİLİCİ	İmza:	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Doç. Dr. Şerif Ahmet DEMİRDAĞ	İmza:	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi :	Dr. Öğr.Üyesi Ali İSKENDER	İmza:	Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
RESİMLER DİZİNİ	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM, ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİ VE SAĞLIK TURİZMİ

1.1. TURİZMİN TANIMI.....	2
1.2. ALTERNATİF TURİZM	3
1.2.1. Alternatif Turizm Türleri	4
1.2.1.1. İnanç Turizmi	5
1.2.1.2. Mağara Turizmi	5
1.2.1.3. Çiftlik Turizmi	6
1.2.1.4. Av Turizmi	6
1.2.1.5. Hüzün Turizmi.....	7
1.3. SAĞLIK TURİZMİ	7
1.4. SAĞLIK TURİZMİ TÜRLERİ.....	12
1.4.1. Termal (Kaplıca Turizmi) ve SPA-Wellness Turizmi	12
1.4.2. Medikal Turizm (Tıp Turizmi).....	12
1.4.3. İleri Yaş Turizmi (Yaşlı Turizmi, Üçüncü Yaş Turizmi, Geriatri Turizmi)	12
1.4.4. Engelli Turizmi (Engelsiz Turizm, Erişilebilir Turizm)	13

İKİNCİ BÖLÜM

TERMAL TURİZM

2.1. TERMAL TURİZM (KAPLICA TURİZMİ) ve SPA-WELLNESS TURİZMİ.....	15
--	----

2.2. TERMAL TURİZMİN FONKSİYONLARI	17
2.2.1. Sağlık Fonksiyonu	17
2.2.2. Sosyal-Kültürel Fonksiyonu	19
2.2.3. Ekonomik Fonksiyonu	20
2.3. TERMAL TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL ETKİLERİ	21
2.4. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZM	24
2.4.1. Dünya'da Termal Turizm	24
2.4.2. Türkiye'de Termal Turizm	29
2.4.3. Türkiye'de Önemli Termal Merkezler	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİNİN TERMAL TURİZM KAPASİTESİ

3.1. ERZURUM İLİNE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER	38
3.1.1. Erzurum İlinin Coğrafi Konumu, Nüfusu, Yer Şekilleri, İklimi, Ekonomik Özellikleri	38
3.2. ERZURUM'DA TERMAL TURİZM ENDÜSTRİSİ	40
3.2.1. Erzurum'un Termal Turizm Kapasitesi	43
3.2.1.1. Ilıca (Aziziye) Kaplıcaları	43
3.2.1.2. Pasinler (Hasankale) Kaplıcaları	43
3.2.1.3. Köprüköy (Deli Çermik) Kaplıcası	44
3.2.1.4. Akdağ Kaplıcası	45
3.2.1.5. Olur Kaplıcası	45
3.2.1.6. Hızırilyas Kaplıcası	45
3.3. ERZURUM'DA TERMAL TURİZM HİZMETİ VEREN İŞLETMELER	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TERMAL TURİZM FAALİYETLERİNİN YEREL HALK TARAFINDAN NASIL ALGILANDIĞININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

4.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	52
4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	53
4.2.1. Araştırmanın Sınırlılıkları	54

4.2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklem Seçimi	54
4.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Tekniği	56
4.2.4. Araştırma Verilerinin Analiz Yöntemi	57
4.2.5. Araştırmanın Hipotezleri	64
4.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	69
 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	121
EK-1. Anket Formu	121
ÖZGEÇMİŞ.....	127

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZME YEREL HALKIN
BAKİŞİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA: ERZURUM ÖRNEĞİ

Burhan YILMAZ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER

2024, 127 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER (Danışman)

Doç. Dr. Nilgün Sanalan BİLİCİ

Doç. Dr. Şerif Ahmet DEMİRDAĞ

Sahip olunan turistik çekicilikler turizmin gelişmesi için çok önemli bir faktör olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Turistik çekiciliğin bulunduğu çevrede yaşayanların turizmle ilgili duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına göre turizm de olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir. Yerel halkın turizm sektörüne, gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine, turistlere karşı tutum ve davranışları olumlu ise turizmin gelişmesi kolaylaşacak, tam tersi durum söz konusu olursa turizmin gelişmesi engellenip, turistik değer taşıyan kaynakların tahrip edilmesi, hatta yok olmasına bile neden olabilecektir. Dolayısıyla turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgede yaşayan yerel halkın bu faaliyetlere yönelik görüşlerine başvurulması, elde edilecek olan turizm gelirlerinin artmasına, bölgede turistik değer taşıyan kaynakların daha verimli kullanılmasına ve turistik faaliyetlerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Termal turizm bir alternatif turizm türü olarak, doğal bir sıcaklığa sahip ve çeşitli yararlı mineraller içeren şifalı suların, yer üstüne çıktığı bölgelerde farklı şekillerde kullanılmasından (havuz, içme suyu vb.) kaynaklanan sağlık turizmi alt dalıdır. Bu çalışmada, Erzurum ilinde termal turizm potansiyeli bulunan ve bölgede bu anlamda en fazla tanınmışlığa sahip ilçelerde yerel halkın bu turizm türüne karşı bakış açısını belirlemek amaçlanmıştır. Literatür taramasından yerel halkın turizm faaliyetlerine bakış açısı ve algılarına yönelik çok sayıda çalışma ve veri olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, çalışmaların çok büyük çoğunluğunun genel turizmle alakalı olduğu; alt turizm dallarıyla ilgili kısıtlı kaynak bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla elde edilen çalışma sonuçlarının, daha çok kış turizmi ile bilinen Erzurum'da turizm faaliyetlerini 12 aya yaymak adına önem arz eden termal turizm faaliyetlerinin gelişimine, sektör temsilcilerine ve ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Yerel halkın, bir alternatif turizm türü olan termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açısını ve termal turizmin gelişimine verdiği desteği belirlemek için yapılan bu araştırma, 2023 yılında Erzurum merkez ve termal tesislerin bulunduğu bazı ilçelerinde yaşayan halka uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler anket tekniğiyle elde edilerek analiz edilmiştir. Elde edilen verilere merkezi eğilim ölçüleri, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü ANOVA testi ve korelasyon analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda yerel halkın genel olarak termal turizmin olumlu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine destek verdiği, olumsuz ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini ise onaylamadıkları görülmüştür. Bu anlamda yerel halkın termal turizmin etkileri konusunda belli bir düzeyde bilinç sahibi olduğu söylenebilir. Yerel halkın, termal turizmin desteklenmesi gerektiğini düşündüğü, bu amaçla yeni yatırımlar yapılması gerektiği hususunda son derece olumlu bir bakış açısına sahip olduğu, gayet yüksek bir istek ve beklenti içerisinde olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Termal Turizm, Kaplıca, Yerel Halk, Bakış Açısı

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****A STUDY TO DETERMINE THE LOCAL PEOPLE'S VIEW OF THERMAL
TOURISM AS AN ALTERNATIVE TOURISM TYPE: THE CASE OF ERZURUM****Burhan YILMAZ****Advisor: Assist. Prof. Dr. Ali İSKENDER****2024, 127 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Ali İSKENDER (Advisor)****Assoc. Prof. Dr. Nilgün Sanalan BİLİCİ****Assoc. Prof. Dr. Şerif Ahmet DEMİRDAĞ**

Although tourist attractions are a very important factor for the development of tourism, they are not sufficient on their own. Tourism can also be affected positively or negatively depending on the tourism-related feelings, thoughts and behaviors of those living in the environment where the tourist attraction is located. If the attitudes and behaviors of local people towards the tourism sector, tourists and tourism activities are positive, tourism development will be facilitated; on the contrary situation, tourism development will be prevented and resources of touristic value may be damaged or even destroyed. Therefore, obtaining the opinions of local people living in the region where tourism activities take place will contribute to increasing tourism revenues, more efficient use of tourism resources in the region and the development of touristic activities.

As a type of alternative tourism, thermal tourism is a sub-branch of health tourism resulting from the use of healing waters, which have a natural temperature and contain various beneficial minerals in the regions where they rise above ground. This study aims to determine the perspective of the local people towards this type of tourism in the districts of Erzurum that have thermal tourism potential and are the most well-known in this sense in the region. Although it has been determined from the literature review that there are many studies and data on the perspectives and perceptions of local people on tourism activities, it has been observed that the vast majority of the studies are related to general tourism; there are limited resources on sub-tourism branches. Therefore, it is expected that the results of the study will contribute to the development of thermal tourism activities, tourism industry representatives and relevant literature, which are important for extending tourism activities to 12 months in Erzurum, which is mostly known for winter tourism.

This research, which was conducted to determine the local people's perspective on the economic, socio-cultural and environmental impacts of thermal tourism as an alternative tourism type and their support for the development of thermal tourism, was applied to the people living in Erzurum city center and some districts where thermal facilities are located in 2023. The data used in the research was obtained and analyzed using the survey method. Measures of central tendency, independent sample t-test, one-way ANOVA test and correlation analysis were performed on the data obtained. As a result of the analysis, it was seen that the local people generally support the positive economic, socio-cultural and environmental impacts of thermal tourism, while they disapprove its negative economic, socio-cultural and environmental impacts. Accordingly, it can be said that local people have a certain level of awareness about the effects of thermal tourism. It has been observed that the local people think that thermal tourism should be supported and have a very positive perspective, desire and expectation that new investments should be made for this purpose.

Key Words: Erzurum, Thermal Tourism, Hot Springs, Local People, Perspective

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AIENT	: Association International d'Experts Scientifiques du Tourisme (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği)
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CP	: Serebral Palsi
EİK	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GWI	: Global Wellness Institute (Küresel Sağlık Enstitüsü)
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ISPA	: International SPA Association (Uluslararası SPA Birliği)
KUDAKA	: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
MS	: Multiple Skleroz
MTA	: Maden Tetkik Arama
SATURK	: Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPA	: Salus/Sanitas Per Aqua (Sudan Gelen Sağlık)
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNWTO	: United Nations World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)
USHAŞ	: Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı Teşkilat Şeması.....	9
Şekil 1.2. Yıllar itibariyle ülkemize gelen sağlık turist sayısı	11
Şekil 1.3. Yıllar itibariyle sağlık turizm gelirleri	11
Şekil 2.1. Türkiye Kaplıca Haritası.....	31
Şekil 2.2. Türkiye Termal Turizm Kentleri Bölgeleri Haritası.....	32
Şekil 3.1. Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası.	40
Şekil 4.1. Erzurum ve İlçelerinin Coğrafi Konumu.....	55

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Termal Sağlık Tedavi Türleri.....	16
Tablo 2.2. Termal Kaynak Suları ve Tedavi Edici Özellikleri.....	19
Tablo: 2.3. Termal Kaynak Sektörü Büyüme Tahminleri, 2015-2022	20
Tablo 2.4. Turizmin Olumlu ve Olumsuz Etkileri	22
Tablo 2.5. En İyi Yirmi Termal/Mineral Kaynak Pazarı, 2017-2022	26
Tablo 2.6. Türkiye’deki Termal Turizm Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı	30
Tablo 3.1. Erzurum’un Termal Turizm Kaynakları	41
Tablo 3.2. Erzurum'un Önemli Termal Alanlarının Sıcaklık Değerleri ve Tesisleşme	42
Tablo 4.1. $\alpha = 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri	56
Tablo 4.2. Ölçek Boyutlarına İlişkin Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) Değerleri.....	58
Tablo 4.3. Ölçeğin Tamamı İçin KMO ve Bartlett Test Değerleri	58
Tablo 4.4. Ekonomik Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları.....	59
Tablo 4.5. Sosyo-Kültürel Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	60
Tablo 4.6. Çevresel Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 4.7. Termal Turizmin Gelişimine Destek Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	61
Tablo 4.8. Ölçeğin Tamamı İçin İç Tutarlılık Katsayısı	62
Tablo 4.9. Ölçeğin Olumlu Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı	62
Tablo 4.10. Ölçeğin Olumsuz Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı	63
Tablo 4.11. Ölçeğin Termal Turizme Destek Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı	63
Tablo 4.12. Katılımcıların Demografik Özellikleri	70
Tablo 4.13. Katılımcıların Turizm Faaliyetine Katılma Sıklığı	72
Tablo 4.14. Katılımcıların Termal Tesis Kullanıp Kullanmama Durumları	72
Tablo 4.15. Katılımcıların Termal Tesis Kullanma Sıklığı.....	72
Tablo 4.16. Katılımcıların Termal Tesisten Memnuniyet Düzeyi	73
Tablo 4.17. Termal Turizmin Etkileriyle İlgili İfadeler Yere Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamaları.....	74
Tablo 4.18. Termal Tesise Gitmeme Sebepleriyle İlgili İfadeler Yere Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamalar.....	78

Tablo 4.19. İnsanların Termal Tesise Gitme Amaçlarıyla İlgili İfadelere Yerel Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamalar.....	80
Tablo 4.20. Cinsiyete Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısı T-Testi Sonuçları.....	81
Tablo 4.21. Katılımcıların Erzurumlu Olup Olmama Durumuna Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısı T-Testi Sonuçları.....	82
Tablo 4.22. Katılımcıların Erzurumlu Olup Olmama Durumuna Göre Termal Suların Etkileriyle İlgili Bilgi Sahibi Olma Açısından T-Testi Sonuçları ...	83
Tablo 4.23. Katılımcıların Termal Tesisi Kullanma Durumuna Göre Termal Suların Etkileriyle İlgili Bilgi Sahibi Olma Açısından T-Testi Sonuçları.....	83
Tablo 4.24. Katılımcıların Yaşlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları.....	84
Tablo 4.25. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları.....	86
Tablo 4.26. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları.....	88
Tablo 4.27. Katılımcıların Termal Tesis Kullanma Sıklığına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları.....	90
Tablo 4.28. Yerel Halkın Termal Turizmin Gelişimine Verdiği Destek ile Termal Turizmin Etkilerine Yönelik Algısı Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon Analizi)	92

RESİMLER DİZİNİ

Resim 3.1. Aziziye Ilıca Termal Tesisleri	47
Resim 3.2. In The Garden Aqualife Ilıca Termal Resort Hotel & Aquapark.....	48
Resim 3.3. Pasinler Termal Kale Otel	49
Resim 3.4. Pasinler Termal Otel.....	50
Resim 3.5. Nenehatun Termal Tesisleri	50
Resim 3.6. Köprüköy Kaplıcaları (Deli Çermik).....	51

ÖNSÖZ

Alternatif turizm türü olarak termal turizme yerel halkın bakışının tespitine yönelik bir çalışma: Erzurum örneği adlı yüksek lisans tez çalışmamın her aşamasında değerli bilgileri, tecrübesi, nezaketi ve sabrıyla sunduğu kıymetli katkıları için tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali İSKENDER'e çok teşekkür ederim.

Tez jürimde yer alan ve kıymetli katkılarını esirgemeyen Doç.Dr. Nilgün SANALAN BİLİCİ'ye ve Doç. Dr. Şerif Ahmet DEMİRDAĞ'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini ve tecrübelerini nitelikli bir eğitim alabilmemiz için bizlerle paylaşan Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesinin kıymetli hocalarına teşekkür ederim. Bu arada Turizm Fakültesi'nin en kıymetli değerlerinden biri olan ve 2018 yılında hayatını kaybeden hocamız Doç. Dr. Abdülkadir KOŞAN'a bu vesileyle bir kez daha Allah'tan rahmet dilerim.

Yüksek lisans eğitimim, özellikle tez çalışmam boyunca desteğini hiç esirgemeyen; motivasyon düşüklüğü yaşadığım zamanlarda beni tekrar motive eden, her türlü olumlu katkıyı sağlayan kıymetli meslektaşım Öğr. Gör. Dr. Ayhan KORKULU'ya, çalışmam esnasında her türlü kolaylığı sağlayan yöneticilerime ve tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tez çalışması boyunca desteklerini esirgemeyen eşim Özlem ile kızlarım Özge ve Damla'ya teşekkür ederim.

Bu çalışmayı yüksek lisans eğitimim devam ederken kaybettiğim rahmetli babam Zihni YILMAZ'a ithaf ediyorum.

Erzurum-2024

Burhan YILMAZ

GİRİŞ

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde ya da bölgelerde artan sanayileşme, hava kirliliği, kentleşme ve bunun getirdiği trafik sorunları gibi stres faktörleri, iş yaşamının getirdiği olumsuzluklar, sağlıksız beslenme, yaşlanan nüfus artışı vb. nedenlerle sağlığı bozulan, en azından olumsuz etkilenen insanlar kısmen ya da tamamen tekrar sağlıklarına kavuşmanın çarelerini ararlar. Termal turizmin bu çare arayışlarına bir örnek olarak çözüm sunma amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü sağlığa yeniden kavuşma ve tedavi olma amacıyla bireyler seyahat edecekler, konaklayacaklar ve bu anlamda ilgili tesislerde arz edilen hizmetlerden yararlanırken muhtemelen eğlenecekler ve dinleneceklerdir. Termal turizm bu anlamda ekonomik ve sosyal etkiler oluştururken, bu etkilerden tesis yakınlarında yaşayan yerel insanların olumlu/olumsuz etkilenmesi de kaçınılmaz olmaktadır.

Sahip olunan turistik çekicilikler tek başına turizmin gelişmesi için yeterli değildir. Turistik çekiciliğin bulunduğu çevrede yaşayanların turizmle ilgili duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına göre turizmin gelişmesi de olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir. Yerel halkın genel olarak turizm sektörüne, bu anlamda gerçekleştirilen faaliyetlere, hatta turistlere karşı olan tutum ve davranışları olumluysa turizmin gelişmesi kolaylaşacak, olumsuz ise turizmin gelişmesi engellenip, turistik değer taşıyan kaynakların tahrip edilmesine, hatta yok olmasına bile neden olabilecektir. (Şahiner, 2012: 50; Göktaş, 2016: 104; Kuyucu, 2017: 71).

Yerel halkın alternatif turizm türlerinin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevre alt boyutlarına ilişkin bakış açıları bu turizm türünün gelişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu olan sağlık turizmi veya termal turizm ile ilgili planlama yapılırken turizm faaliyetinin gerçekleştiği çevrede yaşayan yerel halkın konuyla ilgili görüşleri, düşünceleri ve beklentileri dikkate alınarak bu planlamaya dahil edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bu çalışmanın, Erzurum’da yaşayan yerel halkın sağlık (termal) turizmine bakış açısını tespit edip, tüm paydaşlara ve akademik anlamda yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM, ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİ VE SAĞLIK TURİZMİ

1.1. TURİZMİN TANIMI

Günümüzde hemen herkesin hakkında az ya da çok birkaç cümle kurup, yorum yapabildiği turizm konusuna ilişkin çalışmalarda aslında en önemli sıkıntılardan biri, turizmin tanımının net bir şekilde yapılamamasıdır. Daha doğrusu birbirinden farklı tanımların bulunmasıdır. Muhtemelen bunun sebeplerinden biri turizm kavramının birden fazla faaliyeti (seyahat, konaklama, yiyecek-içecek, sağlık, alışveriş, eğlence vb.) içermesi; yatırım, vergi, ihracat, gelir gibi kavramlarla ilişkilendirilebilmesi, bu konuya eğilenlerin olayın değişik yönlerine farklı derecede önem vermeleridir.

Bilinen en eski turizm tanımı Guyer Feuler tarafından 1905 senesinde yapılan tanımdır. Feuler turizmi “gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteği; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan, özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak, ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmalarına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır.” şeklinde tanımlamıştır (N.Kozak, M.A. Kozak ve M. Kozak, 2001: 2)

Turizmin daha çok ekonomik yönünü ön plana çıkaran tanımlar da yapılmıştır. Mesela Avusturyalı bir ekonomist olan Hermann Von Schullar 1910 yılında yaptığı tanımda turizmi “başka ülkelerden, şehirlerden veya bölgelerden gelen yabancıların geçici bir süre kalmaları sonucunda ortaya çıkan hareketin ekonomik yönüyle ilgili faaliyetlerin tümüdür” şeklinde tanımlarken; Edman Picard ise turizmi “ülkelere yabancı döviz akışını sağlayan ve turistlerin harcamalarını ekonomiye yaptığı katkı yönünden araştıran faaliyetler” şeklinde ele almıştır (Maviş, Ahipaşaoğlu ve Kozak, 2002: 2)

Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği’nin (Association International d’Experts Scientifiques du Tourisme- Aiest) 1954 yılında kabul edilen tanımlamasına göre turizm, yabancıların seyahatlerinden, asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek şartıyla geçici veya devamlı konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların bütünüdür (Ardilli, 2006:9). Bhat ve Mishra (2021) turizm sektörünün, dünya

apında istihdam olanakları yaratan ve Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’ya katkı sağlayan, dünyanın en büyük ekonomik sektörlerinden biri olduğunu vurgulamışlardır.

Dünya Turizm rgt (UNWTO)’nn turizm tanımı ise “gezmek, iş veya herhangi bir başka amaçla bir yıldan kısa olmak şartıyla her zaman yaşanılan çevrelerinden başka yerlere seyahat edenlerin seyahat ve konaklama faaliyetleri” şeklindedir (UNWTO, 2008)

Günümüzde en çok kabul gören tanım yine AİEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) tarafından 1980’li yıllarda yapılmıştır. Genel kabul gören bu tanıma göre turizm, insanların aslında ikamet ettikleri ve çalıştıkları, her zamanki alışılmış ihtiyaçlarını karşılamak için bulundukları yerlerden farklı yerlere seyahat etmeleri ve seyahat edilen bu yerlerde, genellikle turizm işletmeleri tarafından üretilen ürünleri talep etmeleri ve geçici olmak şartıyla konaklamalarından kaynaklanan ilişki ve olaylar bütünüdür (Kozak vd., 2001:1).

1.2. ALTERNATİF TURİZM

Tıpkı turizm tanımında olduğu gibi alternatif turizm kavramı da tek bir tanıma sahip değildir. Bu çeşitli tanımlamalardan alternatif turizm kavramının ortaya çıkmasındaki en temel amaçlardan birinin turistlerin, seyahat edenlerin tutum, eğilim, istek ve arzularının değişmesi ve turizm işletmelerinin, hatta ülkelerin potansiyellerini bu değişimlere uygun turistik ürün çeşitlendirmesi yapmaya yönlendirerek daha fazla kazanç elde etmek istemeleri olduğu anlaşılmaktadır (Albayrak, 2013:32-38). Bireyler artık kitle turizmi olarak ifade edilen deniz-kum-güneş üçlüsünün yerine daha farklı alternatiflere yönelmiş, bu yöneliş alternatif turizm türlerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Kültürel ve tarihsel değerleri yaşatmayı, evre ve doğa bilincini artırmayı amaçlayan alternatif turizmde grupla yapılan turizmden farklı olarak bireysel faydalar ve turizmin sadece yaz mevsimiyle sınırlandırılmayıp tüm yıla yayılabileceği gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Kitle ya da uluslararası literatürdeki ismiyle “mass” turizmin çevresel, kültürel ve sosyal anlamda olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, mevcut kaynakları daha etkin kullanmak, sezonluk turizm faaliyetlerini dört mevsime yayarak yıl boyumca turizm gelirlerinden yararlanmak alternatif turizmi ortaya çıkaran ana nedenlerdir (Arslaner ve Günay, 2017).

Alternatif turizm en genel haliyle, kitle turizminin ya da daha çok bilinen ismiyle deniz-kum-güneş turizminin çevrede ve sosyal yapıda yarattığı olumsuzlukları hafifletmek ve klasik turizm anlayışının dışında arayışları ve beklentileri olan tüketiciler için oluşturulan ve arz edilen turizm türleridir (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009: 95). Bu tanımdaki olumsuz etkilerden kasıt, kitle turizminin yoğunlaştığı ve geliştiği bölgelerde, o yörenin mimarisine uygun olmayan yapıların çoğalması ve bunun sonucu olarak yapıların bölgesel özgünlüğünün bozulması, hava ve gürültü kirliliğinin artması, yeşil ve kültürel alanların yok olmasıdır (Akış Roney, 2011).

Bir başka kaynakta alternatif turizm “içerdiği turizm aktivitelerinin çeşitliliği sayesinde turizm faaliyetleri içerisine farklı bölgeleri dâhil ederek, belli bölgelerdeki yığılma ve kalabalıklaşmayı azaltan ve turizmi tüm yıla yayan; çevre, yerel halk ve turistlerle olan ilişkileri güçlendiren turizm çeşidi” şeklinde ifade edilmiştir (Acuner, 2006). Dolayısıyla, alternatif turizm kitle turizminden farklı olarak, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını vurgulayan ve bölgede yaşayan yerel halkın refahını gözetten bir turizm modelidir (Weaver, 1995). Alternatif turizm kavramının Turizm Bakanlığı, Turizm Terimleri Sözlüğünde yerlilik ve girişimciliği de vurgulayan karşılığı ise şöyledir: “Alternatif turizm, sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin iş birliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacını güden turizm çeşididir” (Turizm Terimleri Sözlüğü, 1999: 10).

Akoğlan Kozak ve Bahçe (2009) alternatif turizmin özelliklerini sıralarken, daha çok küçük ölçekli olduğunu, yerel halka öncelik tanıdığını, doğal, tarihi ve kültürel kaynakları koruduğunu, hem yerel halkın hem de turistin yaşam kalitesini artıracak nitelikte olması gerektiğini, büyük grup tüketiminden ziyade küçük gruplar ve bireyselliğin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir (Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009: 98-101).

1.2.1. Alternatif Turizm Türleri

Turizm faaliyetine katılan bireylerin sayısındaki artış ve taleplerindeki değişiklikler (Kılıç ve Demir, 2017: 72), küreselleşen dünya ve bilgiye ulaşmadaki kolaylık (Arslaner ve Günay, 2017), girişimcilerin ve işletmelerin inovatif yaklaşımları alternatif turizm türlerinin her geçen gün farklılaşmasına ve artmasına yol açmıştır. Sağlık ve termal

turizmi, kış sporları turizmi, mağara turizmi, inanç turizmi, dağcılık, akarsu turizmi olarak adlandırılan rafting, kano, su sporları turizmi, kongre turizmi gibi çok bilinen alternatif turizm türlerinin dışında daha az bilinen dalış turizmi, kruvaziyer turizmi, yat turizmi, eko-turizm, botanik turizmi, çiftlik turizmi, kuş gözlemciliği, yayla turizmi, av turizmi, hüzün turizmi (dark tourism- bazı kaynaklarda kara turizm (Yıldız vd.,2015) olarak çevrilmiştir) ve toplum temelli turizm gibi alternatif turizm türleri de bulunmaktadır. Görüldüğü üzere alternatif turizmin çok fazla çeşitlilik göstermesi nedeniyle çalışmanın bu kısmında sadece birkaç alternatif turizm türüne değinilecektir.

1.2.1.1. İnanç Turizmi

Turizmle inanç arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Eski zamanlardan beri insanlar inançları gereği seyahat etme ihtiyacı duymuşlardır. İnanç turizmi; tüm dinler ve inanç sistemleri için kutsal addedilerek ziyaret edilen merkezlerin/mekânların, ziyaret edilmelerinden sosyo ekonomik kazanç elde edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Özgen, 2013). İslam âlemi için Mekke ve Kâbe, Medine ve Hz. Muhammed'in kabri Ravza-i Mutaharra, Kudüs; Hristiyanlık açısından Kudüs, Vatikan, Roma, Efes ve Meryem Ana Manastırı; Yahudilik açısından Kudüs ve ağlama duvarı gibi şehir ve mekânlar bu anlamda örnek verilebilir. Her yıl 5 milyonu aşan sayıda Hristiyan hacı Fransa'da, kutsal su kaynağına ve şifa verici özelliğe sahip mağarasıyla ünlü Lourdes'e; 28 milyon civarında Hintli hacı ise Hindistan'daki Ganj Nehri'ne gitmektedir (Collins Kreiner, 2010). Kutsallığına inanılan bu yerler inananları dışında, meraklıları tarafından da yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir (Sargın, 2006). Dolayısıyla bu ziyaretlere bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel ekonomik, siyasal ve sosyal sonuçlar doğru bir şekilde yönetilebilirse genel olarak ülkeler, özelde ise yerel alanlar ve insanları olumlu katkılar elde edebilirler (Okuyucu ve Somuncu, 2013).

1.2.1.2. Mağara Turizmi

Aşınmaya karşı dirençsiz, yani kolay aşınabilen alanlarda kayalardaki çatlaklardan sızan suların aşındırmalarla oluşturduğu insan geçişine imkân sağlayan boşluklara mağara denir. Bu boşlukların turistik amaçlı olarak sağlık ya da merak dolayısıyla ziyaret edilmesi ve bu ziyaret esnasında bölgedeki turistik faaliyetlerden yararlanılması mağara

turizmi olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2020). Türkiye, 30 civarı turizme açılmış olmak üzere yaklaşık 40.000 adet mağarasıyla aslında dünyadaki diğer ülkelere kıyasla 'mağara cenneti ülke' durumundadır. Bunlar içerisinde en uzun mağara, 15 km'den daha fazla olan uzunluğuyla Isparta Pınargözü Mağarası; en derin mağara ise eksi 1429 m ile Mersin'de bulunan Peynirlikönü Mağarasıdır (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2023). Türkiye'de turizme açılan ilk mağaralar, Alanya Damлатаş, Burdur İnsuyu ve Silifke Narlıkuyu Dilek mağaralarıdır (Ozansoy ve Mengi, 2006: 201).

1.2.1.3. Çiftlik Turizmi

Çiftlik turizmi, ziyaretçilerin tarım ve hayvancılık işleri yaparken, çeşitli ekoturizm faaliyetlerine de katılabilmelerini sağlayan, ekonomik olarak yöre halkına ek gelir kazandıran ve kültürel anlamda faaliyetin yürütüldüğü bölgenin tanıtımına da katkı sağlayan turizm çeşididir (Ahmadova ve Akova, 2016). 2002 yılında Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği aracılığıyla başlatılan TaTuTa (Tarım-Turizm-Takas) hareketinin öncülüğündeki çiftlik turizminin yapıldığı çiftliklerde, ekolojik ilkeler doğrultusunda tarım ürünü veya hayvansal ürün yetiştirme, ürün hasadı yapma ve bu ürünlerin satışını yapmak temel hedeflerdir (Akoğlan, Kozak ve Bahçe, 2009). Çiftlik turizminde ziyaretçi gönüllü katılımcı veya konuk olarak bulunabilir. Gönüllü katılımcılar, çiftlikte gönüllü olarak meyve sebze toplanması, reçel yapılması, süt sağılması, salça yapılması, hamur yapılması veya yufka açılması gibi işlerde çalışırlar, çiftlik sahibi de bu hizmetleri karşılığında onların konaklama ve yemek ihtiyaçlarını karşılar. Konuk olma durumunda ise, katılımcının çiftlikte herhangi bir işte çalışma zorunluluğu yoktur ancak alınan konaklama ve diğer hizmetler karşılığında bir ücret ödemesi gerekir (<https://wwoofturkey.org/tr/>).

1.2.1.4. Av Turizmi

Av turizmi, belirli avcı nitelikleri haiz kişilerin belirlenen ilkeler çerçevesinde avlanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere yaptıkları ve ülke ekonomisiyle sosyal hayata katkı sunan etkinliklerdir. Av turizminin amaçlarının başında yeterli sayıdaki av hayvanlarının avlanmasına izin verilerek ülke ekonomisine katkı sağlamak gelmektedir (Demir vd., 2012). Türkiye için nispeten yeni bir kavram olan bu turizm türünün

ekonomik katkısı için Türkiye’den çok daha küçük olan Macaristan’a bakılabilir. Avrupa’nın bu küçük ülkesi yılda 25-30 bin kadar avcı tarafından tercih edilmekte ve av turizmi geliri olarak bunlardan yaklaşık olarak 45-50 milyon dolar elde edilmektedir (Duran, 2012).

1.2.1.5. Hüzün Turizmi

Geçmiş zamanlarda vuku bulmuş ve ölüm, deprem, savaş, kaza vb. üzücü olayları içerisinde barındıran bir turizm çeşidi olan hüzün turizminde bahsi geçen bu yerlere yapılan ziyaretlerde, şehitlikler, mezarlar, anıtlar ve yazıtlarla yaşanmış olayların ziyaretçiye aktarılması amaçlanmaktadır. Türkiye’de Anıtkabir, Gelibolu Yarımadası, Sinop ve Ulucanlar Cezaevleri, Sarıkamış, 15 Temmuz Şehitler Anıtı ve Yasak Şehir Erzincan gibi hüzün turizmi açısından değerlendirilebilecek oldukça fazla sayıda destinasyon bulunmaktadır (Ergun ve Oktay, 2022).

1.3. SAĞLIK TURİZMİ

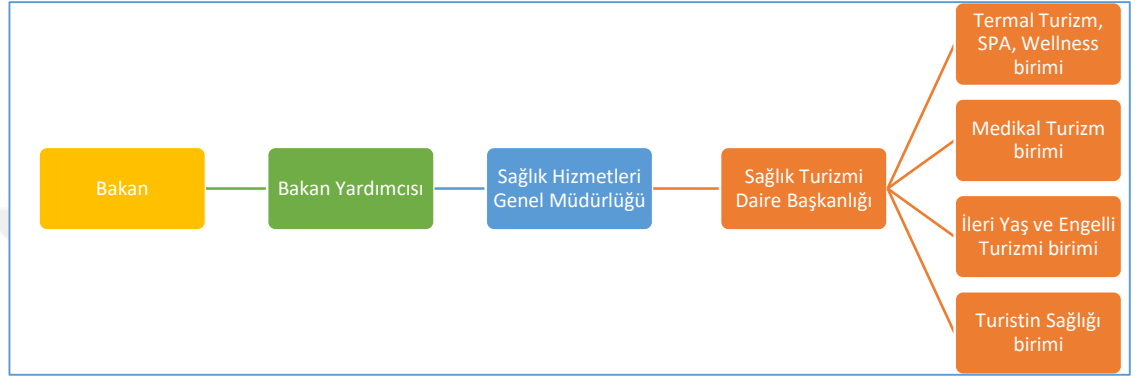
Sağlıklı olmak her bireyin temel ihtiyacıdır. Günümüzde hızla gelişen kentleşme ve sanayileşme, bunlarla birlikte artan çevre ve hava kirliliği, yoğun çalışma temposu, hareketsiz yaşam, beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, yaşlı nüfus artışı vb. sebepler insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. İnsanlar sadece hastalıklarına çare bulmak için değil, var olan sağlıklı durumlarını koruyabilmek, geliştirebilmek ve daha iyi hissedebilmek için de seyahat ederler. Bu amaçla gerçekleştirilen seyahatler ve konaklamalar sağlık turizmi kapsamında yer almaktadır (Tekinçay, Yurcu ve Akıncı, 2019). Aslında sağlık turizmi genel olarak hem sağlıklı yaşam turizmi hem de tıp turizmi için bir şemsiye kavram olarak kabul edilir (Ridderstaat, Singh ve DeMicco, 2019). Sağlığı olumsuz yönde etkilenen insanların koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici ve sağlığı geliştirici sağlık hizmeti/ hizmetlerinden faydalanmak için yaşadıkları ülke/bölge dışında bir ülke/bölgeyi ziyaretleri sağlık turizmi olarak tanımlanmaktadır (Tontuş, 2017). Silik’in (2020) tanımına göre ise sağlık turizmi, turizm tesislerindeki turizm hizmetlerinin yanında fazladan sağlık hizmeti sunma ve buna yönelik tesisleri barındırarak turistleri işletmeye çekme faaliyetleri olarak ifade edilmiştir.

Sağlık turizminin gelişiminde çok çeşitli faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörler özetle şunlardır (Tontuş, 2015; Gündüz F.F., Gündüz, S. ve Yavuz, 2019):

- ✓ Küreselleşme
- ✓ İnsanların kendi ülkelerindeki uzun bekleme süreleri (Ör: Kanada’da kalça protezi için bekleme süresi yaklaşık 26 hafta)
- ✓ İleri donanım ve teknolojiye sahip ülkelerde tedavi olma isteği
- ✓ Ülkelerin sağlık ve sigorta sistemlerinde yaşanan problemler (Ör: İrlanda’da bazı diş hastalıkları geri ödeme sistemine dahil değildir. Ya da cinsiyet değiştirme operasyonlarının çoğu ülkede yasak olması gibi)
- ✓ Gelişmiş ülkelerde tıbbi hizmetlerin pahalılığı ve benzer hizmetlerin başka ülkelerde çok daha ucuza sunulması (Ör: Yağ aldırma işlemi ABD de 9.000, Türkiye’de 3.333, Hindistan’da ise 2.500 dolardır)
- ✓ Kişilerin kendi ülkelerindekinden daha kaliteli bir sağlık hizmeti almak istemeleri
- ✓ Yaşlı popülasyonu ve kronik hastalıkların artması. Bu kişilerin başka ortamlara gitme ve tedavi olma istekleri
- ✓ İnsanların kendi ülkelerindeki sağlık sistemlerinin yetersizliği (Ör: Sağlık turizminde öne çıkan ülkelerde belirli sertifika ve akreditasyonlara sahip kuruluşların varlığı ve bilinirliği)
- ✓ Akrabalık bağları nedeniyle sıkı ilişkiler (Ör: Bulgaristan-Yunanistan-Suriye gibi ülke vatandaşlarının Türkiye’deki akrabaları)
- ✓ Türk vatandaşlarının yoğun olarak yaşadığı ülkelerin çokluğu ve bu kişilerin kendi ülke sağlık hizmetlerinden yararlanma isteği (Almanya, Hollanda, Fransa gibi)

Tapan (2022) sağlık turizmi amacıyla seyahat edenlerin, gidecekleri ülkeleri çok farklı sağlık hizmetlerine göre tercih ettiklerini belirtmiştir. Tapan’a göre kozmetik (estetik) hizmetlerinde Tayland, dermatolojide Malezya, onkolojide Almanya, diş bakımında Kosta Rika, diş hekimliğinde Meksika, yağ aldırma operasyonlarında Brezilya, diş beyazlatma alanında Macaristan, obezite ameliyatlarında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), diş implantı konusunda Polonya tercih edilirken Türkiye daha çok göz operasyonlarında, SPA ve wellness uygulamalarında, saç ekimi ve kozmetik cerrahide talep görmektedir (Tapan, 2022).

Son 10-15 yılda Türkiye sağlık turizmi açısından çok önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sağlık turizmi, 2010 yılında oluşturulan Sağlık Turizmi birimi ve daha sonra 2011’de kurulan Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığının kontrolünde yönetilmeye ve düzenlenmeye başlanarak birçok mevzuat değişikliği yapılmıştır (Doruk, 2019). Sağlık Bakanlığı bünyesinde sağlık turizmi faaliyetlerinden sorumlu birimlerin teşkilat yapısı şu şekilde oluşturulmuştur.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı internet sayfalarından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1.1. Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı Teşkilat Şeması

2020 yılında Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Başkanlıkların Görev Yönergeleri kapsamında Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı’nın görevleri Madde 23-(1) başlığı altında şöyle belirlenmiştir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022a)

- a. Hem sağlık turizmi hem de turist sağlığıyla ilgili hizmet planlaması yapmak, gereken izinleri/onayları vermek
- b. İlgili kurum/kuruluşlarla koordineli şekilde sağlık turizmi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek
- c. Yurtdışından tedavi olmak üzere ülkemize gelmesi arzu edilen kişilerin (hastalar) sağlık turizmi kabulü açısından kriterler oluşturmak ve bu kişilerin (hastalar) talep ve şikâyetlerini incelemek
- d. Sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında değerlendirilen hastalara yardım ve danışmanlık hizmeti sunmak ve kayıtlarını tutmak
- e. İkili iş birlikleri çerçevesinde sağlık amaçlı ülkemize gelen ve tedavisi uygun bulunan hastaların sağlık hizmetiyle alakalı işlemlerini planlamak ve koordinasyonu sağlamak

- f. Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi (USHAŞ) ile koordineli çalışmak
- g. Genel müdürlükçe verilen diğer görevleri yapmak

Sağlık turizmi kapsamındaki harcamalar ülke ekonomileri açısından oldukça önem arz eden bir gelir kaynağıdır. Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ) 2019 yılında Sağlık Bakanlığının ilgili kuruluşu olarak kurulmuştur. USHAŞ'ın kuruluş amacı sağlık turizmi ile ilgili konularda bakanlığa önerilerde bulunmak, uluslararası sağlık hizmetlerinin her türlü tanıtımını yapmak, hem kamu hem de özel sektörün sağlık hizmetleri faaliyetlerini desteklemek ve koordinasyonu sağlamaktır. USHAŞ verilerine göre dünyada yıllık 30 milyon insan sağlık turizmi kapsamında ülkelerinin dışına çıkmakta ve yaklaşık olarak 500 milyar dolar harcamaktadır (USHAŞ, 2024). 2020 ve 2021 yıllarında sağlık turizminden yararlanan kişi sayısı Covid-19 küresel salgını sebebiyle düşmüş olsa da 2022'den itibaren tekrar yükseliş trendine girmiştir. TÜİK verilerine göre (Şekil 1.2 ve Şekil 1.3) ülkemizde 2021 yılında 670.730 kişi sağlık hizmetinden yararlanmış ve 1.726.073.000 ABD doları gelir elde edilmiştir. 2022 yılında ülkemize gelip sağlık hizmeti alan kişilerin sayısı toplam 1.258.382 ve bu anlamda sunulan hizmetlerinden elde edilen gelir 2.119.059.000 ABD doları olmuştur. 2023 yılında ise sağlık hizmeti almak için ülkemize gelen kişi sayısı toplam 1.398.504 ve elde edilen gelir 2.307.130.000 ABD doları tutarında gerçekleşmiştir. Bahsi geçen rakamlara ülkemiz vatandaşı olup yurtdışında ikamet eden ve sağlık amaçlı Türkiye'ye gelen kişiler dahil değildir. Türkiye 4 saatlik uçuş mesafesinde 57 ülke ve yaklaşık 1 milyar insana hitap etmektedir. Bu coğrafi konumuyla sağlık turizminde Türkiye'nin 2023 yılında hedefi 1,5 milyon sağlık turisti ve 10 milyar dolar sağlık turizmi geliridir (USHAŞ, 2024).

Kaynak: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Erişim tarihi: 12.03.2024

Şekil 1.2. Yıllar itibariyle ülkemize gelen sağlık turist sayısı

Kaynak: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Erişim tarihi: 12.03.2024

Şekil 1.3. Yıllar itibariyle sağlık turizm gelirleri

1.4. SAĞLIK TURİZMİ TÜRLERİ

En kabul gören tanımlardan biri olarak sağlık turizmi, bireylerin sağlıklarını kazanmak veya sürdürmek amacıyla bir yerden başka bir yere yaptığı seyahatler ve bu süre zarfında gerçekleştirilen her türlü faaliyetlerdir (Göktaş, 2018). Sağlık turizmi, bünyesinde termal ve SPA-Wellness turizmi, medikal (tıp) turizm, ileri yaş (yaşlı) turizmi ve engelli turizmi kavramlarını barındırmaktadır.

1.4.1. Termal (Kaplıca Turizmi) ve SPA-Wellness Turizmi

Termal turizm konusu çalışmanın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.4.2. Medikal Turizm (Tıp Turizmi)

Bir niş pazar olarak medikal turizm hem geleneksel anlamda insanların tatil yaptıkları hem de tıbbi tedavi, cerrahi bakım, diş tedavisi ve bakımı gibi hizmetlerden yararlanmak üzere genellikle denizaşırı ülkelere uzun mesafeler kat ederek gerçekleştirdikleri ve hızla büyüyerek bir endüstriye dönüşen sağlık turizmi alt dalıdır (Connel, 2006). Bu anlamda, medikal turizm ile sağlık turizmini birbirlerinden ayıran en önemli özellik medikal turizmde tıbbi bir müdahaleye gereksinim duyulmasıdır (Çolakoğlu, Altun ve Kıykaç, 2019). Diğer bir deyişle, medikal turizm etkinliklerinin her biri aynı zamanda bir sağlık turizmi aktivitesidir, ancak her sağlık turizmi etkinliği medikal turizm kapsamında değerlendirilemez (Yirik 2014: 21).

1.4.3. İleri Yaş Turizmi (Yaşlı Turizmi, Üçüncü Yaş Turizmi, Geriatri Turizmi)

Daha çok, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde olmak üzere dünya genelinde en önemli sorunlardan biri yaşlanan nüfusun hızla artmasıdır (Rakıcı ve Yılmaz, 2016). Nüfusun yaşlanması çalışan oranının düşmesine, bu durumda geri ödeme sisteminin yükünün artmasına yol açmaktadır. Üstelik üretkenlik çağındaki bireylerin hemen tamamının çalışmak durumunda olması çekirdek aile yapısının bozulmasına, yaşlanan bireylere ailede sağlanamayan bakım hizmetinin artmasına da neden olmaktadır (Tontuş, 2017).

Üçüncü yaş turizmi de denilen ileri yaş turizmi 60 yaş üzeri bireylere yönelik bakım ve tedavilerin gerçekleştirildiği, rehabilite edici hizmetlerin sağlandığı, yaşlı kişilerin zamanlarını daha kaliteli geçirmelerine yardımcı olunan ve sağlıklı ömürle ilgili uygulamaları bünyesinde barındıran turizm çeşididir (Dedeoğlu, 2021). Genellikle çalışma yaşamlarını sonlandırmış olduklarından zaman sıkıntısı yaşamayan bu hedef kitle için, mevsim dışı turizm olanaklarının maliyetinin düşüklüğü cazip gelmekte, dolayısıyla yaşlılar turizm sektöründe her geçen gün artan bir hedef kitle haline gelmektedirler. Yaşlıların ihtiyaç ve beklentilerine uygun şekilde tasarlanmış bakım evleri, tatil köyleri, klinik oteller, gezi turları, rekreasyon alanları, meşguliyet terapileri bu pazardan pay kapmak isteyen işletmelere ve faaliyetlere örnek olarak verilebilir (Bektaş ve Şimşek, 2016).

1.4.4. Engelli Turizmi (Engelsiz Turizm, Erişilebilir Turizm)

Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre dünyada toplam nüfusun % 15'i kadar yani 1 milyardan fazla (UN-United Nations, 2023), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre ise toplam nüfusun % 16'sı, yani tahminen 1.3 milyar (WHO-World Health Organization, 2023) insanın fiziki, zihinsel ya da duyuşsal bir engeli bulunmaktadır. Bu bilgilere ek olarak 2030 yılının öngörülerine göre tam olarak engellilik durumu sayılmasa da yaklaşık 2 milyar civarı kronik hasta, 2 milyar civarı da obez nüfus olması beklenmektedir. Engelli kişilerin çoğu yaşlılarda olduğu gibi artık çalışma hayatının içinde değildir ve mevsim dışında da yıl boyu seyahat etme imkânına sahiptir (Tontuş, 2017). Dünyada kabul edilen bu sayılara göre engelliler turizm pazarı için en yüksek potansiyelli pazarlardan biridir (Ankaya ve Aslan, 2020).

Erişilebilirlik, engelli turizmindeki en önemli husustur. Erişilebilirlikten kasıt ayırım gözetmeksizin her insanın turizmden eşit yararlanmasıdır. Bu bağlamda sağlık turizmi türlerinden biri olarak engelli turizmi, engelli bireylerin konaklayabilmesine olanak sağlayan tatil otellerinden, özel bakım hizmeti sunan merkezlerden ve iyileştirme kliniklerinden faydalanmak amacıyla katıldıkları turizm çeşididir (Doruk, 2019).

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) engelli turizminin geliştirilmesi konusunda birtakım tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ürünlerin, çevrelerin, program ve hizmetlerin herkes tarafından herhangi bir adaptasyon ve özel tasarım gereksinimi

olmadan kullanılması anlamında “küresel tasarım” yapmak, engelli kişilerin tüm alanlara, bilgiye, hizmet ve aktivitelere ulaşabilecekleri planlamalar yapmak ve personelin bu anlamda eğitilmesi şeklinde sıralanabilir (Tontuş, 2017).

İKİNCİ BÖLÜM

TERMAL TURİZM

2.1. TERMAL TURİZM (KAPLICA TURİZMİ) ve SPA-WELLNESS TURİZMİ

Termal kelimesinin Latince sıcak anlamına gelen “thermos” kelimesinden geldiği düşünülmektedir (Kıngır, Ağraş, Martin ve Şeyhanlıoğlu, 2019). Türk Dil Kurumu (TDK) termali, sahip olunan sıcak kaplıca suları ve bu sulardan yararlanma imkânı da sağlayan kuruluşlar şeklinde tanımlamaktadır. (TDK, t.y.)

Türkçede sıcak suların çıktığı yere, lokal su ve iklim sıcaklığına göndermede bulunularak ılıca denilmektedir. Bu yerlerin üstü kapatılarak çeşitli tesisler (hamam, konaklama tesisi gibi) yapıldığı için kapalı ılıca olarak adlandırılan bu kaynaklar zamanla iki kelimenin birleştirilmesiyle kapalı ılıca=kaplıca olarak isimlendirilmiştir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b).

İnsanlar tarafından şifalı suların çok eski zamanlardan beri tedavi, rahatlama, dinlenme, zinde kalma gibi sağlık amaçlı kullanıldığı bilinmektedir (D. Özbek ve T. Özbek 2008). Günümüzde ise bu şifalı kaynaklar turizm endüstrisinin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.

Cihangir (2016), termal turizmi, tedavi olmak, dinlenmek, eğlenmek ya da arınmak amacıyla, 18-20 derece veya daha yüksek sıcaklığa sahip, zengin mineralli jeotermal suların kullanılması olarak tanımlamıştır. Bastem’e (1997) göre ise termal turizm; mineral içerikli termal suların ve çamurların insan sağlığına yaptığı olumlu katkıların alanında uzman hekim denetimiyle fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz vb. aktivitelerle desteklendiği alanlara yapılan seyahat hareketidir. Sağlık Bakanlığı termal sağlık turizmini mineralize termal su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi yöntemlerle iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon ve diyet gibi destek tedavilerin birleştirilmesiyle gerçekleşen turizm hareketi olarak tanımlamaktadır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b). Tanımlardan görüldüğü üzere termal turizm sadece şifalı suları kapsamaz. Genelde sağlık turizminin, özelde ise termal turizmin popülaritesinin artmasıyla birlikte termal sağlık hizmetlerinde kullanılan yeni ve farklı kavramlar ortaya

çıkıştır (Şengül ve Bulut, 2019; Edinsel ve Adıgüzel, 2014.; Özsarı ve Karatana, 2013). Bunlardan bazıları Tablo 2.1’de verilmiştir.

Tablo 2.1. Termal Sağlık Tedavi Türleri

Termalizm	Sağlık kurallarına bağlı kalınarak kaplıca, ılıca, içme gibi şifalı doğal su kaynaklarının tedavi aracı olarak kullanılmasıdır.
Klimatizm	Genellikle dağ ve deniz kıyılarında kurulu tesislerde açık ve temiz havadan, daha doğrusu bunların iyileştirici etkilerinden faydalanılan tedavi türüdür.
Üvalizm	Tedavide yöresel özgünlüğü bulunan meyve ve sebzelerin (Bursa’nın şeftalisi, Malatya’nın kayısı gibi) kullanılması ya da bu meyve ve sebzelerin hoşlananlara sunulması, kullandırılması.
Balneoterapi	Termomineralli termal sular, peloidler veya gazların banyo tedavisi, içme kürü veya inhalasyon (soluma) yöntemleriyle kullanılarak yapılan tedavi şeklidir.
Peloidoterapi	Aslında balneoterapi’nin bir parçası olan peloidoterapi, onlarca yıllık zaman diliminde doğal olarak oluşan, yapısında mineralli ve/veya organik maddeleri bulunduran çamur benzeri maddeler olan peloidlerin; çamur ve toprakların banyo, sarma, maske veya tampon şeklinde uygulanmasıyla yapılan tedavilerdir. Halk arasında daha çok şifalı çamur tedavisi olarak bilinmektedir.
Talassoterapi	Tedavide deniz suyu ve güneşten faydalanılmasıdır.
Hidroterapi	Fizyoterapi kapsamında yer alan ve mineral taşımayan tatlı suyla yapılan kuvvet, havuz tedavisi.
Speleoterapi	Özel mağaralarda soluma yaptırılarak gerçekleştirilen tedavi.
Helioterapi	Güneş ışığı ile yapılan tedavi. Güneş banyosu da denir.
Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamaları veya Fizyoterapi	Kaplıca tedavisinde elektroterapi, egzersizler, masaj vb. yöntemlerin kullanılmasıdır.
Medikal Tedavi	Kaplıca tedavisiyle eş zamanlı hastaya bölgesel veya birçok bölgeye ilaçlarında uygulandığı tedavi yöntemi.
Destek Uygulamaları	Sağlık konusunda eğitim, diyet uygulamaları, günlük yaşam rutinlerinin düzenlenmesi, davranışları değiştirmeye yönelik eğitimler ve psikolojik destek içeren yöntemlerdir.

Kaynak: Bahsi geçen çalışmalardan derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur

Bunlar ve genel olarak termal turizm tanımlarına bakıldığında sıcak sular, termomineralli sular, termal sular, şifalı sular veya jeotermal sular gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Daha önce değinildiği gibi termal sular, çıkış noktasındaki sıcaklıkları 18 ile 20 °C üzerindeki sulara; mineralli sular, litresinde en az 1 gr ve üzeri

mineral içeren (karbondioksit, kükürt, radon, iyot, florür gibi), bakteriyolojik ve kimyasal kirlenmeye uğramamış sulara; termomineral su ise hem 20 derece üzeri sıcaklığa sahip, hem de mineral içeren sulara denilmektedir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b).

Termal turizmde mevsimsellik olgusu kısmen daha düşük olduğundan, dört mevsim turizm imkânı sağlayarak tesislerdeki doluluk oranlarını artırır ve istihdama olumlu katkı sağlar (Avderen ve Eter, 2023). Herhangi bir turizm türüyle birlikte rahatlıkla kullanılabilir, dolayısıyla turistik aktivitelerin çeşitlenmesini sağlar. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü termal turizm ekonomik ve sosyal refah artışı sağlamak açısından önemli roller üstlenebilir (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı [KUDAKA], 2010). Termal turizmin her yaştan, her türlü fiziki ve ekonomik durumdan insana hitap ettiği de unutulmamalıdır (Nikoli ve Lazakidou, 2019).

SPA-Wellness turizmi ise insanın kendisini ruhen, bedenlen, zihnen ve ilişki kurma anlamında iyi ve zinde hissetmesini sağlayan her türlü uygulamalardır. Bu uygulamalara masaj, cilt bakımı, çamur ve yosun banyoları, küvet bakımları, thalassoterapi gibi doğa ürünleri ve doğal ürünlerle gerçekleştirilen sağlıklı yaşam yöntemleri ve yapılan vücut bakımları örnek olarak verilebilir (Özsarı ve Karatana, 2013).

2.2. TERMAL TURİZMİN FONKSİYONLARI

2.2.1. Sağlık Fonksiyonu

Son yıllarda bireysel turizm eğilimlerinde ve tatillerde doğal ortamların tercih edilmesinde bir artış söz konusudur. Doğayla yoğun temas halinde olan, dinlenmeye yönelik tatiller için termal kaplıcalar arayan, aynı zamanda da vücut bakımı odaklı hizmetlerden (kilo verme, cilt bakımı, sigara bırakma, anti-stres vb.) yararlanma arzusunda olan yeni bir grup insan ortaya çıkmıştır (Brandão vd.,2021).

Şifalı suların çok eski zamanlardan beri sağlık amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Arkeolojik çalışmaların bulgularına göre termal sular yaklaşık 5000 yıldır, yani bronz çağından beri Mısırlılar, Persliler, Romalılar ve Türkler tarafından temizlenmek, dinlenmek, zindeleşmek ve tedavi olmak amaçlı kullanılmıştır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b). Günümüzde sağlık alanındaki teknolojik gelişmelere, teşhis ve tedavilerdeki değişimlere rağmen termal sularda bazen tek başına bazen de diğer

tedavilere (ilaç tedavisi, fizik –tedavi gibi) ek olarak yine sağlık amaçlı kullanılmaktadır. Konuyla ilgili yapılan literatür taramasında birçok kaynakta termal turizm başlığı altında değinilen SPA (Salus Per Aquam ya da Sanitas Per Aquam) teriminin suyla/sudan gelen sağlık anlamı taşıdığı kabul edilmektedir (Değer, 2020; Kozak ve Bahçe, 2009; Riyaz ve Arakkal, 2011; Yalçın, 2018).

Termal tesislerdeki şifalı sulardan genellikle romatizmal hastalığı, deri ve cilt hastalığı, kadın hastalıkları, kan dolaşımı hastalığı, karaciğer ve safra kesesi hastalığı, kalp-damar sertliği, solunum rahatsızlığı, nörolojik rahatsızlık, mide-bağırsak hastalığı, göz hastalığı, kemik ve kireçlenme rahatsızlığı, felç hastalığı bulunanlar yararlanmaktadır (Tengilimoğlu ve Karakoç, 2013: 82-83).

T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Çevre Sağlığı Araştırma Müdürlüğü tarafından 05.04.2005 tarihinde yapılan analizde Diyarbakır Çermik ilçesinde bulunan termal su insan sağlığına elverişli bulunmuştur. Aynı termal su yine Sağlık Bakanlığı Tıbbi Değerlendirme Kurulunun 06.06.2005 tarihinde yapılan toplantısında iltihaplı romatizmalar, kas ağrıları ve kas romatizmaları, eklem hastalıkları ve kireçlenmeler, kronik bel ağrıları, yaralanmalar, cilt hastalıkları, yumuşak doku zedelenmeleri, genel stres ve sinir sistemi hastalıkları, spor yaralanmaları ve bunların tedavisi, kadın hastalıkları, osteoporoz (kemik erimesi), idrar yolu ve safra kesesi rahatsızlıkları gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılabilir kabul edilmiştir (Meşeli, 2017).

Çevirgen'e (1996) göre tedavilerde kullanılan tıbbi ilaçların bağımlılık riskine karşın termal tesislerdeki kür uygulamaları hastalara şifa sunarak hem bağımlılığı hem de ilaç tüketimini azaltabilir.

Termal turizme olan ilgi artışının nedenlerinden biri olarak stresten ve yoğun iş temposundan uzaklaşmak ve kurtulmak isteme amacının olduğu söylenebilir (Kaymaz, 2010: 15).

Tıbbi olarak, termal sular bileşimlerindeki madeni tuzların ve minerallerin özelliklerine göre birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Örneğin termal sular kas ve asabi yorgunlukları tedavi ederek vücuda zindelik ve güç katmaktadır (Kaşlı, 2006). Güvenç'e (2007) göre de termal su insanları rahatlatmakta ve zindeleştirmektedir.

Türkiye’deki termal kaynak suları ve içeriklerine göre tedavi edici özellikleri Tablo 2.2’de verilmiştir.

Tablo 2.2.Termal Kaynak Suları ve Tedavi Edici Özellikleri

Termal Kaynağın İçeriği (Özelliği)	Tedavi Edici Özelliği
Sodyum Klorürlü Sular	Romatizmal hastalıklar, deri ve cilt hastalıkları, astım, bronşit, kalp, kan dolaşımı hastalıkları, bünyesel ve sinirsel yorgunluklar
Karbonatlı ve Hidrokarbonatlı Sular	Beslenme bozukluğu, böbrek ve idrar yolu rahatsızlıkları, romatizmal hastalıklar
Sülfatlı Sular	Beslenme bozukluğu, böbrek ve idrar yolu rahatsızlıkları, romatizmal hastalıklar
Demirli Sular	Demir oranının düşük olduğu kan hastalıkları
Arsenli Sular	Bünyesel güçsüzlükler
İyotlu Sular	Solunum yolu rahatsızlıkları, kalp, kan dolaşımı ve göz rahatsızlıkları
Kükürtlü Sular	Romatizma, deri, kadın hastalıkları, göz ve solunum yolu rahatsızlıkları
Radonlu Sular	Romatizmal hastalıklar, hormonal dengesizlikler, kadın hastalıkları, kalp ve kan dolaşımı rahatsızlıkları

Kaynak: (Ülker,1988)

2.2.2. Sosyal-Kültürel Fonksiyonu

Termal turizmden, yalnızca hasta insanlar değil, zinde olmak, güzelleşmek, rahatlamak isteyen sağlıklı insanlar da faydalanmaktadır (A. Türksöy ve S.S. Türksöy, 2010: 704). Yani insanların hem fiziksel hem de ruhsal açıdan sağlığına olumlu katkı sunulmaktadır. Bu katkı sayesinde, toplumda sağlıklı kişilerin oranı artabilir, yaşama olumlu bir bakış açısı kazandırma anlamında katkı sağlanabilir (Cihangir, 2016).

Genel turizmde olduğu gibi termal turizm faaliyetlerinin de var olan sosyal değerlere, insanların davranışlarına, güvenlik hususuna, zanaatsal faaliyetlere, özetle toplumun sosyal yapısına doğrudan veya dolaylı olarak etkisi olabilmektedir (Gülbüz, 2002).

Termal turizm bölgeler ve ülkelerarası sosyal ve kültürel etkileşim unsuru olabilir. Roma İmparatorluğu zamanında ılıca olarak adlandırılan termal tedavi banyoları sadece şifa amaçlı kullanılmaz, bunun ötesinde özellikle üst tabakaya mensup insanlar ve zenginler için sosyal toplantı ve eğlence merkezleri olarak kullanılmışlardır (Ertürk, 2019: 10). Günümüzde de insanlar eğlenme, sosyalleşme amaçlı olarak bu tesisleri kullanabildiklerinden bunun geçerli olduğu söylenebilir.

2.2.3. Ekonomik Fonksiyonu

Rekabet içerisindeki birçok ülke, sağladığı önemli ekonomik faydalar nedeniyle termal turizme büyük önem vermektedir (Nikoli ve Lazakidou, 2019). Global Wellness Institute tarafından 2018’de yayımlanan rapora göre, 2015 yılında gerçekleştirdikleri bir araştırma ve sektörün gelişimine bakarak yaptıkları tahmine göre 2017 yılında dünya çapında 129 ülkede termal/mineral kaplıcalara sahip yaklaşık 34.057 sağlık tesisi olduğu ve buradan elde edilen gelirin ise 56 milyar dolar olduğu belirtilmiştir. Aynı enstitü 2015 de bu rakamın 51 milyar dolar civarında gerçekleştiğini belirtmiştir. Bahsi geçen işletmelerde tahminen 1,8 milyon kişi istihdam edilmiştir (Global Wellness Institute [GWI], 2023a).

Tablo: 2.3. Termal Kaynak Sektörü Büyüme Tahminleri, 2015-2022

	Pazar Büyüklüğü (milyar \$)			
	2015	2017	2019	2022
Thermal/Mineral Springs	\$51	\$56.2	\$66	\$46

Kaynak: (Global Wellness Institute, 2023a)

Not: GWI tahminleri, IMF, ILO, Euromonitor ve GWI'nin veri ve projeksiyon modelinden elde edilen ekonomik ve sanayi sektörü projeksiyonlarına dayanmaktadır.

Kaplıcalar/maden suları ile ilgili turizm sektörü, pandemiden en olumsuz etkilenen sağlıklı yaşam sektörlerinden biri oldu. Sınırların kapatılması, işyerlerinin kapatılması ve evde kalma emirleri, 2020 ve 2021'in büyük bölümünde birçok işletmenin gelirlerini ciddi oranda azalttı. İşletme gelirleri 2022'de yavaş yavaş geri gelmiş olmasına rağmen hala pandemi öncesi zirvenin (2019'da 66 Milyar Dolar) oldukça altında kaldı. 2022 yılı için GWI tarafından öngörülen pazar büyüklüğü 77 milyar dolar civarında iken Tablo 2.3'te görüldüğü üzere gerçekleşen rakam 46 milyar dolar olmuştur. GWI, termal/mineral

kaynak gelirlerinin 2024 yılında pandemi öncesi seviyelerin üzerine çıkıp 2027 yılında 90 milyar dolara ulaşacağını öngörüyor (Global Wellness Institute, 2023a).

Termal tesisler ilk kuruluş giderleri yüksek olmasına karşın, maliyetini kısa zamanda çıkaran oldukça verimli yatırımlardır. Ayrıca insan sağlığına yönelik sağladığı olumlu etkilerle, ilaç tüketimini azaltabilecek olması ülke ekonomisine ciddi oranlarda bir katkı sağlamaktadır (Cihangir, 2016).

Termal tesislerden yararlanma mevsime bağlı olmadığından, sürdürülebilir turizm kapsamında turizmi mevsimsellikten (kış turizmi veya yaz turizmi gibi) kurtarıp yılın tamamına yayabilen bir turizm türüdür. Üstelik günübirlik olarak bu tesislerden yararlananlar hariç genellikle tedavi amaçlı gelenler beraberinde refakatçilerini de getirdiklerinden, tesise sağlanan getiri daha fazla olabilmektedir (Cihangir, 2016). Aynı şekilde termal tedavilerin üç haftaya kadar uzayabilmesi nedeniyle termal turistler, klasik turistlerden çok daha uzun süreler konaklamakta, uzun konaklamalarda daha fazla getiri sağlamaktadırlar (Selvi, 1996:98). Bunlara ek olarak termal turizmin istihdama da artı katkı sağlayacağı unutulmamalıdır (Toy ve Gürbüz, 2012).

Termal tedavi yöntemlerini kullanmak insanlarda alışkanlığa dönüşmekte ve bu alışkanlık sürekli bir gelir sağlamaktadır. Termal turizm sayesinde hem sürekli bir gelir elde edilmekte hem de mevsimlere sıkıştırılmış olan turizm hareketinden kurtulmuş olmaktadır (Can, 2019: 30-31).

2.3. TERMAL TURİZMİN EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL ETKİLERİ

Turizmin pek çok farklı türü ve turistlerin seyahat için çok farklı nedenleri olmasına rağmen, her turizm faaliyeti, ev sahibi topluluk ve o bölgeye gelen geçici misafirler arasında bir dereceye kadar etkileşimi içerir (Lawson, Williams, Young ve Cossens, 1998).

Turizmin ortaya çıkardığı etkiler üç kategoride değerlendirilmektedir bunlar; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkiler şeklinde sıralanmaktadır. Ekonomik etkiler, vergi gelirleri ve vergi yükü, istihdam olanaklarındaki artış, enflasyon, ek gelir, bölgesel yönetimlerin borçları gibi konuları kapsamaktadır. Sosyo-kültürel etkiler, gelenek-göreneklerin, geleneksel sanatların tekrar canlanması, kültürlerarası etkileşimlerin artması ve kültürlerin tanınması olarak ele alınabilir. Çevresel etkiler ise parkların, doğal

yaşamın korunması, kalabalıklaşma, hava, su ve gürültü kirliliği ve doğal yaşamın yok edilmesi gibi etkiler olarak değerlendirilmektedir (Andereck vd., 2005).

Turizmin ekonomi üzerine olan etkileri kadar, sosyal çevre ve yaşam üzerine olan etkilerinin de önemli olduğu, bundan dolayı bu alanda çalışma yapılmasına gerek duyulduğu düşünülmektedir. (Gürbüz, 2002). Turizmin ekonomik değerlendirmelerinin daha ön planda tutulmasının ve çevre üzerindeki olumlu-olumsuz baskıları beraberinde getirmesinin göz ardı edilmesinde en önemli sebeplerden biri turizmin yüksek ekonomik getirisi ve buna duyulan ihtiyaçtır (N. Kahraman ve Türkay 2006: 96).

Brezilya’da yapılan bir çalışmada (Oliveira, 2003) turizm, turist gönderen ve kabul eden ülkeyi, turistin kendisini, yerel halkı ve turizm işletmelerinin çalışanlarını etkileyen kompleks bir olay olarak tanımlanmıştır. Turizmin etkileri Lovel ve Feuerstein’den uyarlanarak olumlu ve olumsuz olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Turizmin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Etki Alanı	Olumlu Etkiler	Olumsuz Etkiler
Çevre / Ekoloji	* Turizm çevre korumasını teşvik eder. * Ekoturizm.	* Su, hava ve gürültü kirliliği, doğanın tahrip edilmesi, katı atıklar, doğal manzaranın değişmesi
Ekonomi	* Yerel halk için yeni istihdam alanları * Artan vergi gelirleri * Yeni yatırımlar	* Geleneksel endüstrinin zayıflaması * Vasıfsız işlere düşük maaşlar * Yerel fiyatlarda artış * Yerel halk statüsünde düşüş * Ekonomi üzerindeki azalan yerli kontrol
Eğitim	* Seyahat edenlerden öğrenme (kültürel eğitim). * Seyahat esnasında öğrenme (kültür turizmi). * Yerel miras bilinçlilik artışı. * Turizm’e yönelik eğitim artışı ve çalışmalar	* Yerel şartların kısmen anlaşılması * Turizmin çok yönlü doğasını görememe * Alınan göçlerle artan nüfus kaynaklı okul yetersizliği
Kültür	* Yerel kültür ve geleneklere saygıda artış * Farklı kültürler arası etkileşim/karşılıklı öğrenme.	* Bir günlüğüne kültürü ödünç almak * Kaba/saygısız turistler * Taraflar arası gerilim. * Alkol, uyuşturucu madde, fuhuş vb. * Yabancı düşmanlığı.

Tablo 2.4. (Devamı)

Sağlık	* Dinlenme, sağlığına kavuşma * Aile etkileşimi.	* Düşük seviye çevre temizliği/hijyen * Sağlıklı olmayan gıdalar. * Hastalıkların taşınması * Uyuşturucu, alkol gibi bağımlılık sorunları
Özel mülkiyet	* Artan yereli sahiplenme * Yerel halka ait özel mülkiyet değerinin artması.	* Yerel sahiplenmenin kaybolma ihtimali * Arazi değerleriyle ilgili spekülasyon * Mülkiyet hakkı konusunda çatışmalar
Gelecek beklentileri	* Sürdürülebilir bir turizm anlayışı * Turist ahlâkı.	* Kalabalıklaşma. * Kirlilik * Memnuniyet doğurmayan seyahatler.

Kaynak: (Oliveira, 2003)

Turizmin ekonomik, çevre ve sosyo-kültürel anlamda etkilerinin ölçülüyor olması, turizmde sürdürülebilirlik açısından da önemlidir (Özdemir ve Kervankıran, 2011). Hatta eko-turizm faaliyetlerinin artış göstermesinin sebeplerinden birinin de turizmin çevresel etkileri olduğu söylenebilir. Turizm faaliyetinin ev sahibi toplum tarafından rahatsızlık veya olumsuzluğa neden olduğu şeklinde algılanan bir etkisi, endüstrinin uzun vadeli sürdürülebilirliği ve bundan elde edilebilecek ekonomik faydalarıyla ilgili sorunlara yol açabilir (Lawson vd., 1998).

Aslında turizm ve çevre ortak ilişkiye sahip, etki anlamında iç içe geçmiş kavramlardır. Çünkü çevre turistik faaliyet için çok önemli bir kaynak teşkil ederken, turistik faaliyetlerden de olumlu-olumsuz etkilenen ise yine çevresel unsurlardır.

Çevre üzerinde turizmin algılanan negatif etkisinden; tabii kaynakların yok edilmesini, kirliliği, kültürel ve tarihsel eserlerin/kalıntılarının zarar görmesini anlayabiliriz. Algılanan pozitif etkisinden ise yerel halk için iyileştirilen faaliyetler ve yollar, yerel halk ve bölge ziyaretçileri için doğan rekreasyonel fırsatlar, korunan tarihsel ve kültürel kaynaklar anlaşılabilir (Yoon, Gürsoy ve Chen, 2001).

Termal turizmin gelişmesiyle hem yatırımcısının hem de bölgesel anlamda herkesin gelir artışı elde edebileceği; yine aynı şekilde yerelde yaşayanlar için istihdam imkanlarını arttırması ekonomik anlamda olumlu etkilerine örnek verilebilir. Olumsuzluk anlamında ise genel fiyat artışlarına sebebiyet verebilme ihtimali söylenebilir (Kuter ve Ünal, 2009).

Turistler gittikleri yerlerde sosyal olarak çift yönlü bir etkileşim içerisinde. Turistler bir yandan gittikleri yerleri, burada yaşayan insanları sosyal açıdan etkilerken, doğal olarak kendileri de bu yerlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla turizm, ekonomik olduğu kadar aynı zamanda sosyal-kültürel bir alışveriştir (Gürbüz, 2002). Sosyo-kültürel olarak termal turizm sayesinde farklı kültürlerden insanların bir araya gelmesi, iletişim ve etkileşimi olumlu yönde etkileyebilir, turizm yatırımları sayesinde iyileştirilen şartlar (sağlık, konaklama, ulaşım gibi) yaşam standartlarının yükseltilmesine katkı sağlayabilir (Gaul, 2003).

Nikoli ve Lazakidou (2019)'ya göre termal kaynaklar tedavi edici özellikleri ve potansiyelleriyle, yerel ve ulusalda iş artışı, uzatılan turizm sezonları ve kullanılmayan alanlarda bile gelir artışı gibi ekonomik ve sosyal anlamda birçok fayda sağlayabilir. Yerel halklar tarafından turizmin etkilerinin algılanması ve halkın turizme olan desteği aslında 1960'lı yıllardan beri en yoğun, en sık araştırılan (Sharpley, 2014) konulardan biri olmakla beraber, turizmin alt türleriyle ilgili benzer çalışmaların kısmen yeni bir alan olduğu söylenebilir.

2.4. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TERMAL TURİZM

2.4.1. Dünya'da Termal Turizm

Son yıllarda yaşam tarzlarındaki değişimler, yaygınlaşan sağlıklı yaşam bilinci ve tüm dünyada etkili olan Covid-19 gibi salgınlar sonrasındaki mental ve fiziksel yorgunluklar, sağlık ve termal turizmine bir yöneliş yaşanacağı beklentisi ve ihtimali oluşturmaktadır (Wen ve diğ., 2020). 2022 yılı itibariyle 5.61 trilyon dolarlık hacimli küresel sağlıklı yaşam ekonomisinin 2027 yılına dek 8.47 trilyon dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Bahsedilen bu tutarlar içerisinde termal kaynak kullanımı büyük bir paya sahiptir (Global Wellness Institute, 2024).

Günümüze bakıldığında termal turizmin dünyada Avrupa, Orta Doğu (İsrail), Güney Asya ülkeleri (Japonya, Çin) ve Türki Cumhuriyetlerde, Arjantin, Kolombiya ve Meksika gibi Güney Amerika ülkelerinde ve Fas, Tunus başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerinde ön plana çıktığı görülmektedir (Aksu ve Aktuğ, 2011). Elde edilen gelir anlamında en büyük pazarlar arasında Çin (2022'de 10,2 milyar dolar), Japonya (8,6

milyar dolar) ve Almanya (6,8 milyar dolar) yer almaktadır (Global Wellness Institute, 2023a). Özellikle de Almanya, Fransa, İtalya, Japonya ve İsrail gibi ülkelerde termal tedavi geleneksel kullanımın çok ötesinde kalite anlamında yüksek standartlara ulaşmıştır (Bastem, 1997:15; Güvenç, 2007:5). Önemli termal turizm merkezlerinden biri de Rusya'dır ve yıllık yaklaşık 8 milyon kişi tarafından bu amaçla ziyaret edilmektedir (Altındış, 2015: 5-6). Rusya'nın yanı sıra Estonya, Letonya, Litvanya gibi Baltık ülkelerinde de tedavi amaçlı kaplıcalar mevcuttur (Aksu ve Aktuğ, 2011). Bu arada, Kenya, Ruanda, Etiyopya, Suudi Arabistan, Kamboçya, Hindistan gibi termal su kaynaklarına sahip olan ancak ticari anlamda kullanılabilir tesisleri olmayan (veya az sayıda olan) bazı ülkelerde, bu sektörü yeni ve yüksek değerli bir turizm alternatifi olarak geliştirme fırsatlarını fark etmeye başlamıştır (Global Wellness Institute, 2018a).

Termal turizm endüstrisinin Asya-Pasifik ve Avrupa'da yoğunlaştığı söylenebilir. 2022 yılında bu iki bölge sektördeki toplam gelirin %94'ünü, kuruluşların ise %93'ünü oluşturuyor. Sektörden elde edilen gelire göre yapılan sıralamadaki ilk yirmi ülke çoğunlukla Asya-Pasifik ve Avrupa'da yoğunlaşmıştır. Küresel gelirlerin %40'ını, bu anlamda hizmet veren tüm kuruluşların ise %68'ini Çin ve Japonya ikilisi elinde tutmaktadır. Yalnızca Japonya, tahminen 17.257 tesisiyle dünyadaki termal/mineral kaplıca tesislerinin %55'ine ev sahipliği yapmaktadır. Geri kalan %45 oranındaki tesis ise genellikle bu tür tedavilerin devlet sigorta sistemleri tarafından sübvansede edildiği çok sayıdaki Avrupa ülkesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Brezilya'da, Tayvan'da ve Güney Kore'de bulunmaktadır (Global Wellness Institute, 2023b).

GWI'nin 2023 küresel sağlık ekonomisi raporuna göre dünyada toplam 130 ülkede 31.290 adet termal işletmenin faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir. Tablo 2.5'te ise GWI'nin 2023 küresel sağlık ekonomisi monitörüne göre 2017 ve 2022 yıllarında ülkeler tarafından elde edilen gelirler ve bu gelirlere göre ilk 20 ülke görülmektedir (Global Wellness Institute, 2023b).

Tablo 2.5. En İyi Yirmi Termal/Mineral Kaynak Pazarı, 2017-2022

	İşletme Sayısı (2017)	Tahmini Gelir (milyar \$)		Sıralama	
		(2017)	(2022)	(2017)	(2022)
Çin	3.900	17.50	10.17	1	1
Japonya	20.972	12.80	8.59	2	2
Almanya	1,265	7.15	6.79	3	3
Rusya	838	3.67	4.46	4	4
İtalya	768	1.72	1.49	5	5
ABD	280	0.63	1.04	12	6
Macaristan	546	0.79	0.93	7	7
Brezilya	207	0.72	0.81	8	8
Tayvan	251	0.43	0.79	18	9
Türkiye	295	0.67	0.75	11	10
Avusturya	181	0.96	0.75	6	11
Çekya	131	0.63	0.72	13	12
Polonya	203	0.67	0.70	10	13
İspanya	293	0.68	0.67	9	14
Güney Kore	108	0.34	0.58	20	15
İzlanda	154	0.43	0.55	19	16
İsviçre	73	0.48	0.54	15	17
Fransa	175	0.63	0.53	14	18
Slovakya	116	0.44	0.46	17	19
Slovenya	86	0.45	0.44	16	20

Kaynak: (Global Wellness Institute 2018 ve 2023b küresel sağlık raporlarından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur)

(**Not:** Gelir tahminleri banyo, spa, eğlence, konaklama ve yiyecek-içecek gibi tüm faaliyetleri içermektedir).

Tablodan görülebileceği gibi gelir anlamında ilk beş ülke sıralaması değişmemiştir, bazı ülkeler yerlerini korumuş ancak ABD, Tayvan, Güney Kore ve İzlanda gibi bazı ülkeler ise bu turizm türünden elde ettikleri gelirlerini arttırarak sıralamada ciddi yükselişler gerçekleştirmişlerdir.

Almanya ve Macaristan gibi bazı Avrupa ülkelerinde termal turizm ve alakalı tedavi merkezlerinin gelişmiş olmasındaki önemli faktörlerden biri bu tedaviler esnasındaki konaklamaların uzun zamandır sosyal güvenlik sistemi kapsamında değerlendirilmesidir. Yani bu tedaviler esnasındaki konaklamalar geri ödeme sistemine dâhil edilerek devlet tarafından karşılanmaktadır (Aksu ve Aktuğ, 2011: 6). Türkiye’de de son yıllarda bu kapsamda çalışmalar yapılarak SGK ile anlaşmalı tesis sayısı artırılarak bu tesislerde belli şartlar (Sağlık Bakanlığınca kaplıca işletme ruhsatı almış olmak, asgari bir tane fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanı ya da tıbbi ekoloji ve hidroklimatoloji uzmanının bulunduğu bir sağlık kurulu tarafından düzenlenen rapora sahip olmak gibi) altında alınan tedaviler geri ödeme sistemine dâhil edilmiştir (Enerji Kentleri Birliği, t.y.).

Avrupa’da termal turizm anlamında önemli paya sahip Almanya’nın 291 resmî belgeli termal tesisiyle yaklaşık 280.000 kişiye istihdam sağladığı; bu tesislerin 900.000 yatak kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir (Selvi, 1996; D. Özbek ve T. Özbek, 2008). Bu tesislere yaklaşık olarak yıllık 12 milyon ziyaretçinin gelerek 30 milyar dolar civarında ekonomik katkı sağladıkları tahmin edilmektedir. Almanya, bu potansiyeliyle pazarın yaklaşık %50’sini elinde bulundurmaktadır (Tengilimoğlu 2020). Benzer şekilde Stavroula ve Vasiliki (2020) yaptıkları çalışmada Almanya’nın, termal turizmin Avrupa’daki ana destinasyonlardan biri olduğunu, yaklaşık 250 termal turizm merkezinin faaliyet gösterdiğini, termal turizm sektöründe 350.000 kişinin istihdam edildiğini, üretilen yıllık gelirinde 26 milyar euro olduğunun tahmin edildiğini ortaya koymuşlardır. Yine Almanya’da tıp fakültelerinde termal tedaviye yönelik eğitimler verilerek sektöre destek verilmektedir (Gül, 2015: 94; D. Özbek ve T. Özbek 2008: 103).

Macaristan’a gelen tüm turistlerin beşte birinden fazlası (%22) ülkedeki 120 civarı tedavi edici özelliği bulunan kaplıca merkezini ziyaret etmektedir. Sadece başkent Budapeşte’de bile 80’den fazla termal merkez bulunmaktadır (Aksu ve Aktuğ, 2011: 6). Ülke çapında termal otel olarak 62, medikal kaplıca olarak 39, sağlık tesisi olarak 13, termal ve kaplıca amacıyla kullanılan 385 adet tesis bulunmaktadır (Medvene, 2010: 16-17).

Bir diğer Avrupa ülkesi Avusturya 81 kaplıca ile SPA ve wellness tesisleriyle Avrupa’da önem arz eden ülke olmuştur. Avrupa toplam pazarının %10’unu elinde tutan ülkede devlet bütçesinin hemen hemen üçte birini termal sulardan sağlanmaktadır (Gülen

ve Demirci, 2012). Fransa 104 kaplıca ve yılda 600.000 ziyaretçi, İtalya 360 kaplıca ve 600.000 ziyaretçi, İspanya 128 kaplıca ve 1.100.000 civarı ziyaretçi, Yunanistan 50 kaplıca ve 180.000 ziyaretçi, Portekiz 34 kaplıca ve 99.000 ziyaretçi, Macaristan 32 kaplıca ve 426.000 ziyaretçi, Çek Cumhuriyeti 34 kaplıca ve 325.000 ziyaretçi ile termal turizm pazarından önemli paylar alan diğer ülkelerdir (D. Özbek ve T. Özbek, 2008:103).

Çekya gelişmiş teknolojik yatırımlarıyla son yıllarda termal sağlık anlamında kaplıca turizminde atılım yapan destinasyonlardan biri olmuştur. Ülkenin bu anlamda Karlovy Vary, Marianske Lazne, Frantiskovy Lazne gibi dünya çapında marka olmuş şehirleri bulunmaktadır. Slovakya'nın termal turizm işletmesi anlamında 21 tesisi bulunmaktadır. Slovakya ve Çekya birlikte düşünüldüğünde toplam 60 adet termal kür merkeziyle 500.000'e yakın termal turizm amacıyla gelen ziyaretçiyi ağırlamaktadırlar (Gülen ve Demirci, 2012: 64-65; Speier, 2011:56).

Avrupa'ya kıyasla daha yeni bir termal turizm geçmişine sahip Amerika kıtasında ABD'nin Arkansas Eyaletinde 55.000 kişinin yararlanabileceği termal tesisler ile deniz-kum-güneş turizminin önde gelen destinasyonlarından biri olan Hawaii'de turizm 12 aya yayılabilir diye kurulan tesislerle termal turizm ağırlıklı uygulamalar yapılmaktadır. 2012 yılına ait verilere göre her yıl yaklaşık 13.000.000 kişi ABD'deki 14.600 termal merkezi ziyaret etmekteyken (Giritlioğlu, 2012, 29-30), günümüzde ABD'nin sağlık turizm sektöründe birlikte değerlendirilen termal ve SPA kaynaklarının sayısı 2023 yılı sonu itibarıyla 21.840'a, ziyaretçi sayısı 182.000.000 kişiye, elde edilen yıllık gelir ise 21.3 milyar dolara yükselmiştir (ISPA- International SPA Association, 2024). Amerika kıtasının güney kısmında ise Arjantin ve Uruguay'ın termal turizmdeki ilerlemeleri oldukça ciddi oranlardadır. Bu iki ülkede artan termal turizm tesisi sayısı ve her geçen gün artmakta olan ziyaretçi sayısı bölgedeki işsizliğin azalmasını ve ekonomiye sağlanan katkının artmasını sağlamaktadır (Segemar, 2002, 25-26).

Eskiden beri süregelen geleneksel banyo kültürleri ve termal kaynakların yaygınlığı sebebiyle Doğu ve Güneydoğu Asya termal turizmde önemli bölgeler olarak kabul edilir (Papp ve Lörinc, 2016). www.globalspaandwellnesssummit.org 2011 raporundan alıntılандığı üzere bu bölgedeki ülkelerin termal turizmde kullanabilecekleri kaynakları ve gelenekleri (Japonya veya Kore'de ki banyo kültürü, Endonezya'da vücut bakımı, thai masajı gibi) termal turizmin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Şengül ve Bulut, 2019).

Gelişmiş ülkelerden Japonya’da hızla yaşlanan nüfus zinde ve sağlıklı kalmak için termal tedavi merkezlerini yoğun olarak kullanmaktadır. Volkanik etkinliğin yüksek düzeyde olduğu Japonya’da 27.000’in üzerinde termal su kaynağı (Takahashi, 2022) ve ülkenin birçok yerinde onsenler (Japon dilinde ılıca anlamında kullanılsa da onsen terimi genellikle ılıca ve çevresindeki tesisleri de içeren köyü anlatmak için kullanılmaktadır) bulunmaktadır (Arslan ve Paktaş, 2021). Japonya’da termal turizm potansiyeli olan 1.500 kaynakta termal turizm hizmeti sunulmaktadır. Bu 1.500 civarındaki kaplıcalarda bulunan yaklaşık 17.257 tesiste (Global Wellness Institute, 2023b) toplam 100 milyon geceleme kapasitesi bulunmaktadır (Aksu ve Aktuğ, 2011:6; Gülen ve Demirci, 2012: 65; Tengilimoğlu, 2013:87; Üçpunar, 2013: 105). Bu anlamda öne çıkan yerlerden biri olan Beppu şehrini yılda yaklaşık 12 milyon termal turistin ziyaret ettiği belirtilmektedir (Erfurt-Cooper, 2010). Bir diğer Güneydoğu Asya ülkesi Malezya’da son yıllarda SPA ve wellness olmak üzere bu alanda hızlı bir gelişme göstermiştir. Temmuz 2001 ile Haziran 2002 arasında ülkeye gelen yaklaşık 120.000 ziyaretçiden 50 milyon dolar gibi bir gelir elde edilmiştir (Dahlan, 2011, 2-3). Güneydoğu Asya ve Avustralya’da termal turizm anlamında gelişmekte ve yeni yatırımlar yapılmakta olan diğer ülkeler Güney Kore, Tayvan, Avustralya ve Yeni Zelanda’dır. Kamboçya, Nepal, Butan, Laos ve Hindistan gibi ülkeler henüz yeni yeni kaplıca ve termal zenginliklerinin farkına varıp turizm amaçlı kullanmayı hedefleyen, bu anlamda yatırımlar gerçekleştiren diğer ülkelerdir. (Global Wellness Institute, 2018b)

2.4.2. Türkiye’de Termal Turizm

Anadolu’da kaplıcaların kuruluşları genellikle Romalılara dayanmaktadır. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında bu jeotermal sulardan daha çok temizlenme, aynı zamanda dinlenmek, zindeleşmek ve sağlık bulmak amacıyla yararlanılmıştır (Timur, 2015:5). Cumhuriyetle birlikte ise modern anlamdaki ilk kaplıca tesisi, 1927 yılında Bursa’da, Çekirge Asker Hastanesi’nde kurulmuştur. Daha sonra Yalova ve Bursa-Çelikpalas kaplıcaları bunu izlemiştir (Çontu, 2006: 29).

Tablo 2.6. Türkiye’deki Termal Turizm Kaynaklarının Bölgesel Dağılımı

Bölge Adı	Soğuk Sular (0-19° C)	Sıcak Sular (20-25° C)	Sıcak Sular (36-36° C)	Çok Sıcak Sular (46-99° C)	Toplam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	4	7	8	5	24
Toplam	31	49	63	86	229

Kaynak: (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b.)

Türkiye, Alp-Himalaya genç orojenik kuşağında yer alır. Yani kabuk faaliyetleri aktif, deprem kuşakları etkilidir. Bu sebeple jeotermal kaynak açısından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Ülkemizdeki jeotermal kaynaklar Kuzey Anadolu fay zone, Doğu Anadolu fay zone ve Batı Anadolu fay zoneunun ürünüdür. Tablo 2.6’da görülebileceği üzere genç tektonik etkiler sebebiyle ülkemizin batısındaki jeotermal sahalar yüksek sıcaklık içeren kaynaklar olarak değerlendirilir. Diğer bölgelerdeki kaynaklar ise düşük ve orta sıcaklıktaki kaynaklar grubuna dâhil edilir (Aksu ve Aktuğ, 2011).

Türkiye’de turizmin mevsimsellikten çıkarılarak uzatılması ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi için yapılan çalışmalar bağlamında termal turizm, hem sağlık hizmetlerini hem de turizmi çeşitlendirmek açısından oldukça önemlidir. Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerinde sınırlı sayıda olsa da Türkiye’nin hemen hemen tamamında termal su kaynakları mevcuttur (Okuyucu ve Akış, 2016). Tüm bölgelerdeki bu jeotermal kaynak varlığı, termal sağlık turizmi kapsamında kür faaliyetlerinin yıl boyunca yapılmasına imkân tanımaktadır. Üstelik iklim şartları sebebiyle birçok Avrupa ülkesindeki termal sağlık tesislerinden yıllık yararlanabilme gün sayısı 100-120 gün civarında iken Türkiye’de bu süre yaklaşık olarak 220-240 gün civarındadır. Termal sağlık turizmi açısından en önemli avantajlardan biri bu sürenin uzunluğudur (Orta Karadeniz kalkınma Ajansı [OKA], 2020). Şekil 2.1’de Türkiye’deki termal/kaplıcaların dağılımı gösterilmektedir. Şekilden de görüleceği üzere Türkiye’de kaplıcalar daha çok Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde olmak üzere tüm Türkiye’ye yayılmıştır.

Akdeniz ve Güneydoğu bölgelerinin bu anlamda potansiyellerinin çok düşük olduğu da görülmektedir.

Kaynak: (http://www.kaplica-otelleri.net/turkiye_kaplica_haritasi.html)

Şekil 2.1. Türkiye Kaplıca Haritası

Türkiye’de, yaklaşık 8 milyon kişiye hizmet verebilecek kapasitede 196 civarında termal tesis bulunmaktadır. Bu tesisler kaynakların dağılımına paralel şekilde yoğunlukla Marmara, Ege ve İç Anadolu’da toplanmıştır (Gülen ve Demirci, 2012:56; Çontu, 2006:36; Kuter, 2009:85; Güvenç, 2007:25; Dinler, 2014:7; D. Özbek ve T. Özbek, 2008: 108; A. Türksöy ve S.S. Türksöy, 2010:709). Kaynakların yaygınlığına rağmen Türkiye’de termal turizmin yeterince değerlendirilemediği söylenebilir. Termal turizm alanında Türkiye’de istenilen gelişmelerin sağlanabilmesi, geleneksel kaplıca kullanımından ziyade uluslararası standartlarda kür parkı, kür merkezi ve konaklamayı entegre biçimde sunabilen tesislerin sayılarının artmasına bağlıdır (Uygun, 2008: 15- 16).

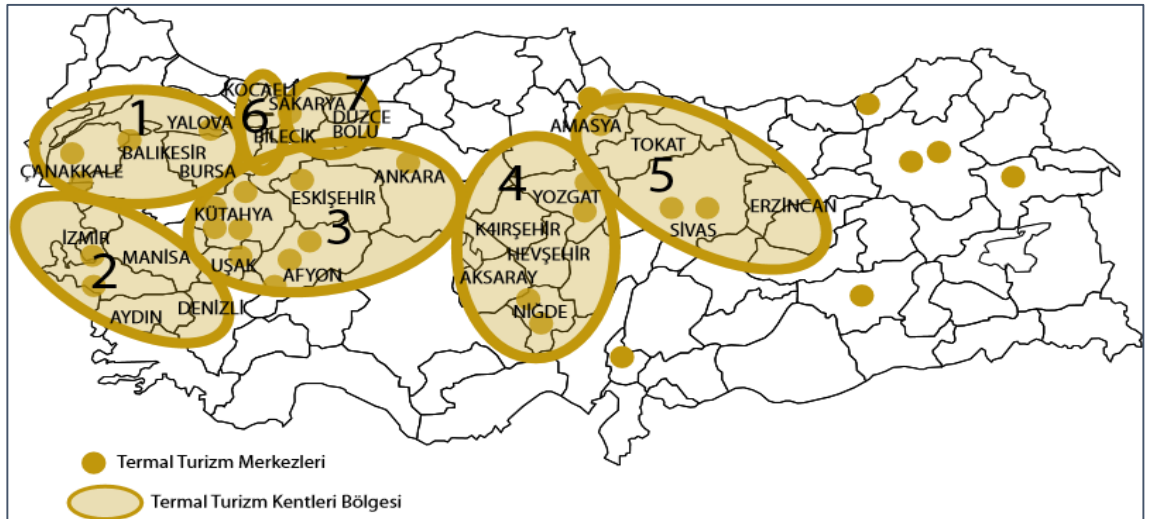
Türkiye’de halihazırda faaliyet gösteren termal işletmelerin önemli bir kısmı kamu/belediye belgeli tesislerdir. Bir diğer önemli kısım ise Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan turizm belgeli işletme şeklindedir. 2018 yılı itibariyle ülkemizdeki yatırım belgeli veya işletme belgeli termal turizm otel sayısı toplam 87 iken, (Çelik ve Yalçın, 2018: 376), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de bakanlık belgeli termal tesis olarak, 2023 yılı itibariyle turizm işletme belgeli 102 termal otel, 4 termal müstakil apart otel ve 1 termal tatil köyü; turizm yatırım belgeli ise 18 termal otel olmak üzere toplam 125 tesis bulunmaktadır. Bu

tesislerde işletme belgeli termal tesislerin 33.379, yatırım belgeli termal tesislerin ise 6.706 olmak üzere toplam 40.085 yatak kapasitesi bulunmaktadır (KTB, 2023a). Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü verilerine göre 2023 yılı için bu tesisleri 557.572 yabancı, 1.547.859 yerli olmak üzere toplam 2.105.431 kişi ziyaret etmiş ve ortalama olarak 2 gece konaklamışlardır (KTB, 2023b).

2.4.3. Türkiye’de Önemli Termal Merkezler

Dünyada yaşlı nüfus oranı hızla artmaktadır. Doğal olarak yaşlanan nüfus termal turizme olan talebi artırmaktadır. Türkiye’nin hem iklimi hem de sahip olduğu jeotermal kaynakları ile termal turizmde yerli turistlere hitap ettiği gibi yabancı turistler tarafından da tercih edildiği bilinmektedir. Coğrafi konumu itibariyle kıtaların buluşma noktasındaki ülkemiz Avrupa, Asya ve Orta Doğu ülkeleri için önem arz eden bir termal destinasyon olabilecek durumdadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2021).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlık ve termal turizmin geliştirilmesi amacıyla Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında başlatılan “Termal Turizm Kentleri Projesi” ile ülkemizdeki jeotermal potansiyeller dikkate alınarak bölgesel olarak yeni alanlar tespit edilmiştir. Projeye göre öncelikli olarak dört, toplamda yedi termal turizm bölgesi oluşturularak sağlık ve termal turizmin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Aydın, 2014).

Kaynak: (Aydın, 2014)

Şekil 2.2. Türkiye Termal Turizm Kentleri Bölgeleri Haritası

- Çanakkale, Balıkesir ve Yalova illerini kapsayan Güney Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi,
- Afyonkarahisar, Eskişehir, Uşak, Ankara ve Kütahya illerini kapsayan Frigya Termal Turizm Kentleri Bölgesi,
- Denizli, İzmir, Aydın ve Manisa illerini kapsayan Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi,
- Yozgat, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde illerini kapsayan Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi öncelikli geliştirilecek bölgeler olarak belirlenmiştir.

Ayrıca;

- Amasya, Tokat, Sivas ve Erzincan'ı kapsayan Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi,
- Bilecik ve Kocaeli'ni kapsayan Doğu Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi,
- Bolu, Sakarya ve Düzce'yi kapsayan Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi de projeye dâhil edilmiştir.

Türkiye jeotermal kaynak açısından dünyadaki en büyük potansiyele sahip ülkelerden biridir. Halihazırda Avrupa ülkeleri içerisinde termal turizm alanında jeotermal kaynak çokluğu ve potansiyeli bakımından birinci sırada, dünya sıralamasında ise ilk yedi ülke arasında yer almaktadır (Şengül ve Bulut, 2019). Denizli, Aydın, Manisa, İzmir ve Afyonkarahisar gibi ülke batısındaki illerde yüksek sıcaklıklı, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Kütahya ve Uşak'ta ise orta sıcaklıklı jeotermal kaynaklar mevcuttur (Ökten, 2023). Aslında tüm coğrafi bölgelerde termal su kaynakları mevcut olmasına rağmen Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri'nde çok az sayıda kaynak bulunmaktadır. Marmara Bölgesi turist sayısının fazlalığı, ulaşımın çeşitliliği, kültürel miras eserleri ve alternatif turizm türlerinin varlığı, nitelikli konaklama tesisleri açısından termal turizm alanında oldukça önemli avantajlara sahiptir. Modern termal tesisleri bulunan İstanbul, Bursa, Yalova, Balıkesir, Sakarya ve Çanakkale illerinde iç turizme olduğu kadar dış turizme de hizmet sunulmaktadır. Ege Bölgesi'nde neredeyse her şehirde termal kaynaklar mevcuttur. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınan Pamukkale'de ziyaretçilere farklı olanaklar sunulmaktadır (Akbulut,2010). İç Anadolu Bölgesinde hemen hemen tüm illerde kaplıcalar

bulunmaktadır. Sadece Kırıkkale bu anlamda kaynaktan yoksundur. Özellikle Nevşehir, Ankara, Sivas ve Eskişehir kaynak açısından zengin kaplıcalara sahip olsa da Marmara ve Ege Bölgelerine kıyasla tesislerin yetersizliğinden, uzman personel ve tanıtım eksikliğinden dolayı mevcut kapasitelerinden faydalanma oranları düşüktür. İç Anadolu Bölgesi'ndeki kaplıca ve termal tesislere bu olumsuzlukları sebebiyle yurt dışından çok fazla müşteri gelmediği ve iç pazara yönelik çalıştıkları tespit edilmiştir. Yani tesislerden daha çok yöre halkı konaklamasız günübirlik ziyaretler şeklinde faydalanmaktadır (Çiçek ve Avderen, 2013). Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde var olan kaynaklardan tesis yetersizliği, ulaşım zorluğu ve uzman personel sıkıntıları gibi sebeplerle istenilen ölçüde faydalanılabildiği söylenemez. Akdeniz Bölgesi'nde zaten sayı olarak sınırlı olan termal turizm kaynakları kıyı turizminin gölgesinde kalmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise kaplıca sayısı çok az ve buralarda tesisler yetersizdir. Tüm bu bölgelerde kaplıcalardan günübirlik veya hafta sonu ziyaretleri şeklinde yerli halkın faydalandığı görülmektedir (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022b).

Türkiye'de gelişmiş ülkeler standartlarındaki ilk örnek tesis İzmir-Balçova'daki tesislerdir. Bunun dışında ülke çapında jeotermal kaynakları kullanarak 5 yıldızlı otel kalitesinde hizmet sunan Afyon merkez ve Sandıklı'da, Nevşehir Kozaklı'da, Denizli Tekkehamam'da, Balıkesir Edremit, Güre ve Hisaralan'da, Gaziantep, Hatay ve Ankara Ayaş'ta tesisler bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Ankara'da Kızılcahamam ve Haymana, Erzurum'da Pasinler, Balıkesir'de Gönen ve Bigadiç, Çankırı'da Çavundur, Çanakkale'de Kırkgeçit, Sakarya'da Akyazı, Amasya'da Gözlek, Samsun'da Havza, Kırşehir'de Terme, Kütahya'da Simav, Gediz, Emet, Yoncalı ve Harlek, Sivas'ta Sıcak çermik, Şanlıurfa'da Karaali ve Yozgat Sorgun'da kurulan tesislerde de jeotermal kaynaklar kullanılmaktadır (Akkuş ve Alan, 2016).

Çanakkale'de Kestanebol termal turizm alanı, Sakarya'da Kuzuluk kaplıcası Kocaeli bölgesinde Gölcük Şifalı Yazlık Ilıcası ve Yalova'da termal turizm alanları bulunmaktadır. Ege bölgesinde Denizli'de Pamukkale ve Karahayit termal turizm merkezleri, Buldan, Sarayköy ve Gölemezli termal kaynakları bulunmaktadır. Balçova dışında yine İzmir'de Çeşme Ilıcası ile Seferihisar termal su kaynakları mevcuttur. Kütahya'da Ilıca, Gediz, Simav, Emet, Tavşanlı, Hisarcık ve Yoncalı bölgelerinde 9 termal merkezde turizm hizmeti verilmektedir. Manisa'da Kurşunlu ve Kula Emir kaplıcaları, Afyon'da Gazlıgöl, Hüdai kaplıcaları ve çamur banyoları bulunmaktadır.

Uşak Hamamboğazı, Örencik ve Aksaz kaplıcaları, Nevşehir Kozaklı termal turizm merkezi, Sivas Kangal Balıklı kaplıcaları, Amasya Terziköy termal turizm alanı ve Hamamözü kaplıcaları, Bolu Karacasu, Rize İkizdere kaplıcaları, Adana Narlı, Mersin, Ağrı, Adıyaman'ı da kapsayan birçok şehirde farklı sıcaklıklarda ve içerikleri bulunan termal su kaynakları mevcuttur (Çetinkaya vd., 2018).

T.C. Sağlık Bakanlığı kaplıcalar yönetmeliğinde termal turizm tesis türleri 3 gruba ayrılmıştır (Sağlık Bakanlığı Kaplıcalar Yönetmeliği, 2001).

1. Kaplıca Kür Merkezi: Konaklama imkânı da bulunan, hastaların uzman doktor kontrolünde açık kür denilen uygulamalardan yararlanarak ayakta kaplıca tedavisi aldıkları tesislerdir.
2. Kaplıca Kür Kliniği: Klinik tarzda düzenlenmiş, yine hastaların uzman doktor kontrolünde kapalı kür denilen uygulamalardan yararlanarak ve yatırılarak kaplıca kürü aldıkları tesislerdir. Bu kliniklerde, sadece tıbbi değerlendirme kurulu raporuna binaen belirli hastaların ve hastalıkların tedavisine hizmet verilebilir.
3. Kaplıca Kür Oteli: Kaplıca tedavisi uygun görülen hastaların ve/veya küristlerin konakladığı, kaplıca uygulamalarını uzman hekim kontrolünde aldıkları tedavi bölümleri ihtiva eden otel tipi tesislerdir.

Afyonkarahisar, donanımlı modern termal tesisleri, şifalı kaplıcaları, fizik tedavi uygulamaları ve doğal terapileriyle “Türkiye’nin termal başkentidir”. Sağlık turizminin gerektirdiği kaplıca, içme, çamur banyosu ve maden suları gibi tüm kaynaklara sahip olan şehrin termal turizm merkezlerinde 5 yıldızlı oteller, devre mülkler ve her gelir grubuna uygun konaklama imkânları bulunmaktadır (Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Afyonkarahisar’da Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilen iki adet turizm merkezi vardır. Bunlar Ömer-Gecek Termal Turizm Merkezi ile Sandıklı Hüdai Termal Turizm Merkezidir. Bu iki merkez dışında İhsaniye Gazlıgöl ve Bolvadin Heybeli Kaplıcaları da ilin önemli kaplıcalarıdır. Hâlihazırda Afyonda bakanlık belgeli 10 tanesi 5 yıldızlı, 8 tanesi müstakil apart otel şeklinde toplam 20 adet termal tesis bulunmaktadır; bu tesisler toplamda 3.341 oda ve 6.979 yatak kapasitesiyle hizmet sunmaktadır (Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). 2016 yılında tamamlanan yüksek lisans tezinde Gökçe (2016) Afyon ilinde yerel halkın turizmin gelişimine yönelik algısını

belirlemeye çalıştığı çalışmasında yine Afyon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün sayfasından alıntıyla ildeki tesis sayılarını paylaşmıştır. Bu çalışmaya göre 2016 yılında oda sayısı 3.057, yatak sayısı ise 6.415'dir. Yani 2016'dan 2023'e gelinceye kadar tesis, oda ve yatak sayılarında artışlar meydana gelmiştir. İldeki termal turizm potansiyelinin farkında olan yatırımcılar bu anlamda arzı arttırmışlardır.

Kamu eliyle işletilen en önemli termal merkezlerden biri İzmir Balçova'dadır. Tarihteki ismiyle "Agamemnon Kaplıcaları" olarak ta bilinen ve 2.500 yıllık şifa kaynağı kaplıcalarda, günümüzde modern bir tesiste hizmet sunulan merkez Türkiye'nin sağlık turizmi açısından en önemli ve en kapsamlı görevlerinden birini üstlenmiştir. Burada başta Norveç ve İsveç olmak üzere Hollanda, Almanya, Danimarka ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinden misafirler ağırlanmaktadır. Hatta son 24 yıldır yapılan sözleşme gereği Norveç Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanıp gönderilen yıllık 950-1000 romatizmalı hasta merkezde tedavi almaktadır (<https://www.balcovatermal.com/>). Yıllık ortalama 1.500'ü yabancı olmak üzere 5.000 kişiye kür tedavi hizmet sunulan tesiste 55.000 kişiye de gününbirlik sağlık hizmeti sunulmaktadır (<https://www.balcovatermal.com/>). Balçova dışında Çeşme ve Narlıdere İlçelerinde kalite standartları yüksek termal tesisler, Dikili, Bayındır, Seferihisar ilçelerinde ise potansiyel termal alanlar bulunmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2023).

Denizli termal turizm kaynakları açısından oldukça zengindir ve termal turizmde marka kent olmak amacıyla çeşitli faaliyetler sürdürülmektedir. Karahayit, Sarayköy ve Pamukkale (Kocasaz) bölgelerinde Sağlık Bakanlığı kaplıca işletme ruhsatlı 6 otel/tesis ile 3, 4, 5 yıldızlı oteller ve önemli bazı belediye belgeli tesiste toplam olarak 2.641 odası ve 5.670 yatak kapasitesiyle hizmet verilmektedir. Bunların dışında çok sayıda pansiyon ve aile işletmesi şeklinde tesiste de ildeki termal turizm ziyaretçilerine hizmet verilmektedir (Aksu ve Aktuğ, 2011).

Türkiye'de Balıkesir ili belki de Afyon, Denizli, İzmir ve Çanakkale'den sonra jeotermal kaynak açısından en fazla potansiyele sahip ildir. Çok eski çağlardan beri yararlanılan ve halihazırda kullanılmaya devam edilen termal kaynaklardan sadece tedavi amaçlı değil şehir ve sera ısıtma anlamında da faydalanılabilmektedir. Balıkesir'de 32 adet termal kaynak olduğu bilinmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 41). 8 farklı termal turizm merkeziyle Türkiye'nin en çok merkeze sahip illerinden birisi

Balıkesir’dir. Ayrıca Pamukçu ve Kiraz termal bölgeleri (Altıeylül ilçesi), Güre, Bostancı ve Derman Ilıcası termal bölgeleri (Edremit ilçesi), Susurluk ilçesinde Kepekler ve Yıldız bölgesi, Gönen ilçesinde Gönen ve Ekşidere alanları, Bigadiç’te Hisarköy, Manyas’ta Kızıkköy, Sındırgı ilçesinde Hisaralan ve Emendere, Balya’da Dağ Ilıcası termal bölgesi, Dursunbey ilçesinde bulunan Aşağımusular, Gömeç ilçesinde Karaağaç, Burhaniye ilçesinde ise Zeytinpınarı bölgesi ile toplam 17 tane termal bölge bulunmaktadır. Yine Savaştepe sınırları içerisinde de yöre köylülerinin daha çok istifade ettikleri küçük ve eski bir termal hamam bulunmaktadır. (T. Kahraman ve Bayraktar, 2021).

Güney Ege Bölgesi’nde jeotermal kaynaklar açısından önemli potansiyele sahip diğer bir il Aydın’dır. Kuşadası’nda Sağlık Bakanlığı kaplıca tesisi belgeli işletmeler bulunan Natur-Med - Davutlar ve Germencik Alangüllü Kaplıcaları ilin en önemli termal turizm merkezleridir. Ayrıca Kızıldere, Sultanhisar- Salavatlı, Ortaklar- Gümüşköy Kaplıcaları da önemli merkezlerdir. Bu bölgedeki kaplıcaların deri hastalıklarına, romatizma ve diğer ağrılı hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir (Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023).

İç Anadolu Bölgesi’ndeki en önemli termal merkezlerden biri Ankara Haymana’dır. Haymana ilçesinde belediye tarafından işletilen 3, özel işletme olarak 9 tane termal işletme vardır. Haymana’yı ziyaret eden toplam ziyaretçi sayısına dair kesin bir bilgi olmamasına rağmen ilçedeki yetkililerin tahminlerine göre ziyaretçi sayısının yıllık 150.000-200.000 arasında olduğu düşünülmektedir (Çakır ve Aydın, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİNİN TERMAL TURİZM KAPASİTESİ

3.1. ERZURUM İLINE İLİŞKİN TEMEL BİLGİLER

3.1.1. Erzurum İlinin Coğrafi Konumu, Nüfusu, Yer Şekilleri, İklimi, Ekonomik Özellikleri

Erzurum, coğrafi olarak konumu 40°15"- 42°35' doğu boylamları ile 40°57"-39°10" kuzey paralelleri arasındadır. Kuzeyinde Rize ve Artvin, güney ve güneydoğusunda Bingöl ve Muş, batısında Erzincan, Bayburt ve Gümüşhane, doğusunda ise Ağrı, Ardahan ve Kars illeri bulunmaktadır. 25.066 km²'lik yüz ölçümü ile Türkiye'de dördüncü büyük, Doğu Anadolu bölgesinin ise en büyük ilidir. 2020 nüfus sayımına göre 758.279 kişi ile Türkiye nüfus sıralamasında 29. sırada, 29,94 nüfus yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı) ile Türkiye genelinde 69. sırada yer almaktadır. 3'ü merkezde olmak üzere toplamda 20 ilçesi bulunmaktadır (Erzurum Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2021). Erzurum'un coğrafi olarak iki farklı bölgede toprakları bulunmaktadır. Kuzey ilçeleri, yani İspir, Narman, Oltu, Olur, Pazaryolu, Tortum ve Uzundere Doğu Karadeniz bölgesi sınırları içinde kalsa da, ilin bu kısmı, toplam topraklarının küçük bir bölümünü, yaklaşık olarak % 30' luk kısmını oluşturmaktadır. % 70 gibi daha büyük bir kısmı ise, Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir (Erzurum Ticaret Borsası, t.y.)

Yükseltisinden dolayı, Erzurum'da sert karasal iklim hüküm sürmektedir. Yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar ise çok soğuk ve karlı geçmektedir. İlkbahar sonu ve yaz başı en yağışlı mevsimidir. En kurak geçen mevsim ise kıştır. 365 günün yaklaşık 150 gününde kar görülür. İklimle bağlı olarak genellikle görülen bitki örtüsü stepler, dağ çayırları ve iğne yapraklı ormanlar şeklindedir (iklim.gen.tr). Ortalama Sıcaklık 5,6 °C, en yüksek sıcaklık 36,5 °C, en düşük sıcaklık -37,2 °C olarak gerçekleşmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013). Günlük ortalama güneşlenme süresi 8 saat civarındır. Yani yıllık olarak 1700 saatin üzerindedir ki bu da 71 gün eder. Dolayısıyla Erzurum'un güneş enerjisi santralleri açısından potansiyeli yüksektir (erzurumportali.com, 2022).

Erzurum genel olarak yüksek ve plato özelliği göstermektedir. 1900 m rakım ile Türkiye'nin en yüksek illerinden birisi durumundadır. Dünyada ise bu yükseklikte

yaşanılan ender yerlerden biridir. İkinci derece deprem risk bölgesinde bulunan Erzurum'da deprem riski yüksek olmakla beraber, aynı sebepten dolayı termal potansiyeli de yüksektir. Hasankale (Pasinler) kaplıcalarında, Ilıca kaplıcalarında, Köprüköy, Horasan, Olur ve Çat ilçelerinde termal alt yapısı bulunmaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

Erzurum ilinin ekonomisi başta tarım olmak üzere hizmet ve inşaat sektörüne dayanmaktadır. Çayır ve mera arazisi açısından oldukça zengin olan ilde hayvancılık temel geçim kaynaklarının başında gelmektedir. Buğday, arpa ve çavdar en çok ekilen tahıllardandır. Sanayi bitkisi olarak ise şeker pancarı, patates ve ayçiçeği ekimi yapılmaktadır. Meyvelerden başlıca elma, armut, ceviz, kayısı, erik, kiraz, vişne ve kızılcık yetiştirilmektedir. İlde imalat sanayii yeterince gelişmemiş olsa da önde gelen imalat sektörleri gıda, kimya-plastik, ve tekstil sanayiidir. Ayrıca turizm sektörü açısından da son derece potansiyeli yüksektir (Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği [GYODER], 2017)

Türkiye'nin en önemli doğal turizm illerinden biri Erzurum'dur. Toplam pist uzunluğu 70 km'yi bulan Palandöken Kayak Merkezi Türkiye'nin en önemli ve en uzun kayak pistine sahip Kış Turizm merkezlerinden biridir. Ayrıca doğa yürüyüş sporları(trekking), buz tırmanış parkurları, Türkiye'de tek kayakla atlama kuleleri, buz hokeyi salonları, kaplıcaları, tarihi ve kültürel mekanları ile önemli bir turizm merkezidir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a). İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün Turizm Otomasyon Sistemi verilerine dayandırarak bildirdiğine göre 2019 yılı içerisinde Erzurum'da konaklama ve geceleme yapan yerli ve yabancı turist sayısı 1 milyon 32 bin 64 olarak kaydedildi (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023b)

Erzurum'a, karayolu, havayolu ve demiryolu ile yurdun her tarafından ulaşmak mümkündür. Her türlü uçuşa imkân sağlayan modern bir hava pisti ve havaalanı tesisi, modern ve büyük bir otobüs terminali vardır. İstanbul-Kars, Kars-Mersin ve Kars-İzmir yolcu trenlerinin önemli duraklarından biri Erzurum tren garıdır (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2023).

Azerbaycan, Ermenistan ve İran gibi komşu ülkelerle transit ticaret hacmine, 2 üniversitesiyle eğitim ve hastaneleriyle güçlü sağlık alt yapısına sahip, milli ve manevi

misyonu ile ülkemizin doğusunda tarihi ve coğrafi hinterlandı en geniş ve önemli illerinden biridir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

3.2. ERZURUM'DA TERMAL TURİZM ENDÜSTRİSİ

Ülkemizin 1500'den fazla jeotermal kaynağıyla, Avrupa'da birinci Dünya'da ise yedinci sırada yer aldığı bilinmektedir (Doruk, 2019). MTA Müdürlüğünün verilerine göre bu kaynakların sıcaklık düzeyleri 20 °C ile 100 °C arası, debileri ise 2 lt/sn ile 500 lt/sn arasında değişiklik göstermektedir. Ancak bu kaynakların maalesef çok azında bu kaynaklardan faydalanmayı kolaylaştırıcı tesis bulunmaktadır. Türkiye genelinde 40 ile yayılmış toplam 264 adet kaplıca, 3 ilde 8 adet talassoterapi (deniz suyu) merkezi, 5 ilde 8 peloid (çamur) tesisi bulunmaktadır (Tengilimoğlu ve Bayram, 2020:71)

Kaynak: (Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü [MTA], 2023)

Şekil 3.1. Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası.

Türkiye'nin termal turizm potansiyeli içerisinde, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki en büyük şehirlerden biri olan Erzurum'un, kış ve kültür turizmi gibi turistik zenginliklerinin yanında termal turizm bakımından da önemli bir potansiyeli bulunmaktadır (Çetinkaya, Yağcı ve Önek, 2022). Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)'nın verilerine göre jeotermal kaynaklar bakımından zengin olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş ve önemli şehirlerinden biri olan Erzurum sınırları içerisinde termal su kaynağı özelliğine

sahip 170'in üzerinde termal su kaynağı bulunmaktadır (KUDAKA, 2010). Aşağıda Tablo 3.1'de Erzurum'daki bazı termal kaynaklar liste halinde sunulmuştur. Ancak bu kaynakların birçoğunda tesisleşme yetersiz olduğundan ve/veya hiç olmadığından dolayı termal turizm hizmeti verilememektedir. Tablo 3.2'de ise bazı termal kaynaklardaki sıcaklık değerleri ve tesisleşme bilgileri verilmiştir.

Tablo 3.1. Erzurum'un Termal Turizm Kaynakları

İlçe	Termal Alan	İlçe	Termal Alan
Aşkale	Kızılarkale Çermik	Hınıs	Dere Çermik
	Kızıl Şorak Çermik		Demirci Çermik
	Cinis Çermik		Gemik Çermik
	Kesik Köprü Acı Su		Yelpis Çermik
Pasinler	Pasinler Kaplıcaları	Aziziye	Aziziye Kaplıcaları
	Soğuk Çermik		Oluklu Çermik
	Küçük Çermik		Zincirli Çermik
	Büyük Çermik		Tuzlu Çermik
	Pancar Çermik		Adsız Çermik
	Değirmen Çermik		Çatak Çermik
	Gözeler Çermik		Akkaynarca Çermik
	Camış Çermik		Balıkli Çermik
	Serçe Boğazı Çermik		Sondaj Çermik
	As Boğa Çermik		Gelingeldi Çermik
Horasan	Balıkkaya İçme	Şenkaya	Kaşmuşat Kaynarca
	Hızırİyas		
	Acı Kurun İçme		Acısu
	Çermik		Sarısu
	Kantarkaya Çermik		Yelsu
Oltu	Başaklı Çermik	Narman	Çarıklı Çermik
	Uzun Hamam Çermik		Taşburun İçme
Tekman	Çamurlu Çermik	Çat	Köseler Çermik
	Gökoğlan Çermik		İkiler Çermik
	Hamzan Çermik		Hölenk Çermik
	Yukarı Meman Çermik		Budak Çermik
	Orta Meman Çermik		Yel Çermik
Tortum	Esendurak Çermik	Olur	Ilıkkaynak Çermik
Köprüköy	Çobandede Deli Çermik		Süngübayırı Çermik
Karayazı	Gücür Çermik, Yekmal Çermik		

Kaynak: (KUDAKA, Turizm Raporları 3, 2010)

Tablo 3.2. Erzurum'un Önemli Termal Alanlarının Sıcaklık Değerleri ve Tesisleşme

Yeri	Sıcaklık(°C)	Debi (lt/sn)	Tesisleşme
Pasinler	40-43	325	Termal otel-Kaplıca
Aziziye	38	75	Termal otel-Kaplıca
Hamamderesi - Küçüktüy	30	22	Yok
Akdağ	30	5	İlkel tesis
Arzuti	31	5	İlkel tesis
Kösemehmet	25	10	Yok
Hölenk (Çat)	32	4	Yok
Olur	38	5	Yok
Köprüköy	27	10	Çamur havuzları
Tekman-Meman	45	2	İlkel tesis
Tekman-Hamzan	56	12	İlkel tesis
Çat-Çimenözü	33 - 56	14	İlkel tesis
Horasan-Hızırilyas	57	11	İlkel tesis

Kaynak: (KUDAKA, Turizm Raporları 3, 2010)

Tablolardan da görüleceği üzere bölge, termal turizm konusunda böyle büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın, birkaç belediye tesisi hariç termal anlamda turist çekebilecek nitelikli bir tesis maalesef bulunmamaktadır. Termal kaynaklar ya hiç kullanılmamakta ya da sadece bölge insanına hitap edecek şekilde kullanılmaktadır (Toy ve Gürbüz, 2012). Erzurum'da Pasinler (Hasankale), Ilıca ve Köprüköy ilçeleri, kaplıca turizminin kısmen daha yoğun olduğu (potansiyelinin daha fazla olduğu) merkezlerdir. 2022 yılında yapılan bir çalışmada araştırmacılar, bu merkezlerdeki termal su kaynaklarının işletmesini yapan kamu kurumları tarafından istatistiki bir kayıt tutulmadığı için bu termal tesisleri kullanan ziyaretçi sayıları hakkında kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını, ancak yine araştırmacıların ilgili belediyelerle yaptıkları telefon görüşmelerine istinaden Aziziye'de tesislerin yaklaşık 30.000 kişi/yıl; Pasinler'deki tesislerin yaklaşık 20.000 kişi/yıl ve Köprüköy'de ki kaplıcaların da yaklaşık 10.000 kişi/yıl olarak kullanıldığı bilgisini edinmişlerdir (Çetinkaya vd., 2022). Bunların dışında daha çok yerel halk tarafından kullanılan merkeze 28 km uzaklıkta Akdağ köyündeki Akdağ kaplıcası, Olur ilçesinde yüksek sıcaklığına rağmen (39 derece) içilebilir özelliğiyle Olur kaplıcası ve Horasan ilçesinde kaymakamlık tarafından işletilen

erkek ve bayan havuzlu Hızırilyas kaplıcası gibi merkezler de bulunmaktadır (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023c).

3.2.1. Erzurum'un Termal Turizm Kapasitesi

3.2.1.1. Ilıca (Aziziye) Kaplıcaları

Deniz seviyesinden yaklaşık 1850 metre yükseklikte ve il merkezinden 15 km daha batıda bulunan Aziziye ilçe merkezinde, Erzurum havaalanına ise yaklaşık 5 km mesafede yer almaktadır. Tesislerdeki sodyum ve bikarbonat içerikli kaynak suyunun sıcaklığı 39°C, debisi ise 25 t/sn'dir. Sağlık Bakanlığı'nın yapmış olduğu bazı analiz sonuçları göstermiştir ki Aziziye termal suyu iltihaplı eklem romatizmaları, omurganın hareketsizliğine sebep olan ankilozan spondilit hastalığı, kireçlenmeler, sedef vb. deri hastalıkları, fibromyalji gibi eklem ağrıları, bel ve boyun fıtıkları, fasya (organ ve kasları koruyan lifli yapı) -tendon hastalıkları, safra kesesi, böbrek ve idrar yolu hastalıkları, bel ve boyun ağrıları, ortopedik ameliyatlardan sonra oluşan eklemlerdeki tutukluk ve sertlikler, sindirim sistemi rahatsızlıkları (mide ve bağırsak), nörolojik hastalıklar, felçler, kas hastalıkları, bünyesel zayıflıkların giderilmesi, bazı iltihaplı hastalıklar, stres ve ilgili sorunlar, uykusuzluk, sinirlilik, bedenen ve ruhen yorgunluk, unutkanlık, saç dökülmesi, kırılması, tırnak ve deri hastalıkları, cilt güzelliği ve hastalıkları, kronik geçmeyen ağrılar, kadın hastalıklarında, içme kürleri şeklinde sodyum bikarbonat içeriğinden ötürü mide - barsak sisteminin fonksiyonel rahatsızlıklarında, üst gastrointestinal sistemin fonksiyonel rahatsızlıkları gibi hastalıklara iyi gelmektedir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023c; Aziziye Belediyesi, 2023).

3.2.1.2. Pasinler (Hasankale) Kaplıcaları

Erzurum şehir merkezine 40 km mesafede ve şehir merkezinin doğusunda Erzurum-Ağrı-Kars karayolu üzerinde eski adıyla Hasankale, yani Pasinler ilçe merkezindedir. Kaplıca tesislerine karayoluyla ulaşım sağlanmaktadır. Pasinler Özel Halk otobüsleri ile sabah erken saatlerden gece geç saatlere kadar toplu ulaşım imkânı vardır. İlçe ve kaplıcalar Erzurum Havaalanı'na 40 km gibi yakın sayılabilecek mesafede olup karayolu dışında il ve ilçe merkezlerinde yer alan tren garları ile demiryoluyla ulaşmak da mümkündür (Pasinler Kaymakamlığı).

Hasankale Çayı'nın iki tarafında, aralarında yaklaşık 50 metre mesafe bulunan iki kaplıca yer almaktadır. Bu kaplıcalardan güneyde bulunana Büyük Çermik, kuzeyde bulunana ise Küçük Çermik denilmektedir. Belediye tarafından işletilen tesislerden Büyük Çermik kadınlara, Küçük Çermik ise gündüzleri erkekler akşamları ise kiralanarak hizmet vermektedir. Kaplıcadan hem içme hem de banyo kürü şeklinde yararlanılabilmektedir. Kaplıca suyunun içilmesi durumunda mide, safra kesesi, bağırsak ve karaciğer üzerinde etkili olmaktadır. Banyo kürü olarak ise daha çok romatizmal hastalıklarda, sinir ve kas yorgunluğunda, bazı sinirsel hastalıklarda, eklem rahatsızlıkları ve kireçlenmelerin tedavisinde kullanılmaktadır. 39-45 °C arasında sıcaklığa sahip kaplıca suyu bikarbonat, klorür, sodyum, karbondioksit ve kısmen de radyoaktif bileşime sahiptir. Debisi ise 15 lt/sn seviyesindedir (Pasinler Belediyesi, 2023).

Erzurum-Pasinler yolu yaklaşık 20.km'de bulunan Büyüktüy mevkiinde valilik tarafından işletilen bir kaplıca tesisi (Nenehatun Termal Tesisleri) daha bulunmaktadır. Kaplıca suyu 6.5 Ph değerine sahiptir. 205 metreden doğal çıkış kaynaklı olan kaplıcanın debisi 15 lt/sn'dir. Bu kaplıcadan da içme ve banyo kürleri şeklinde faydalanılabilmektedir. İçeriğinde bikarbonatlı, klorürlü, sodyumlu, karbondioksitli ve kısmen de radyoaktif bileşimler bulunan kaplıca suyunun sıcaklığı 39-45°C arasında değişmektedir (erzurumportali.com, 2017).

3.2.1.3. Köprüköy (Deli Çermik) Kaplıcası

İl merkezinin 56 km doğusunda, Köprüköy ilçesinde ve ilçeye yaklaşık 3-4 km mesafede yer almaktadır. Kaplıca ve çamur banyosu, coşkun kaynayan suyuna binaen yörede Deli Çermik olarak isimlendirilmektedir. Köprüköy Deli Çermik'teki kaynak soğuk, ılık ve sıcak suyu ve çamuruyla farklılığını gösteriyor. Sıcaklığı 26 °C olan su 101 lt/sn'lik debiye sahiptir. Kaplıca suyunun içerdiği bikarbonat, kalsiyum, sodyum, karbondioksit, bromür ve demir sayesinde sindirim sistemi, kan dolaşımı ve kalp hastalıkları, böbrek ve idrar yolları, romatizma ve metabolizma bozukluklarının tedavisinde kullanılabildiği bilinmektedir. Hastalıklar dışında cilt sağlığı için de çamuru kullananlar var. Erzurum-Ağrı-Kars karayolu üzerinde bulunan ilçe ve kaplıca alanına ulaşım oldukça rahattır (Erzurum İl Külür ve Turizm Müdürlüğü, 2023c).

3.2.1.4. Akdağ Kaplıcası

İl merkezinin doğusunda ve 28 km mesafededir. Dumlu Dağı'nın eteklerinde kurulu Akdağ Köyü sınırları içerisinde. Büyük ve Küçük Akdağ Çermikleri (kaplıcaları) turizm faaliyetlerinde kullanılamayacak kadar bakımsız durumdadır ve genellikle yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca mesire yeri olarak da kullanılmaktadır. 20 °C sıcaklığa sahip kaplıca sularının biokarbonat, klorür, sodyum, magnezyum ve bromürlü içeriğinin mide, bağırsak, safra kesesi ve şeker hastalıklarına iyi geldiği söylenebilir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023c; Türkiye Turizm Ansiklopedisi, 2020).

3.2.1.5. Olur Kaplıcası

Şehir merkezinin kuzeydoğusunda 162 km mesafedeki Olur ilçe merkezinin de daha kuzey doğusunda, Erzurum'un Karadeniz Bölgesi sınırlarında kalan kısmındaki kaplıca ilçeye yaklaşık 11 km uzaklıkta yer almaktadır. Kaplıcaya bazı köylerin (Ilıkaynak ve Sarıbaşak Köyleri) içinden geçilerek ulaşılır. 39 °C olmasına rağmen kaplıcanın suyu içilebilir özelliğe sahiptir. Tedavi anlamında romatizmal hastalıklar başta olmak üzere birçok hastalığa iyi geldiği belirtilmektedir (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023c).

3.2.1.6. Hızırilyas Kaplıcası

Hızırilyas kaplıcası, Erzurum şehir merkezinin yaklaşık 85 km doğusundaki Horasan ilçesi sınırları içerisinde. İlçeye yaklaşık 10 km uzaklıkta bulunan Hızırilyas Köyündedir. Kaplıcada erkekler ve bayanlar için ayrı ayrı olmak üzere 8 metre uzunluğa ve 4 metre genişliğe sahip havuzlar yapılmıştır. 58 °C ısıya sahip suyu ve içerisindeki mineralleriyle (bikarbonat, klorür, sülfat, kalsiyum, karbondioksit gazı) kaplıca şifa kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Daha çok cilt hastalıklarına, romatizmaya, kadın hastalıklarına ve kemik kireçlenmelerine iyi geldiği bilinmektedir (Horasan Kaymakamlığı; KUDAKA, 2010).

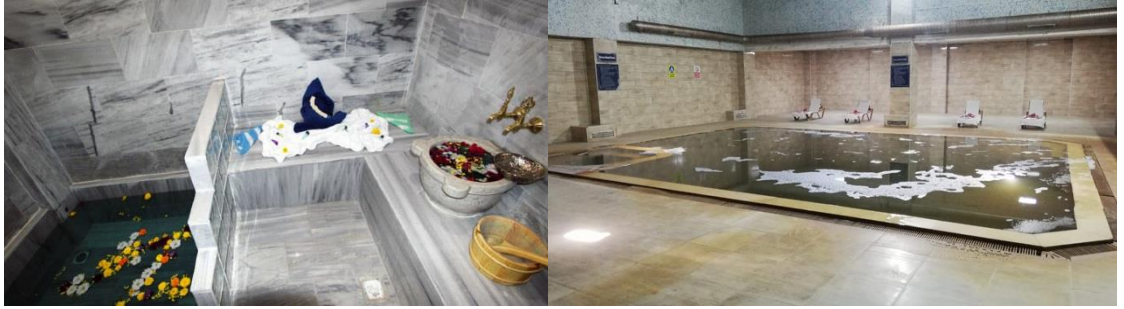
3.3. ERZURUM'DA TERMAL TURİZM HİZMETİ VEREN İŞLETMELER

Araştırmaya konu olan bölgede termal su kaynakları ılıca, çermik, kaynarca, içme gibi farklı isimlerle de anılmaktadır. Erzurum'da termal turizm potansiyelini ortaya koyan, bu anlamda hâlihazırda kullanılmakta olan ve kısmen tesisleşmenin gerçekleştiği ana termal kaynaklar Aziziye ve Pasinler (Hasankale) ilçelerinde bulunan kaplıcalar ile Köprüköy ilçesinde bulunan Çoban Dede Kaplıcası (Deli Çermik) olduğundan (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023c) bu araştırma merkezle birlikte bu bölgeleri kapsamaktadır.

Yapılan literatür taramasında Erzurum'un termal turizm potansiyeliyle ilgili çalışmalarda ilin potansiyelinin yüksek olduğu ancak tesislerin yetersiz olduğu; Erzurum'un bir termal turizm destinasyonu olarak ön plana çıkmadığı, var olan konaklama işletmelerinin küristlere (tedavi olmak veya sağlığı korumak amacıyla termal tesis olanaklarından yararlanan kişiler) hizmet sunma anlamında yüksek standartlarının olmayışı zayıf yön olarak ortaya çıkmıştır (Külekçi, Sezen ve Gencer 2019; Kotan, 2018)

Erzurum'un, termal turizm kaynağı olarak önemli bir potansiyeli bulunmasına ve termal su kaynaklarının büyük çoğunluğunun şehir merkezine yakın ve kolay ulaşılabilir olmasına rağmen termal turizm açısından istenilen seviyede olmamasının muhtemel sebepleri olarak alt yapı olanaklarının ve tesisleşmenin istenilen düzeyin uzağında olması, sermaye ve fiziki donanım açısından eksiklik, zayıf girişimcilik kültürü, yatırımcıların/girişimcilerin teşvik edilmemesi, kalifiye personel yetersizliği, tanıtım ve pazarlama eksikliği ve ulaşım zorlukları olduğu düşünülmektedir (Çetinkaya vd., 2022).

2005 yılında kapsamlı onarımlardan geçirilerek kaplıca bölümü yeniden inşa edilen ve termal tesis işlevi kazandırılan Ilıca Kaplıcalarındaki tesisler 36'sı standart, 4'ü süit olmak üzere toplamda 40 oda ve 120 yatak kapasiteli butik oteli ile 18 aile kabiniyle, bay, bayan ve gruplara özel üç ayrı havuzu, Türk ve Fin hamamı, saunası, fizik tedavi merkezi, spor salonu ve kafeteryası ile misafirlerini ağırlamaktadır. Aziziye İlçe Belediyesi bünyesinde faaliyetini sürdüren Ilıca Termal Tesisleri, termal turizmde Erzurum'un en önemli, Türkiye'nin ise marka değerleri arasında yer almaktadır (Aziziye Kaymakamlığı; www.aziziyetermal.com).

Kaynak: (<https://www.erkurumpost.com/ilica-termal-tesisleri-1-temmuz-a-hazir-5674.html>)

Resim 3.1. Aziziye Ilica Termal Tesisleri

2023 yılı içerisinde yine Aziziye ilçe sınırları içerisinde özel teşebbüse ait bir termal tesis inşası tamamlanarak faaliyete geçmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde ilk olma özelliği taşıyan “In The Garden Aqualife Ilica Termal Resort Hotel & Aquapark” isimli bu tesisin kentin turizm potansiyeline güç katması bekleniyor. Günlük 3 bin kişiye hizmet vermesi planlanan tesiste, 14 bin metrekarelik kapalı alanda kadın ve erkekler için ayrı ayrı havuzlar, hamam, sauna, buhar odası, fitness salonu, aroma terapi, fizik tedavi ve sağlık odaları, konaklama için bungalov evler, restoran, kafe ve eğlence merkezi bulunmaktadır (www.erkurumhaber.com.tr).

Kaynak: (<https://www.otelz.com/hotel/in-the-garden-ilica-thermal-resort-hotel-aqua-park>)

Resim 3.2. In The Garden Aqualife Ilica Termal Resort Hotel & Aquapark

Pasinler ilçesindeki büyük ve küçük çermiklerin dışında Pasinler Belediyesi'nce modernize edilerek işletilmeye başlanan Termal Kale Oteli'nde "Yeni Büyük Erkek Kaplıcası" ve ailelere konaklama imkânı da sunan "Pasinler Termal Aile Kabinleri" bulunmaktadır (Pasinler Belediyesi, 2023). Tesislerde kaplıca havuzları dışında Türk hamamı, sauna, kafeterya bulunmaktadır. Devam etmekte olan Hasankale Termal Kampüs Projesi'nde kampüsün tamamında uygulanacak olan çevre düzenlenmesi ve ağaçlandırma çalışmalarıyla, personel eğitimleriyle, Bungalov Konaklama Merkezi inşasının tamamlanmasıyla Pasinler ve Erzurum termal turizmine katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynak: (Pasinler Belediyesi, 2023)

Resim 3.3. Pasinler Termal Kale Otel

Yine Pasinlerde Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen Pasinler Termal Tesisleri toplamda 15.250 metrekare alan üzerine kurulu bulunuyor. Tam faaliyete geçtiğinde tesiste soğuk ve sıcak su havuzları, bay-bayan termal havuzlar, çocuk havuzları, hamam, sauna, jakuzi, buhar odası ve masaj odasından oluşan iki adet bay ve bayan sosyal alan bulunacak. Bayan fitness salonu, bay fitness salonu, çocuk oyun alanları ve vitamin barlar, yine tesisin sunacağı imkanlar içerisinde yer alacak (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Kaynak: (Erzurum Büyükşehir Belediyesi, 2020)

Resim 3.4. Pasinler Termal Otel

Bir diğer tesis Erzurum-Pasinler yolu üzerinde Büyüktüy mevkiinde bulunan Nenehatun Termal Tesisleri'dir. Tesis açık ve kapalı havuzlar, 28 adet aile kabini ve hamam ile hizmet vermektedir.

Kaynak: (erzurumportali.com, 2017)

Resim 3.5. Nenehatun Termal Tesisleri

Köprüköy kaplıcalarında erkekler ve bayanlar için bölümlere ayrılmış şekilde çamur banyoları ve kaplıca, güneşlenmek ve kurumak amaçlı kullanılabilecek beton ve yeterli alanlar bulunmaktadır. İlçe belediyesi, iller bankası aracılığıyla konaklama hizmeti verilebilecek basit tesisler ile sosyal donatılar yapmıştır. (Köprüköy Belediyesi, 2023)

Kaynak: (<https://koprukoy.bel.tr/detay-682-koprukoy-deli-cermik-kaplicalari.html>.)

Resim 3.6. Köprüköy Kaplıcaları (Deli Çermik)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TERMAL TURİZM FAALİYETLERİNİN YEREL HALK TARAFINDAN NASIL ALGILANDIĞININ TESPİTİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

4.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Turizmin, turistik faaliyetin gerçekleştiği bölgeyi ve o bölgede yaşayanları, yani yerel halkı ekonomik açıdan, sosyo-kültürel açıdan ve çevresel açıdan olumlu ve/veya olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla turistik faaliyetlerin gerçekleştirileceği bölgede yaşayanların (yerel halkın) bu faaliyetlere yönelik görüşlerine başvurulması, turizmden elde edilecek gelirin artmasına, bölgedeki turistik kaynakların daha verimli kullanılmasına ve turistik faaliyetlerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Turistik çekicilikler tek başına turizmin gelişmesi için yeterli değildir. Turistik çekiciliğin bulunduğu çevrede yaşayanların turizmle ilgili duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına göre turizm gelişmesi de olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir. Yerel halkın turizm sektörüne, gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine, yabancı ve yerli turistlere karşı tutum ve davranışları olumlu ise turizmin gelişmesi kolaylaşacak, tam tersi durum söz konusu olursa turizmin gelişmesi engellenip, turistik değer arz eden kaynakların tahrip edilmesi, hatta yok olmasına bile neden olabilecektir (Kuyucu, 2017: 71; Göktaş, 2016: 104; Şahiner, 2012: 50).

Bir yörede herhangi bir turizm faaliyetinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin bağlı olduğu faktörlerden biri yerel halkın bu turizm türüne bakış açısı, turizmi nasıl algıladığı, turizmin gelişmesini destekleyip desteklemediğidir (Özdemir ve Kervankıran, 2011).

Külekçi vd. (2019) yapmış oldukları çalışmada Erzurum'un kış turizmi dışında termal tesisler, doğal güzellikler ve tarihi yerler anlamında da yeterli turizm potansiyeline sahip olduğu belirtilmektedir. Buna rağmen tanıtım eksikliği olduğu belirtilerek, yerel halka, Erzurum ve çevresinin turizm faaliyetlerine yönelik eğitimler, seminerler düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kış turizmi dışındaki alternatif turizm türlerinin gelişmemesinin geleneksel ve tek düze düşünceye sahip halk yapısının da payı

olduğu düşünüldüğünden; halkın yeni insanlara, yeni kültürlerle biraz daha önyargı olmaksızın yaklaşımları gerektiği önerilmektedir.

Termal turizm, bir alternatif turizm türü olarak, doğal sıcaklığa sahip ve çeşitli yararlı mineraller içeren şifalı suların, yer üstüne çıktığı bölgelerde farklı şekillerde kullanılmasından (havuz, içme suyu vb.) kaynaklanan ve her geçen gün daha fazla ilgi gösterilen sağlık turizminin alt dallarından biridir. Bu çalışma, Erzurum ilinin merkezi ile termal turizm potansiyeli bulunan ve bölgede bu anlamda en fazla tanınımlığa sahip ilçelerinde yerel halkın bu turizm türüne karşı bakış açısını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Yapılan literatür taramasından yerel halkın turizm faaliyetlerine bakış açısı ve bu faaliyetlerin etkileri konusundaki algılarına yönelik çok sayıda çalışma (Bhat ve Mishra, 2021; İmre, 2020; Gökçe, 2016; Güneş, 2014; Andereck vd., 2005) ve veri olduğu tespit edilmiş olmasına rağmen, çalışmaların çok büyük çoğunluğunun genel turizmle alakalı olduğu; alt turizm dallarıyla ilgili kısıtlı kaynak (Zere, 2020; Soydaş ve Gürler, 2019; Kuyucu, 2017) bulunduğu görülmüştür. Yine bazı çalışmalarda termal tesisi tercih edenlerle ilgili araştırmaların yapıldığı da görülmüştür (Kotan, 2020; Işık vd., 2016; Yılmaz ve Kelkit, 2013). Erzurum'da termal turizmle ilgili yapılmış çalışmalarda potansiyelinin bulunduğu ancak yeterince değerlendirilmediği belirtilmiştir (Çetinkaya vd., 2022; Kotan, 2020; Külekçi vd., 2019; Akbulut, 2010). Bu çalışmada farklı olarak termal tesise gitme ya da gitmeme tercihine bakılmaksızın bir örneklem grubu değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı Erzurum'da yaşayan yerel halkın termal turizmin ekonomik etkilerine, sosyo-kültürel etkilerine ve çevresel etkilerine karşı bakış açısını tespit edip, düşüncelerini ortaya koymaktır. Yerel halkın termal turizme bakış açısının değerlendirilmesinin, Erzurum ilinde bu alternatif turizm türünün geliştirilmesine olumlu katkı sağlayacağı düşünüldüğünden araştırma konusu olarak seçilmiştir. Dolayısıyla elde edilen çalışma sonuçlarının, daha çok kış turizmi ile bilinen Erzurum'da turizm faaliyetlerini on iki aya yaymak adına önem arz eden termal turizm faaliyetlerinin gelişimine, sektör temsilcilerine ve ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada hem birincil hem de ikincil kaynaklardan elde edilen verilerden yararlanılmıştır. İkincil kaynaklar, daha önceden yapılmış çalışmalar, raporlar, istatistiki

verilerden oluşmaktadır. Bu verilerden hareketle öncelikle turizm, alternatif turizm, sağlık ve termal turizm kavramlarıyla Türkiye’de ve dünyadaki termal turizm konuları, Erzurum’daki termal turizm potansiyeli gibi konular derlenerek kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Birincil veriler ise anket uygulanarak elde edilmiştir.

4.2.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, termal turizm potansiyeli yüksek olan yerler dikkate alınarak Erzurum merkez ile belirlenen diğer ilçelerinde (Pasinler, Aziziye, Köprüköy) yapılmıştır. Dolayısıyla araştırma sonuçları daha geniş bir bölgeye ya da Türkiye’ye genellenemez. Bir başka sınırlılık olarak Erzurum ilinde yerel halkın termal turizmin etkilerine bakış açısını tespit etmeye yönelik bir çalışmanın olmaması, dolayısıyla araştırmaya yol gösterici, aydınlatıcı bir kaynak bulunamaması söylenebilir. Benzer çalışmalar, daha geniş örneklemlemler ile yapılabilirse, araştırma sonuçlarını genelleme düzeyinin artabileceği ve daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir. Çalışma anketinin soru sayısının fazla olması, bazı katılımcılarda anketi uzun bularak cevaplandırmama eğilimi oluşturarak hedeflenenden daha az sayıda anketin değerlendirmeye alınmasına neden olmuştur.

4.2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklem Seçimi

Araştırma evreni, bir araştırmadan elde edilen sonuçların genellendiği, araştırma kapsamı içerisine giren ortak özellikli birimler bütünüdür (Ural ve Kılıç, 2018: 29). Bir evrenin tamamından zaman, maliyet gibi nedenlerden ötürü bilgi toplamak zor olacağından, evrenin tamamını temsil etme özeliğine sahip olan kısmına ise örneklem denir (İslamoğlu ve Alınacak, 2016: 193).

Araştırma Erzurum merkez ile termal kaynak anlamında bilinirliği daha fazla olan Aziziye (Ilıca), Pasinler (Hasankale) ve Köprüköy ilçelerinde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini bu yerlerde ikamet eden yerel halk oluşturmaktadır. Bahsedilen yerlerde yaşayan yerel halkın araştırmaya konu olan termal turizme bakış açısı ve bu turizm türünün gelişimine destek verip vermediği incelenmiştir. Anket farklı mevsimlerde tesislerden yararlanan veya yararlanmayan yerel halkın bakış açısını ve desteğini belirlemek amacıyla 2023 yılının, Mayıs, Haziran, Ekim ve Kasım aylarında uygulanmıştır. Adrese

Tablo 4.1. $\alpha = 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyük- lüğü	± 0.05 örnekleme hatası(d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	80	71	77
500	217	165	196
750	254	185	226
1000	278	198	244
2500	333	224	286
5000	357	234	303
10000	370	240	313
25000	378	244	319
50000	381	245	321
100.000	383	245	322
1.000000	384	246	323
100 milyon	384	245	323

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50)

Örneklem belirlenirken örnekleme yöntemlerinden kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında şehir merkezi ile Aziziye, Pasinler ve Köprüköy ilçelerinde uygulanmak üzere 500 adet anket formu bastırılmış, çok büyük bir kısmı birebir yüz yüze görüşme olmak üzere 458 kişiye anket uygulanmıştır. Anket veri analizi sürecinde, veri girişinden önce 21 anket hatalı / eksik olması sebebiyle, veri girişinden sonra ise 12 anket uç değerlere (outliers) sahip olması (skewness ve kurtosis değerleri $\pm 3,5$ aralığı dışında kalan) sebebiyle ayıklanmış ve analize dâhil edilmemiştir. Kalan 425 anket ile analizler gerçekleştirilmiştir.

4.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Tekniği

Veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket formu; Bhat ve Mishra (2021), Çakır (2020), Zere (2020), İmre (2020), Bertan (2019), Çavuş ve Zere (2019), Soydaş ve Gürler (2019), Işık ve Çalkın (2016), Çelikkanat (2015), Güneş (2014), Yoon, Gürsoy ve Chen (2001) çalışmalarından uyarlanarak oluşturulmuştur. Ek-1’de verilen anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin ilk

kısımında katılımcıların demografik bilgileri (cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, ikâmet yeri ve süresi, gelir durumu ve fert sayısı) bulunmaktadır. İkinci kısım ise katılımcıların termal turizm ile ilgili bilgi düzeylerini, termal turizmin ekonomik etkilerine, sosyo-kültürel etkilerine ve çevresel etkilerine bakış açılarını ve termal turizminin gelişimine destek verip vermediklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar 5’li Likert tipi ölçek (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) ile değerlendirilmiştir.

4.2.4. Araştırma Verilerinin Analiz Yöntemi

Ölçekle elde edilen verilerin analizi için SPSS 20 (Statistical Package for the Social Sciences-Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) istatistik paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel veri analizi programına aktarılan verilere öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığını görebilmek için normallik analizi yapılmıştır. Normal dağılım gösterdiği tespit edilen ölçeğe faktör analizi ve güvenirlik analizi uygulandıktan sonra betimsel istatistik yöntemlerinden olan frekans analizi uygulanmıştır. Yerel halkın ölçekte verilen ifadeler ilişkin yanıtlarının bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirleyebilmek ve hipotezleri test etmek için T-testi ve One Way ANOVA testleri uygulanmıştır. Her iki testte 0.05 anlamlılık düzeyi baz alınmıştır. Değişkenler arasında anlamlı fark bulunan faktörler için Post-Hoc sınaması olan Tukey testi uygulanmıştır. Son olarak yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin etkilerine yönelik algısı arasında ilişki olup olmadığını anlamak için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır.

Analiz kısmında parametrik veya parametrik olmayan testlerin hangisinin kullanılacağına karar verebilmek için normallik testi yapılmıştır. Bu amaçla verilerin dağılımına ilişkin bulguların çarpıklık (Skewnes) ve basıklık (Kurtosis) değerleri incelenmiştir. Bu değerler çeşitli kaynaklara göre farklılık gösterse de, çarpıklık (Skewnes) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin sosyal bilimlerde ± 1.5 aralığında olması beklenmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013:349). Tablo 4.2’de görüleceği üzere bu çalışmada toplanan verilere ilişkin çarpıklık (Skewnes) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin sınırları dahilinde normal bir dağılım gösterdiği belirtilebilir. Bu sonuçtan

hareketle normallik dağılımı varsayımına göre analizlere parametrik testlerle devam edilmiştir.

Tablo 4.2. Ölçek Boyutlarına İlişkin Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) Değerleri

	Çarpıklık (<i>Skewness</i>)	Basıklık (<i>Kurtosis</i>)
Ekonomik Pozitif Etkiler	-0,432	0,640
Ekonomik Negatif Etkiler	-0,041	0,270
Sosyo-kültürel Pozitif Etkiler	-0,403	1,378
Sosyo-kültürel Negatif Etkiler	0,452	0,291
Çevresel Pozitif Etkiler	-0,900	1,344
Çevresel Negatif Etkiler	-0,182	0,113
Termal Turizme Verilen Destek	-0,417	0,311

Araştırmada kullanılan ölçeğin ilk halinde termal turizmin ekonomik etkilerini belirlemeyi amaçlayan 8 madde, termal turizmin sosyo-kültürel etkilerini belirlemeyi amaçlayan 8 madde, termal turizmin çevresel etkilerini belirlemeyi amaçlayan 4 madde ve termal turizme verilen desteği belirlemeyi amaçlayan 3 madde katılımcılara uygulanmıştır. Toplanan verilerin faktör analizine uygunluğu Keiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi ile sınanmıştır. KMO katsayısının 0,6'dan yüksek ve Bartlett Sphericity Testinin anlamlı çıkması halinde elde edilen veriler faktör analizine uygundur (Büyüköztürk, 2007). Faktör analizinde temel bileşenler analizi ve Varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 4.3. Ölçeğin Tamamı İçin KMO ve Bartlett Test Değerleri

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliğinin Ölçüsü		0,850
Bartlett's Küresellik testi	Yaklaşık Ki-Kare (χ^2)	3198,339
	Serbestlik Derecesi (df)	253
	Anlamlılık (Sig.-p)	0,000

p < 0,05

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere araştırmadan elde edilen verilerin faktör analizine göre KMO değeri 0,850 olup, Bartlett Sphericity Testi sonucu da anlamlı bulunduğundan ($p < 0.05$) veriler faktör analizine uygundur. Ki-kare değeri 3198,339; serbestlik derecesi (df) ise 253 bulunmuştur.

Araştırmada kullanılan ölçekte termal turizmin ekonomik etkilerini, sosyo-kültürel etkilerini, çevresel etkilerini ve termal turizme verilen desteği belirlemeye yönelik 23 adet ifade bulunmaktadır.

Ölçeğin termal turizmin ekonomik etkilerini belirlemeye yönelik boyutu 2 faktörlüdür. Tablo 4.4'de faktörlerde yer alan ifadeler incelendiğinde termal turizmin olumlu ekonomik etkileri ve termal turizmin olumsuz ekonomik etkileri şeklinde isimlendirmenin uygun olduğu görülmektedir. Tablo 4.4'de görüldüğü üzere ölçek maddelerinden “İl/ ilçemizdeki termal turizm sektöründen kişisel faydam bulunmaktadır” ifadesi her iki faktörde de yer almamıştır. Hatta faktör yükü almamış olduğu görülmektedir. Büyüköztürk (2007)'e göre bir ifadenin faktör yükü 0,32'den düşük ise o ifadenin ölçekten çıkarılması daha uygundur. Dolayısıyla bahsedilen ifade ölçekten çıkarılmıştır. Diğer ifadelerin faktör yüklerinin 0,32'den büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. Ekonomik Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
Termal turizm geliştikçe il/ilçemizin kalkınması ve yaşam standartları da artar (yollar, binalar, alışveriş imkânı, konut, ticaret, eğitim vb.)	0,844	
Termal tesise gelen turist sayısı arttıkça yerel ekonomimiz büyür, yerel halk ekonomik fayda sağlar	0,789	
Termal tesislerin varlığı bu il/ilçede yaşayanlara iş imkânı sağlar	0,768	
Termal turizm bölgemize daha fazla yatırım çeker	0,731	
İl/ ilçemizdeki Termal turizm sektöründen kişisel faydam bulunmaktadır.		
Termal turizm il/ilçemizde hayat pahalılığına yol açmaktadır. Diğer sektörlerde ki genel fiyatlar artar		0,788
Termal turizm sadece yatırımcısına kazanç sağlar		0,718
Termal turizmin bulunduğu bölgeye zararları yararlarından fazladır		0,576

Ölçeğin termal turizmin sosyo-kültürel etkilerini belirlemeye yönelik boyutu 2 faktörlüdür. Tablo 4.5'te faktörlerde yer alan ifadeler incelendiğinde termal turizmin sosyo-kültürel olumlu etkileri ve termal turizmin sosyo-kültürel olumsuz etkileri şeklinde isimlendirmenin uygun olduğu görülmektedir. Tablo 4.5'te görüldüğü üzere ölçek maddelerinin tamamının faktör yükleri 0,32'den büyüktür.

Tablo 4.5. Sosyo-Kültürel Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizin tanınmasına ve imajına olumlu katkıda bulunur	0,786	
Termal turizm kültürümüzü ve insanımız tanıtmak için iyi bir fırsattır	0,765	
Termal turizmin gelişmesi yerel halka daha fazla sosyalleşme/sosyal faaliyet yapabilme anlamında faydalı olur.	0,712	
Farklı kültürleri ve toplumları anlamak için termal turizm önemli bir fırsattır	0,694	
Termal turizm il/ilçemizdeki göçün azalmasını hatta geri göçü sağlar	0,637	
Termal tesislerden yararlanmaya gelen yabancılarla yerel halk ara-sında gerginlik oluşur, asayiş olayları artar.		0,816
Termal turizmin gelişmesi yerel halkın bu tesislerden yararlanma imkânlarını azaltmaktadır.		0,770
Termal turizm değerlerimize, ahlak, örf, adet, gelenek ve göreneklerimize zarar vermektedir.		0,690

Ölçeğin termal turizmin çevresel etkilerini belirlemeye yönelik boyutu 2 faktörlüdür. Tablo 4.6'da faktörlerde yer alan ifadeler incelendiğinde termal turizmin çevresel olumlu etkileri ve termal turizmin çevresel olumsuz etkileri şeklinde isimlendirmenin uygun olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere (Tablo 4.6) ölçek maddelerinin tamamının faktör yükleri 0,32'den büyüktür.

Tablo 4.6. Çevresel Etkiler Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Rotated Component Matrix^a		
	Component	
	1	2
Termal turizmin gelişmesi çöplerin, atıkların artmasına sebep olur, çevre kirliliğini arttırır	0,831	
Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizdeki trafik sorunlarını arttırır.	0,829	
Termal turizm il/ilçemizin kalabalıklaşmasına neden olur.	0,650	0,325
Termal turizmin gelişmesi il/ ilçemizde park ve rekreasyon alanlarının(spor alanları, piknik yerleri, yeşil alanlar, çocuk oyun alanları vb.) artmasına katkı sağlar		0,962

Ölçeğin yerel halk tarafından termal turizmin gelişimine verdikleri desteği belirlemeye yönelik boyutu tek faktörlüdür. Tablo 4.7’de faktörlerde yer alan ifadeler incelendiğinde termal turizmin gelişimine verilen destek şeklinde isimlendirmenin uygun olduğu görülmektedir. Tablo 4.7’de görüldüğü üzere ölçek maddelerinin tamamının faktör yükleri 0,32’den büyüktür.

Tablo 4.7. Termal Turizmin Gelişimine Destek Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Component Matrix^a	
	Component
	1
İl/ilçemizde termal turizm yapılması desteklenmelidir	0,893
Termal Turizm il/ilçemiz ’in geleceği açısından çok önemlidir	0,789
Termal turizmin il/ ilçemizde gelişmesi için daha fazla yatırım yapılmalıdır. (konaklama ve yeme-içme tesisleri arttırılması/ iyileştirilmesi, yolların iyileştirilmesi, tanıtımların yapılması gibi)	0,776

Araştırma yapılan konuda veri toplama amacıyla kullanılan ölçeklerdeki ifadelerin kendi aralarındaki tutarlılıklarını test etmek için güvenilirlik analizi yapılmaktadır (Ural ve Kılıç, 2018:268). Bu çalışmada geçerlik/güvenilirlik düzeyleri test edilmiş farklı çalışmalardan uyarlanarak elde edilen bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğin güvenilirlik düzeyinin tespit edilmesinde Cronbach’s Alpha katsayısından yararlanılmıştır. İç tutarlılık ölçüsü olan Cronbach Alfa katsayısı, ölçekteki maddelerin homojen olup olmadığını açıklamak amacıyla kullanılır. Cronbach Alfa katsayısı yüksek ise ölçekteki

maddeler birbirleriyle tutarlıdır ve aynı özelliği ölçen maddelerdir şeklinde yorum yapılabilir. Cronbach Alfa genellikle Likert tipi ölçeklerde kullanılır ve değerler belli aralıklara göre isimlendirilir (Uzunsakal ve Yıldız, 2018):

α , 0 ile 0.40 arasında ise güvenilir değil

α , 0.40 ile 0.60 arasında ise düşük güvenilirlikte

α , 0.60 ile 0.80 arasında ise oldukça güvenilir

α , 0.80 ile 1.00 arasında ise yüksek güvenilirlikte bir ölçek olduğu kabul edilir.

Bu çalışmada kullanılan ankette faktör analizi sonucu çıkarılan bir madde sonrası termal turizmin olumlu (10 ifade) ve olumsuz ifadeler (9 ifade) şeklinde verilen ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkileri ile termal turizmin gelişimine yerel halk tarafından verilen destek ifadeleri (3 ifade) güvenilirlik analizine tabi tutulmuş; ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha değeri 0,72 olarak bulunmuştur. Sadece olumlu ifadeler için Cronbach Alpha değeri 0,85, sadece negatif ifadeler için Cronbach Alpha değeri 0,72, termal turizme destek ifadeleri için ise Cronbach Alpha değeri 0,74 olarak saptanmıştır. Böylece, çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket yüksek derecede güvenilir (pozitif /olumlu ifadeler) ve oldukça güvenilir (ölçeğin tamamı, negatif/olumsuz ifadeler ve termal turizme destek ifadeleri) olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.8. Ölçeğin Tamamı İçin İç Tutarlılık Katsayısı

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,727	0,756	22

Tablo 4.8’de araştırmada kullanılan ölçeğin 22 maddesi için yapılan analizde Cronbach Alpha katsayısının 0,727 olduğu, dolayısıyla ölçeğin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 4.9. Ölçeğin Olumlu Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,850	0,855	10

Tablo 4.9’da araştırmada kullanılan ölçeğin olumlu/pozitif ifadeler içeren 10 maddesi için yapılan analizde Cronbach Alpha katsayısının 0,850 olduğu, dolayısıyla ölçeğin olumlu/pozitif ifadelerinin yüksek güvenilirlikte olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10. Ölçeğin Olumsuz Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,722	0,722	9

Tablo 4.10’da araştırmada kullanılan ölçeğin olumsuz/negatif ifadeler içeren 9 maddesi için yapılan analizde Cronbach Alpha katsayısının 0,722 olduğu, dolayısıyla ölçeğin olumsuz/negatif ifadelerinin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. Ölçeğin Termal Turizme Destek Yargıları İçin İç Tutarlılık Katsayısı

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,739	0,756	3

Tablo 4.11’de araştırmada kullanılan ölçeğin termal turizme destek ifadelerini içeren 3 maddesi için yapılan analizde Cronbach Alpha katsayısının 0,739 olduğu, dolayısıyla ölçeğin termal turizme destek yargılarının oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların bireysel özelliklerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, gelir durumu, ikamet edilen yer ve ikamet yılı) frekans ve yüzde dağılımları bulunarak tablolastırılmıştır. Ayrıca ankette sorulan termal tesise gitme/gitmeme, gitme sıklığı ve memnuniyet gibi bazı ifadeler için gerçekleştirilen frekans ve yüzde dağılımları da yine tablolastırılarak sunulmuştur.

Araştırmaya katılanların termal turizmin ekonomik etkilerine, sosyo-kültürel etkilerine, çevresel etkilerine bakış açıları ve termal turizmin gelişimine verilen desteğe ilişkin yanıtlarının frekans, yüzde ve ortalama değerleri belirlenmiş ve tablolastırılmıştır. Aynı şekilde termal tesise gitmeme sebeplerinin ve termal tesise gitme amaçlarının verildiği ifadeler katılımlarının düzeylerinin de frekans, yüzde ve ortalama değerleri belirlenerek tablolastırılmıştır. Yerel halkın ifadelerine ilişkin yanıtlarının bireysel

özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek ve hipotezleri test etmek için bağımsız örneklem T-testi (iki grubu karşılaştırmak için) ve One Way ANOVA (ikiden fazla grubu karşılaştırmak için) testi uygulanmıştır. Her iki testte 0.05 anlamlılık düzeyi baz alınmıştır. Değişkenler arasında anlamlı fark bulunan faktörler için Post-Hoc Tukey testi uygulanmıştır. Son olarak yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin etkilerine yönelik algısı arasında ilişki olup olmadığını anlamak için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır.

4.2.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir durumu, ilin yerlisi olup olmama, ikamet süresi gibi demografik değişkenler kullanılarak Erzurum il merkezi ve çalışma alanına giren ilçelerde ikamet eden yerli halkın termal turizme bakış açısı ve termal turizmin gelişimine verdiği destek belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile bu turizm türünün etkilerine yönelik algıları arasında bir ilişki olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış ve araştırmada test edilecek hipotezler bu doğrultuda oluşturulmuştur.

- H^1 : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1a} : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1b} : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1c} : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1d} : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.

- H^{1e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{1g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H²: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{2g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H³: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.

- H^{3a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{3g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H⁴: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.

- H^{4c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{4g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H⁵: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin olumlu ekonomi etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

- H^{5e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{5g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H⁶: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu çevresel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H^{6f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

• H⁷: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.

- H^{7a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumlu çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- H^{7g}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.

4.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma sonuçlarına ilişkin ilk olarak ankete katılanların demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla frekans ve yüzdeleri tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		f	%
Cinsiyet	Erkek	251	59,1
	Kadın	174	40,9
Yaş	17-28	148	34,8
	29-39	114	26,8
	40-50	99	23,3
	51 ve üzeri	64	15,1
Medeni Durum	Evli	249	58,6
	Bekar	151	35,5
	Boşanmış/ Ayrı Yaşayan	25	5,9
Öğrenim Durumu	İlkokul	33	7,8
	Ortaokul	50	11,8
	Lise	133	31,3
	Önlisans	95	22,4
	Lisans ve Lisansüstü	114	26,8
Meslek	Kamu	127	29,9
	Özel sektör	129	30,4
	Emekli	28	6,6
	Öğrenci	96	22,6
	Çalışmıyorum	45	10,6
Aylık Gelir Düzeyi	Asgari ücret veya daha az	161	37,9
	Asgari ücret-23.500 TL	177	41,6
	23.501 TL ve üzeri	87	20,5
Erzurumlu musunuz?	Evet	349	82,1
	Hayır	76	17,9
İkamet Yeri	Merkez	216	50,8
	Aziye(Ilıca ve Dadaşkent)	108	25,4
	Pasinler	60	14,1
	Köprüköy	41	9,7
İkamet Süresi (yıl)	5 ve daha az	73	17,2
	6-10	37	8,7
	11-15	52	12,2
	16 ve üstü	263	61,9
Fert Sayısı	1-3	131	30,8
	4-6	256	60,2
	7 ve üzeri	38	8,9
Kendinize ait araç var mı?	Evet	190	44,7
	Hayır	235	55,3

Erzurum ve bu çalışmaya konu olan ilçelerindeki yerel halkın termal turizme bakış açısını belirlemeye yönelik yerel halka uygulanan anket formu, değişik yaş gruplarına, medeni durumlarına, öğrenim düzeylerine, gelir seviyelerine, mesleklere, ikamet yerlerine ve sürelerine sahip kişilere uygulanmıştır. Aynı zamanda bu kişilerin araç sahibi olup olmama durumları, Erzurumlu olup olmama durumları ve ailedeki fert sayıları da frekans analizine tabi tutulmuştur. Tablo 4.12’de görüldüğü üzere ankete cevap veren kişilerin % 59,1’i erkek, % 40,9’ u kadındır. Ankete katılan kişilerin % 34,8’i 17-28 yaş aralığında, % 26,8’i 29-39 yaş aralığında, % 23,3’ü 40-50 yaş aralığında, % 15,1’i ise 51 ve üzeri yaş aralığındadır. Bu sonuca göre katılımcıların yaklaşık % 60’ı 40 yaşının altında, yaklaşık % 40’ı ise 40 yaş üstündedir. Katılımcıların %58,6’sı evli, % 35,5’i bekar, % 5,9’luk küçük bir kısmı ise dul/ayrı yaşıyandır. Öğrenim durumlarına bakıldığında % 7,8 oranında ilkokul, % 11,8 oranında ortaokul, % 31,3 oranında lise, % 22,4 oranında önlisans ve % 26,8 oranında da lisans ve lisansüstü dereceye sahip katılımcı olduğu görülüyor. Bu dağılıma göre en fazla orana sahip katılımcı yaklaşık % 27 ile lisans ve üstü eğitime sahip olanlar iken toplamda yaklaşık % 50’si en az önlisans eğitime sahip. Ankete katılanların meslekleri değerlendirdiğinde, % 29,9’unun kamu çalışanı, % 30,4’ünün özel sektör çalışanı, % 6,6’sının emekli, % 22,6’ sının öğrenci olduğu görülürken, % 10,6’sının ise çalışmadığı görülüyor. Katılımcıların % 37,9’u asgari ücret veya altında, % 41,6’sı asgari ücret-23.500 TL arası, % 20,5’i ise 23.500 TL den fazla gelire sahip. Erzurumlu katılımcı oranı % 82,1 iken, Erzurumlu olmayan katılımcı oranı ise % 17,9 olarak gerçekleşmiştir. Nüfuslarla doğru orantılı olacak şekilde anketlerin % 50,8’i Erzurum merkezde, % 25,4’ü Aziziye (Ilıca ve Dadaşkent) ilçesinde, % 14,1’i Pasinler (Hasankale) ilçesinde, % 9,7’si ise Köprüköy ilçesinde uygulanmıştır. Bulunduğu yerde ikamet süreleri açısından en büyük oranı % 61,9 ile 16 ve üzeri yıl ifadesini işaretleyenler oluştururken, bu rakama 11-15 yıl ikamet süresine sahip olanlarının oranı (% 12,9) eklendiğinde kümülatif olarak yaklaşık % 75 olmaktadır. Yani ankete yanıt verenlerin yaklaşık 3/4’ ü çok uzun zamandır aynı yerde yaşıyor. Fert sayısı olarak katılımcı dâhil 1-3 kişilik aileler % 30,8, 4-6 kişilik aileler % 60,2 ve 7 ve üzeri kişilik aileler ise % 8,9 oranında ölçülmüştür. Son olarak ankete katılanların % 44,7’sinin araç sahibi olduğu, % 55,3’ünün ise araç sahibi olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 4.13. Katılımcıların Turizm Faaliyetine Katılma Sıklığı

Turizm faaliyetlerine (deniz-kum-güneş, kış turizmi, inanç turizmi vb.) ne sıklıkta katılırsınız?	f	%
Hiç katılmadım	59	13,9
Ömrümde 1-2 kere	79	18,4
2-3 yılda 1 kere	55	12,9
Yılda 1-2 kere	208	48,9
Yılda 3 kere veya daha fazla	25	5,9
Toplam	425	100,0

Tablo 4.13'e göre ankete katılanların yaklaşık %14'ü herhangi bir turizm faaliyetine hiç katılmamışken, diğerleri en az 1 kere katılmıştır. Hatta küçük bir grup (%5,9) yılda 3 kereden fazla turistik bir faaliyete katıldığını belirtmiştir.

Tablo 4.14. Katılımcıların Termal Tesis Kullanıp Kullanmama Durumları

Son 1 yılda termal tesislerden hiç yararlandınız mı?	f	%
Evet	247	58,1
Hayır	178	41,9
Toplam	425	100,0

Tablo 4.14'e göre katılımcılardan termal tesis kullananların oranı % 58,1 iken, son 1 yılda termal tesise gitmemiş olanların oranı ise % 41,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.15. Katılımcıların Termal Tesis Kullanma Sıklığı

Ne sıklıkla termal tesise gidersiniz? (1 yılda)	f	%
Hiç Gitmedim	178	41,9
1-5	204	48
6 ve üzeri	43	10,1
Toplam	425	100,0

Tablo 4.15'e göre son bir yıl içerisinde herhangi bir termal tesisten 1-5 kere yararlananlar % 48 oranında, 6 veya daha fazla yararlananların oranı ise % 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlardan hareketle termal tesis kullanımının kısmen yaygın olduğu söylenebilir.

Tablo 4.16. Katılımcıların Termal Tesisten Memnuniyet Düzeyi

Son gittiğiniz termal tesisten memnuniyet dereceniz?	f	%
Hiç memnun değilim	6	2,4
Memnun değilim	16	6,4
Kararsızım	21	8,5
Memnunum	166	67,2
Çok memnunum	38	15,3
Toplam	247	58,1
Eksik Veri (termal tesise gitmeyenler)	178	41,9
Toplam	425	100,0

Gidilen termal tesisten memnuniyet durumuna bakıldığında (Tablo 4.16.), hiç termal tesise gitmeyenlerin cevaplamadığı bu soruda en az 1 kere termal tesis hizmetlerinden yararlanmış olan kişilerin tablo 4.15'e göre yaklaşık % 82,5'i memnun veya çok memnun, % 8,8'i ise memnun değil ya da hiç memnun değil olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.17. Termal Turizmin Etkileriyle İlgili İfadelere Yerel Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamaları

		İFADELER	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		Ortalama		
			F	%	F	%	F	%	F	%	F	%			
Ekonomik Etkiler	Olumlu	Termal tesise gelen turist sayısı arttıkça yerel ekonomimiz büyür, yerel halk ekonomik fayda sağlar	8	1,9	9	2,1	24	5,6	266	62,6	118	27,8	4,12	0,758	
		Termal tesislerin varlığı bu il/ilçede yaşayanlara iş imkânı sağlar	7	1,6	32	7,5	79	18,6	223	52,5	84	19,8	3,81	0,894	
		Termal turizm geliştikçe il/ilçemizin kalkınması ve yaşam standartları da artar (yollar, binalar, alışveriş imkânı, konut, ticaret, eğitim vb.)	9	2,1	19	4,5	93	21,9	212	49,9	92	21,6	3,84	0,884	
		Termal turizm bölgemize daha fazla yatırım çeker	7	1,6	17	4	110	25,9	194	45,6	97	22,8	3,84	0,878	
	Olumsuz	Termal turizm il/ilçemizde hayat pahalılığına yol açmaktadır. Diğer sektörlerde ki genel fiyatlar artar	43	10,1	96	22,6	174	40,9	87	20,5	25	5,9	2,89	1,030	
		Termal turizmin bulunduğu bölgeye zararları yararlarından fazladır	121	28,5	167	39,3	107	25,2	20	4,7	10	2,4	2,13	0,959	
		Termal turizm sadece yatırımcısına kazanç sağlar	52	12,2	139	32,7	71	16,7	135	31,8	28	6,6	2,87	1,177	
Sosyo-Kültürel Etkiler	Olumlu	Termal turizmin gelişmesi yerel halka daha fazla sosyalleşme/sosyal faaliyet yapabilme anlamında faydalı olur.	6	1,4	8	1,9	23	5,4	291	68,5	97	22,8	4,09	0,690	

Tablo 4.17. (Devamı)

		Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizin tanınmasına ve imajına olumlu katkıda bulunur	3	0,7	11	2,6	28	6,6	250	58,8	133	31,3	4,17	0,718
		Termal turizm kültürümüzü ve insanımız tanıtmak için iyi bir fırsattır	2	0,5	9	2,1	42	9,9	231	54,4	141	33,2	4,17	0,726
		Termal turizm il/ilçemizdeki göçün azalmasını hatta geri göçü sağlar	22	5,2	58	13,6	194	45,6	106	24,9	45	10,6	3,22	0,984
		Farklı kültürleri ve toplumları anlamak için termal turizm önemli bir fırsattır	5	1,2	24	5,6	85	20	232	54,6	79	18,6	3,83	0,832
	Olumsuz	Termal turizm değerlerimize, ahlak, örf, adet, gelenek ve göreneklerimize zarar vermektedir.	136	32	182	42,8	63	14,8	33	7,8	11	2,6	2,06	1,005
		Termal turizmin gelişmesi yerel halkın bu tesislerden yararlanma imkânlarını azaltmaktadır.	81	19,1	131	30,8	162	38,1	41	9,6	10	2,4	2,45	0,982
		Termal tesislerden yararlanmaya gelen yabancılarla yerel halk arasında gerginlik oluşur, asayiş olayları artar.	112	26,4	141	33,2	129	30,4	29	6,8	14	3,3	2,27	1,031
Çevresel Etkiler	Olumlu	Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizde park ve rekreasyon alanlarının(spor alanları, piknik yerleri, yeşil alanlar, çocuk oyun alanları vb.) artmasına katkı sağlar	2	0,5	20	4,7	50	11,8	247	58,1	106	24,9	4,02	0,773

Tablo 4.17. (Devamı)

	Olumsuz	Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizdeki trafik sorunlarını artırır.	38	8,9	75	17,6	175	41,2	114	26,8	23	5,4	3,02	1,010
		Termal turizmin gelişmesi çöplerin, atıkların artmasına sebep olur, çevre kirliliğini artırır	46	10,8	102	24	144	33,9	104	24,5	29	6,8	2,92	1,089
		Termal turizm il/ilçemizin kalabalıklaşmasına neden olur.	16	3,8	42	9,9	116	27,3	199	46,8	52	12,2	3,53	0,958
Gelişime Destek		Termal turizmin il/ilçemizde gelişmesi için daha fazla yatırım yapılmalıdır. (konaklama ve yeme-içme tesisleri artırılması/ iyileştirilmesi, yolların iyileştirilmesi, tanıtımların yapılması gibi)	4	0,9	11	2,6	43	10,1	238	56	129	30,4	4,12	0,761
		İl/ilçemizde termal turizm yapılması desteklenmelidir	0	0	5	1,2	21	4,9	239	56,2	160	37,6	4,30	0,617
		Termal Turizm il/ilçemiz 'in geleceği açısından çok önemlidir	3	0,7	9	2,1	70	16,5	179	42,1	164	38,6	4,15	0,821

Tablo 4.17’de yerel halkın, termal turizmin ekonomik etkilerine, sosyo-kültürel etkilerine, çevresel etkilerine bakış açısını ve bu turizm türüne verdiği desteği belirlemeyi amaçlayan toplam 22 ifadeye verilen yanıtların dağılımı ile katılım düzeylerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. İfadelere katılım düzeyi “1=Kesinlikle katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum” ve “5= Kesinlikle katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Elde edilen verilere göre yerel halk genel olarak termal turizmin olumlu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine “katılıyorum” seçeneğini seçerek destek vermiştir. Olumsuz ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini ise çok büyük bir çoğunlukla “katılmıyorum” ve “kararsızım” seçeneklerini seçerek onaylamamışlardır. Bu anlamda yerel halkın termal turizm etkileri

konusunda belli bir düzeyde bilinç sahibi olduğu söylenebilir. Olumsuz etkilerden sadece bir tanesi, “termal turizm il/ilçemizin kalabalıklaşmasına neden olur” olumsuz çevresel etki ifadesi 3,53 ortalama ile “3=kararsızım” ve “4=katılıyorum” ifadeleri arasında çıkmıştır. Diğer tüm olumsuz etki ifadelerinin aksine yerel halk termal turizmin kalabalıklaşmaya neden olabileceğiyle ilgili çok net bir düşünceye sahip değil ya da kalabalıklaşmaya neden olabileceğini düşünmektedir. Bir diğer ihtimal ise kalabalıklaşma bir olumsuzluk olarak düşünülmemiş olabilir.

Olumlu ekonomik etkilerden en yüksek katılım gösterilen ifade 4,12 ortalamayla “Termal tesise gelen turist sayısı arttıkça yerel ekonomimiz büyür, yerel halk ekonomik fayda sağlar” ifadesi olmuştur. Termal turizmin istihdam yaratacağı ($\bar{X}=3,81$), bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacağı ($\bar{X}=3,84$) ve yatırım çekeceği ($\bar{X}=3,84$) şeklindeki ifadeler de 4’e yakın değerlendirilerek yerel halk tarafından desteklenmiştir. Termal turizmin pahalılığa yol açacağı ($\bar{X}=2,89$), zararlarının faydasından daha fazla olacağı ($\bar{X}=2,13$) ve sadece yatırımcısına kazandıracığı ($\bar{X}=2,87$) şeklindeki olumsuz ekonomik etkileri ise yerel halk tarafından gerçekçi bulunmamıştır.

Termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine ait 5 ifadenin biri hariç 4 veya 4’e yakın ortalamayla değerlendirilmiştir. Sadece “Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizden göçün azalmasını, hatta geri göçü sağlar” ifadesi 3,22 ortalama ile en düşük değer almıştır. Yani yerel halk sosyo-kültürel anlamda termal turizmden sosyalleşme anlamında fayda göreceğini ($\bar{X}=4,09$), termal turizmin il/ilçelerinin tanıtım ve imajına katkı sağlayacağını ($\bar{X}=4,17$), insanı ve kültürlerini tanıtmak anlamında bir fırsat olduğunu ($\bar{X}=4,17$), farklı kültürleri de tanımaya katkı sağlayacağını ($\bar{X}=3,83$) düşünmektedir. Sosyo-kültürel anlamda olumsuz etkileneceklerini ise düşünmemektedirler. Termal turizmin örf, adet ve geleneklerine zarar vereceğini ($\bar{X}=2,06$), turistlerle yerli halk arasında gerginlik yaşanacağını ($\bar{X}=2,27$), termal turizm geliştikçe tesislerden kendilerinin yararlanma imkânının azalacağını ($\bar{X}=2,45$) anlatan ifadelere “2=katılmıyorum” seçeneğini daha çok işaretleyerek katılmamışlardır. Elde edilen bu bulgulardan katılımcıların termal turizmin sosyo-kültürel anlamda olumlu sonuçlar yaratabileceğini düşündükleri, olumsuzluk yaratabileceğini ise düşünmedikleri sonucu çıkarılabilir.

Termal turizmin çevresel etkilerinden olumlu etkilere katılım gösteren yerel halk, olumsuz etkiler konusunda “2=katılmıyorum” ve “3= kararsızım” seçeneklerini daha çok işaretleyerek bu konuda net bir fikir sahibi olunmadığını göstermiştir. Termal turizmin trafik sorunlarını arttıracığı ($\bar{X}=3,02$), çöp ve çevre kirliliğine sebep olacağı ($\bar{X}=2,92$) ve kalabalıklaşmaya neden olacağı ($\bar{X}=3,53$) şeklindeki ifadelerle genelde kararsız kalınarak yerel halkta termal turizmin bu şekilde sonuç doğurup doğurmayacağı konusunda net bir fikir sahibi olunmadığı anlaşılabılır.

Termal turizmin gelişiminin desteklenip desteklenmediğini belirlemeye yönelik 3 soruya, “4=Katılıyorum” daha çok olmak üzere “5=Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği de işaretlenerek destek verilmiştir. Yerel halk termal turizmin desteklenmesi gerektiğini ($\bar{X}=4,30$), bunun için il/ilçelerine bu anlamda daha fazla yatırım yapılması gerektiğini ($\bar{X}=4,12$) ve termal turizmin il/ilçelerinin geleceği için önemli olduğunu ($\bar{X}=4,15$) düşünmektedir.

Tablo 4.18. Termal Tesise Gitmeme Sebepleriyle İlgili İfadelerle Yerel Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamalar

İFADELER	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum			
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	Ortalama	Std.Sapma
Sağlık sorunlarım sebebiyle termal tesise gitmiyorum	92	21,6	227	53,4	33	7,8	51	12,0	22	5,2	2,26	1,085
Fiyatlar yüksek, bütçem müsait olmadığı için termal tesise gitmiyorum	55	12,9	228	53,6	37	8,7	71	16,7	34	8,0	2,53	1,151
Zamanım yok, boş vaktim olmadığından termal tesise gitmiyorum	42	9,9	169	39,8	54	12,7	107	25,2	53	12,5	2,91	1,240
Yakınlarda kaliteli tesis (modern tesis, uzman personel çalıştıran vb.) olmadığından termal tesise gitmiyorum	53	12,5	168	39,5	57	13,4	90	21,2	57	13,4	2,84	1,272

Tablo 4.17. (Devamı)

Hijyenik/sağlıklı bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum	45	10,6	148	34,8	54	12,7	110	25,9	68	16	3,02	1,294
Termal tesisler ne amaçla kullanılır bilmediğimden (fikrim yok) gitmiyorum	87	20,5	254	59,8	41	9,6	29	6,8	14	3,3	2,13	0,925
Kültürüme, inancıma, geleneklerime uygun bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum	150	35,3	196	46,1	31	7,3	28	6,6	20	4,7	1,99	1,056
Termal tesisin bana bir faydası olacağına inanmadığımdan dolayı gitmiyorum	100	23,5	230	54,1	40	9,4	40	9,4	15	3,5	2,15	1,001

Tablo 4.18’de yerel halkın, termal tesise gitmeme sebepleriyle ilgili ifadelere verilen yanıtların dağılımı ile katılım düzeylerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. İfadelere katılım düzeyi “1=Kesinlikle katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum” ve “5= Kesinlikle katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Elde edilen verilere göre yerel halk genel olarak termal tesise gitmeme sebebi olarak verilen ifadelerden hiçbirisine katılmayarak destek vermemiştir. Katılmama oranının en yüksek olduğu ifadeler 1,99 ortalama ile “Kültürüme, inancıma, geleneklerime uygun bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum” ifadesi ve 2,13 ortalama ile “Termal tesisler ne amaçla kullanılır bilmediğimden (fikrim yok) gitmiyorum” ifadesi olmuştur. Termal tesise gitmeme sebeplerinden “Hijyenik/sağlıklı bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum” ifadesi 3,02 ortalama puan ile) en fazla destek gören ifade olmuştur.

Tablo 4.19. İnsanların Termal Tesise Gitme Amaçlarıyla İlgili İfadelere Yerel Halkın Katılım Düzeylerinin Dağılımı ve Ortalamalar

İFADELER	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum			
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	Ortalama	Std.Sapma
Tedavi olmak /sağlık bulmak için gelirler	10	2,4	14	3,3	24	5,6	253	59,5	124	29,2	4,10	0,827
Dinlenme/eğlenme/boş vakit değerlendirme amaçlı gelirler	4	0,9	19	4,5	41	9,6	275	64,7	86	20,2	3,99	0,751
Temizlenmek için gelirler	8	4,2	50	11,8	61	14,4	229	53,9	67	15,8	3,65	1,017
Merak ettikleri için gelirler	13	3,1	50	11,8	61	14,4	238	56,0	63	14,8	3,68	0,967
Kendilerini iyi hissetmek için gelirler	2	0,5	16	3,8	40	9,4	256	60,2	111	26,1	4,08	0,738

Tablo 4.19’da yerel halkın, termal tesise gitme amaçlarıyla ilgili verilen ifadelere verilen yanıtların dağılımı ile katılım düzeylerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. İfadelere katılım düzeyi “1=Kesinlikle Katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum” ve “5= Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Elde edilen verilere göre yerel halk genel olarak termal tesise gitme amacı olarak verilen ifadelerin hepsine katılarak destek vermiştir. Katılma oranının en yüksek olduğu ifadeler 4,10 ortalama ile “Tedavi olmak /sağlık bulmak için gelirler” ifadesi ve 4,08 ortalama ile “Kendilerini iyi hissetmek için gelirler” ifadesi olmuştur. Termal tesise gitme amaçlarından “Temizlenmek için gelirler” ifadesi 3,65 ortalama puan ile en az destek gören ifade olmuştur.

Tablo 4.20. Cinsiyete Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısı T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma	t	P Değeri
Olumlu Ekonomik Etkiler	Erkek	251	3,94	0,672	1,306	0,192
	Kadın	174	3,85	0,674		
Olumsuz Ekonomik Etkiler	Erkek	251	2,55	0,733	-2,654	0,008*
	Kadın	174	2,74	0,751		
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	Erkek	251	3,90	0,604	0,228	0,819
	Kadın	174	3,89	0,520		
Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	Erkek	251	2,25	0,780	-0,316	0,752
	Kadın	174	2,27	0,767		
Olumlu Çevresel Etkiler	Erkek	251	4,00	0,784	-0,753	0,452
	Kadın	174	4,05	0,758		
Olumsuz Çevresel Etkiler	Erkek	251	3,10	0,831	-1,898	0,058*
	Kadın	174	3,24	0,728		
Termal Turizmin Gelişimine Destek	Erkek	251	4,21	0,584	0,798	0,425
	Kadın	174	4,16	0,618		

* p < 0,05

Tablo 4.20’de katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan t-testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere sadece termal turizmin olumsuz ekonomik etkileri açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p=0,008). Erkekler olumsuz ekonomik etkiler için “katılmıyorum” seçeneğini işaretlerken ($\bar{X}$ =2,55), kadınlar daha çok “kararsızım” seçeneğine yakın olarak ($\bar{X}$ =2,74) değerlendirmişlerdir. Termal turizmin olumlu ekonomik etkileri, olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel etkileri, olumlu ve olumsuz çevresel etkileri ile termal turizmin gelişimine destek boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Sonuç olarak 7 farklı boyuttan sadece 1 tanesinde elde edilen bu anlamlı fark ile test edilen “H¹: Erzurum il ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.” hipotezi kısmen desteklenmiştir. Buna göre H^{1b}: “Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın cinsiyetlerine göre termal

turizmin pozitif ekonomik etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir” desteklenmiştir. Diğer tüm H^1 alt hipotezleri ise desteklenmemiştir.

Tablo 4.21. Katılımcıların Erzurumlu Olup Olmama Durumuna Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısı T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Erzurumlu musunuz?	N	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma	t	P Değeri
Olumlu Ekonomik Etkiler	Evet	349	3,88	0,657	-1,882	0,061
	Hayır	76	4,04	0,739		
Olumsuz Ekonomik Etkiler	Evet	349	2,64	0,744	0,207	0,836
	Hayır	76	2,62	0,760		
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	Evet	349	3,89	0,549	-0,538	0,592
	Hayır	76	3,94	0,666		
Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	Evet	349	2,27	0,775	0,222	0,824
	Hayır	76	2,25	0,776		
Olumlu Çevresel Etkiler	Evet	349	4,02	0,754	-0,035	0,972
	Hayır	76	4,03	0,864		
Olumsuz Çevresel Etkiler	Evet	349	3,15	0,773	-0,540	0,589
	Hayır	76	3,21	0,886		
Termal Turizmin Gelişimine Destek	Evet	349	4,20	0,589	0,588	0,557
	Hayır	76	4,16	0,645		

Tablo 4.21’de katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında ilin yerlisi olup olmama durumuna göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan t-testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere hiçbir boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Dolayısıyla test edilen “ H^5 : Erzurum il ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın ilin yerlisi olup olmama durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.” hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 4.22. Katılımcıların Erzurumlu Olup Olmama Durumuna Göre Termal Suların Etkileriyle İlgili Bilgi Sahibi Olma Açısından T-Testi Sonuçları

	Erzurumlu musunuz?	N	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma	t	P Değeri
İl / ilçemizde ki kaplıca sularının hangi rahatsızlıklara iyi geldiğini biliyorum	evet	349	3,60	0,886	3,731	0,000*
	hayır	76	3,11	1,057		

* p < 0.05

Tablo 4.22’de katılımcıların il/ilçelerindeki termal suların etkileri ile ilgili bilgi sahibi olup olmadıklarıyla ilgili soruya verdikleri cevaplar arasında ilin yerlisi olma durumuna göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan t-testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere bilgi düzeyi açısından ilin yerlisi olup olmama durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p=0,000). İlin yerlisi olan katılımcılar “katılıyorum” seçeneğini daha çok işaretlerken ($\bar{X}$ =3,60), ilin yerlisi olmayanlar daha çok “kararsızım” seçeneğinde ($\bar{X}$ =3,11) yoğunlaşmıştır. Yani ilin yerlisi olanlar bu anlamda bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler.

Tablo 4.23. Katılımcıların Termal Tesisi Kullanma Durumuna Göre Termal Suların Etkileriyle İlgili Bilgi Sahibi Olma Açısından T-Testi Sonuçları

	Son 1 yılda termal tesislerden hiç yararlandınız mı?	N	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma	t	P Değeri
İl / ilçemizde ki kaplıca sularının hangi rahatsızlıklara iyi geldiğini biliyorum	Evet	247	3,79	0,744	7,230	0,000*
	Hayır	178	3,13	1,03		

* p < 0,05

Tablo 4.23’te ise katılımcıların il/ilçelerindeki termal suların etkileri ile ilgili bilgi sahibi olup olmadıklarına yönelik soruya verdikleri cevaplar arasında son 1 yılda termal tesise gitme durumuna göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan t-testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere bilgi düzeyi açısından termal tesis kullananlarla kullanmayanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p=0,000). Termal tesis kullanan katılımcılar “termal suların hangi rahatsızlıklara iyi geldiğini biliyorum” ifadesine “katılıyorum” seçeneğini daha çok işaretlerken ($\bar{X}$ =3,79),

termal tesis kullanmayanlar daha çok “kararsızım” seçeneğinde ($\bar{X}=3,13$) yoğunlaşmıştır. Yani termal tesis kullananlarda bu anlamda bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.24. Katılımcıların Yaşlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Fark (Tukey)
Olumlu Ekonomik Etkiler	17-28	148	3,89	0,675	0,252	0,860	
	29-39	114	3,88	0,708			
	40-50	99	3,94	0,662			
	51 ve üstü	64	3,94	0,637			
	Toplam	425	3,90	0,674			
Olumsuz Ekonomik Etkiler	17-28	148	2,69	0,714	1,211	0,305	
	29-39	114	2,57	0,744			
	40-50	99	2,56	0,786			
	51 ve üstü	64	2,72	0,753			
	Toplam	425	2,63	0,746			
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	17-28	148	3,83	0,583	1,328	0,265	
	29-39	114	3,93	0,555			
	40-50	99	3,93	0,607			
	51 ve üstü	64	3,98	0,504			
	Toplam	425	3,90	0,571			
Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	17-28	148	2,34	0,812	1,189	0,314	
	29-39	114	2,16	0,720			
	40-50	99	2,28	0,772			
	51 ve üstü	64	2,23	0,778			
	Toplam	425	2,26	0,774			
Olumlu Çevresel Etkiler	17-28	148	3,97	0,803	0,843	0,471	
	29-39	114	4,05	0,739			
	40-50	99	4,00	0,795			
	51 ve üstü	64	4,14	0,732			
	Toplam	425	4,02	0,774			

Tablo 4.24. (Devamı)

Olumsuz Çevresel Etkiler	17-28	148	3,23	0,807	1,701	0,166	
	29-39	114	3,07	0,752			
	40-50	99	3,08	0,847			
	51 ve üstü	64	3,28	0,733			
	Toplam	425	3,16	0,793			
Termal Turizm Gelişimine Destek	a)17-28**	148	4,07	0,587	3,438	0,017*	c > a
	b) 29-39	114	4,25	0,640			
	c) 40-50**	99	4,29	0,524			
	d) 51 ve üstü	64	4,24	0,621			
	Toplam	425	4,19	0,599			

* p < 0,05

** Tukey çoklu karşılaştırma testine göre anlamlı farklılık çıkan gruplar

Tablo 4.24'te katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında yaşa göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü ANOVA testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere sadece termal turizmin gelişimine destek açısından yaşlara göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p=0,017$). Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelendiğinde, yerel halkın yaş gruplarında ortaya çıkan farklılığın, 17-28 yaş grubu ile 40-50 yaş grubu arasında olduğu görülmektedir. 40-50 yaş grubu katılımcılar 17-28 yaş grubu katılımcılara göre termal turizmin gelişimine destek konusunda daha olumlu yaklaşmaktadır. İstatistik anlamlılık olmasa bile 17-28 yaş grubu katılımcılara göre diğer tüm yaş grubu katılımcıları bu boyuttaki ifadelerle daha yüksek ortalamalarla yanıt vermişlerdir. Yani yaşla termal turizmin gelişimine destek doğru orantılıdır denilebilir. Yaşa göre diğer boyutlarda istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Sonuç olarak 7 farklı boyuttan sadece 1 tanesinde elde edilen bu anlamlı fark ile test edilen " H^2 : Erzurum il ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir." hipotezi kısmen desteklenmiştir. Buna göre " H^{2g} : Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın yaşlarına göre termal turizmin gelişimine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir" desteklenmiştir. Diğer tüm H^2 alt hipotezleri ise desteklenmemiştir.

Tablo 4.25. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Boyutlar	Öğrenim Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Fark (Tukey)
Olumlu Ekonomik Etkiler	a) İlkokul	33	4,00	0,612	4,063	0,003*	e > c,d
	b) Ortaokul	50	3,90	0,438			
	c) Lise**	133	3,85	0,706			
	d) Önlisans**	95	3,74	0,691			
	e) Lisans ve Lisansüstü**	114	4,09	0,687			
	Toplam	425	3,90	0,674			
Olumsuz Ekonomik Etkiler	a) İlkokul**	33	2,86	0,764	3,568	0,007*	e > a,c
	b) Ortaokul	50	2,73	0,635			
	c) Lise**	133	2,72	0,670			
	d) Önlisans	95	2,62	0,766			
	e) Lisans ve Lisansüstü**	114	2,44	0,817			
	Toplam	425	2,63	0,746			
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	a) İlkokul	33	4,02	0,594	0,685	0,603	
	b) Ortaokul	50	3,88	0,450			
	c) Lise	133	3,92	0,584			
	d) Önlisans	95	3,84	0,567			
	e) Lisans ve Lisansüstü	114	3,90	0,601			
	Toplam	425	3,90	0,571			
Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	a) İlkokul	33	2,34	0,937	4,679	0,001*	e > b,c
	b) Ortaokul**	50	2,41	0,636			
	c) Lise**	133	2,42	0,806			
	d) Önlisans	95	2,22	0,679			
	e) Lisans ve Lisansüstü**	114	2,03	0,765			
	Toplam	425	2,26	0,774			

Tablo 4.25. (Devamı)

Olumlu Çevresel Etkiler	a) İlkokul	33	4,27	0,801	1,936	0,104	
	b) Ortaokul	50	4,16	0,584			
	c) Lise	133	4,05	0,727			
	d) Önlisans	95	3,95	0,749			
	e) Lisans ve Lisansüstü	114	3,93	0,890			
	Toplam	425	4,02	0,774			
Olumsuz Çevresel Etkiler	a) İlkokul	33	3,34	0,784	3,983	0,003*	e > c
	b) Ortaokul	50	3,26	0,622			
	c) Lise**	133	3,28	0,813			
	d) Önlisans	95	3,17	0,813			
	e) Lisans ve Lisansüstü**	114	2,92	0,782			
	Toplam	425	3,16	0,793			
Termal Turizm Gelişimine Destek	a) İlkokul	33	4,25	0,540	0,919	0,453	
	b) Ortaokul	50	4,07	0,452			
	c) Lise	133	4,18	0,657			
	d) Önlisans	95	4,19	0,556			
	e) Lisans ve Lisansüstü	114	4,25	0,633			
	Toplam	425	4,19	0,599			

* p < 0,05

** Tukey çoklu karşılaştırma testine göre anlamlı farklılık çıkan gruplar

Tablo 4.25'te katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü ANOVA testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere olumlu ekonomik etkiler (p=0,003) ve olumsuz ekonomik etkilerde (p=0,007), olumsuz sosyo-kültürel etkilerde (p=0,001) ve olumsuz çevresel etkilerde (p=0,003) öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelendiğinde, yerel halkın öğrenim durumuna göre ortaya çıkan farklılığın, olumlu ekonomik etkilere bakış açısında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanlar ile lise ve önlisans mezunu katılımcılar arasında olduğu görülmektedir.

Lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanların olumlu ekonomik etki ifadelerine katılma düzeyleri diğer iki gruba göre daha yüksektir. Ortaya çıkan diğer farklılığın olumsuz ekonomik etkilere bakış açısında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanlar ile lise ve ilkokul mezunu katılımcılar arasında olduğu görülmektedir. Lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanların olumsuz ekonomik etki ifadelerine katılma düzeyleri diğer iki gruba göre daha düşüktür. Yani eğitim seviyesinin yükselmesiyle termal turizmin yaratacağı olumsuz ekonomik etkileri kabul etmeme oranı artmış görünmektedir. Diğer bir farklılık olumsuz sosyo-kültürel etkilere bakış açısında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanlar ile lise ve ortaokul mezunu katılımcılar arasındadır. Lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanların olumsuz sosyo-kültürel etki ifadelerine katılma düzeyleri diğer iki gruba göre daha düşüktür. Yani eğitim seviyesinin yükselmesiyle termal turizmin yaratacağı olumsuz sosyo-kültürel etkileri kabul etmeme oranı artmış görünmektedir. Son olarak ortaya çıkan bir diğer farklılık ise olumsuz çevresel etkilere bakış açısında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanlar ile lise mezunu katılımcılar arasındadır. Lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanların olumsuz çevresel etki ifadelerine katılma düzeyleri lise eğitimine sahip olanlara göre daha düşüktür. Yani eğitim seviyesinin yükselmesiyle termal turizmin yaratacağı olumsuz çevresel etkileri kabul etmeme oranı artmış görünmektedir. Özetle eğitim seviyesinin yükselmesi, termal turizmin olumsuz etkilerine katılmamayı, reddetmeyi beraberinde getirmiştir denilebilir. Sonuç olarak 7 farklı boyuttan 4 tanesinde elde edilen bu anlamlı fark ile test edilen “H³: Erzurum il ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın öğrenim durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.” hipotezi kısmen desteklenmiştir. Buna göre H^{3a}, H^{3b}, H^{3d} ve H^{3f} desteklenmiştir. H^{3c}, H^{3e} ve H^{3g} hipotezleri ise desteklenmemiştir.

Tablo 4.26. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Boyutlar	Gelir Durumu	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Fark (Tukey)
Olumlu Ekonomik Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az	161	3,90	0,605	5,020	0,007*	c > b
	b) Asgari ücret-23.500 TL**	177	3,81	0,690			
	c) 23.501 TL ve üzeri***	87	4,09	0,729			
	Toplam	425	3,90	0,674			

Tablo 4.26. (Devamı)

Olumsuz Ekonomik Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az**	161	2,73	0,660	8,067	0,000*	c < a,b
	b) Asgari ücret-23.500 TL**	177	2,68	0,732			
	c) 23.501 TL ve üzeri***	87	2,36	0,856			
	Toplam	425	2,63	0,746			
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az	161	3,86	0,573	1,578	0,208	
	b) Asgari ücret-23.500 TL	177	3,89	0,576			
	c) 23.501 TL ve üzeri	87	3,99	0,554			
	Toplam	425	3,90	0,571			
Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az**	161	2,45	0,763	9,082	0,000*	b < a c < a
	b) Asgari ücret-23.500 TL**	177	2,21	0,779			
	c) 23.501 TL ve üzeri***	87	2,03	0,713			
	Toplam	425	2,26	0,774			
Olumlu Çevresel Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az	161	4,07	0,751	0,702	0,496	
	b) Asgari ücret-23.500 TL	177	3,97	0,786			
	c) 23.501 TL ve üzeri	87	4,05	0,791			
	Toplam	425	4,02	0,774			
Olumsuz Çevresel Etkiler	a) Asgari ücret veya daha az**	161	3,26	0,786	3,082	0,047*	c < a
	b) Asgari ücret-23.500 TL	177	3,16	0,806			
	c) 23.501 TL ve üzeri***	87	3,00	0,762			
	Toplam	425	3,16	0,793			
Termal Turizm Gelişimine Destek	a) Asgari ücret veya daha az**	161	4,11	0,538	5,125	0,006*	c > a
	b) Asgari ücret-23.500 TL	177	4,19	0,631			
	c) 23.501 TL ve üzeri***	87	4,36	0,608			
	Toplam	425	4,19	0,599			

*P < 0.05

** Tukey çoklu karşılaştırma testine göre anlamlı farklılık çıkan gruplar

Tablo 4.26’da katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında gelir durumuna göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü ANOVA testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere

olumlu ekonomik etkilerde ($p=0,007$), olumsuz ekonomik etkilerde ($p=0,000$), olumsuz sosyo-kültürel etkilerde ($p=0,000$), olumsuz çevresel etkilerde ($p=0,047$) ve termal turizmin gelişimine destek ($p=0,006$) anlamında gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelendiğinde, yerel halkın gelir durumuna göre ortaya çıkan farklılığın daha çok üst gelir grubu (asgari ücretin 2 katından fazla geliri olanlar) ile alt gelir grupları (asgari ücretin altı veya asgari ücretin 2 katına kadar geliri olanlar) arasında olduğu görülmektedir. Gelirin artmasıyla termal turizmin olumlu etkilerine katılıyorum düşüncesi artarken, olumsuz etkilerine kararsız kalmış veya katılmıyorum denilerek onaylanmamıştır. Benzer şekilde termal turizmin gelişimine destek ortalamaları da yükselen gelirle beraber artmıştır. Sonuç olarak 7 farklı boyuttan 5 tanesinde elde edilen bu anlamlı fark ile test edilen “H⁴: Erzurum il ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın gelir durumlarına göre termal turizme bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.” hipotezi kısmen desteklenmiştir. Buna göre H^{4a}, H^{4b}, H^{4d}, H^{4f} ve H^{4g} desteklenmiştir. H^{4c} ve H^{4e} hipotezleri ise desteklenmemiştir.

Tablo 4.27. Katılımcıların Termal Tesis Kullanma Sıklığına Göre Termal Turizmin Etkilerine Bakış Açısına Ait ANOVA Testi Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Fark (Tukey)
Olumlu Ekonomik Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	3,91	0,704	8,017	0,000*	c > a,b
	b) 1-5**	204	3,82	0,603			
	c) 6 ve üzeri***	43	4,27	0,757			
	Toplam	425	3,90	0,674			
Olumsuz Ekonomik Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	2,69	0,757	9,325	0,000*	c < a,b
	b) 1-5**	204	2,68	0,685			
	c) 6 ve üzeri***	43	2,18	0,837			
	Toplam	425	2,63	0,746			
Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	3,82	0,604	3,415	0,034*	c > a
	b) 1-5	204	3,95	0,483			
	c) 6 ve üzeri***	43	4,02	0,757			
	Toplam	425	3,90	0,571			

Tablo 4.27. (Devamı)

Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	2,39	0,809	5,518	0,004*	c < a
	b) 1-5	204	2,22	0,712			
	c) 6 ve üzeri**	43	1,98	0,829			
	Toplam	425	2,26	0,774			
Olumlu Çevresel Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	3,95	0,878	3,215	0,041*	c > a
	b) 1-5	204	4,03	0,661			
	c) 6 ve üzeri**	43	4,28	0,766			
	Toplam	425	4,02	0,774			
Olumsuz Çevresel Etkiler	a) Hiç Gitmedim**	178	3,18	0,818	3,553	0,030*	c < a,b
	b) 1-5**	204	3,21	0,681			
	c) 6 ve üzeri**	43	2,86	1,089			
	Toplam	425	3,16	0,793			
Termal Turizm Gelişimine Destek	a) Hiç Gitmedim	178	4,12	0,632	2,934	0,054	
	b) 1-5	204	4,23	0,565			
	c) 6 ve üzeri	43	4,33	0,582			
	Toplam	425	4,19	0,599			

*p < 0,05

** Tukey çoklu karşılaştırma testine göre anlamlı farklılık çıkan gruplar

Tablo 4.27’de katılımcıların termal turizmin etkileri ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar arasında termal tesis kullanma sıklığına göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan tek yönlü ANOVA testi sonuçları gösterilmektedir. Görüldüğü üzere termal turizmin gelişimine destek boyutu hariç tüm boyutlarda son bir yılda termal tesise gitme sıklığına göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelendiğinde, ortaya çıkan bu farklılığın daha çok termal tesise sık gidenler (yılda 6 ve üzeri) ile daha az gidenler (yılda 1-5) ve hiç gitmeyenler arasında olduğu görülmektedir. Termal tesis kullanma sıklığı arttıkça termal turizmin olumlu etkilerine katılıyorum düşüncesi artarken, olumsuz etkilerine katılmıyorum denilerek onaylanmamıştır. Benzer şekilde istatistiki anlamlılığa çok yakın bir değerle ($p=0,54$) termal turizmin gelişimine destek ortalamaları da termal tesis kullanma sıklığıyla beraber artmış. Termal tesis daha fazla kullanan katılımcıların termal turizmin etkileri açısından olumlu yönde daha yüksek bir

bilince sahip oldukları söylenebilir. Sonuç olarak 7 farklı boyuttan 6 tanesinde elde edilen bu anlamlı fark ile test edilen “H⁷ Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal tesis kullanma durumlarına göre termal turizmin etkilerine bakış açısı anlamlı bir farklılık göstermektedir.” hipotezi kısmen desteklenmiştir. Buna göre H^{7a}, H^{7b}, H^{7c}, H^{7d}, H^{7e} ve H^{7f} hipotezleri desteklenmiştir. H^{7g} hipotezi ise desteklenmemiştir.

Tablo 4.28. Yerel Halkın Termal Turizmin Gelişimine Verdiği Destek ile Termal Turizmin Etkilerine Yönelik Algısı Arasındaki İlişki (Pearson Korelasyon Analizi)

Correlations								
		Termal Turizm Gelişimine Destek	Olumlu Ekonomik Etkiler	Olumsuz Ekonomik Etkiler	Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler	Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler	Olumlu Çevresel Etkiler	Olumsuz Çevresel Etkiler
Termal Turizm Gelişimine Destek	Pearson Correlation (r)	1	0,434**	-0,164**	0,587**	-0,288**	0,365**	0,064
	Sig. (2-tailed) (p)		0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,189
	N	425	425	425	425	425	425	425

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Pearson korelasyon katsayısı, sürekli değişkenlerin arasındaki ilişkinin derecesini belirlemede kullanılır. Yani bu kat sayı ile iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır, yok mudur sorusunun cevabı aranır (Kalaycı, 2014:116). İlişki var ise ilişkinin yönü hakkında bilgi edinilir. r ile gösterilen Pearson korelasyon katsayısı ± 1 aralığında bir değer alır (Kalaycı, 2014:116). $r = 0$ ise değişkenler arasında ilişki yoktur, $-1 < r < 0$ ise değişkenler arasında ters yönlü bir ilişki, $0 < r < 1$ ise değişkenler arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısının değeri ± 1 ’e yaklaşıyorsa; değişkenler arasında ilişki kuvvetli, 0’a yaklaşıyorsa ve işareti + (artı) ise doğru yönlü fakat zayıf, işareti – (eksi) ise ters yönlü fakat zayıf ilişki olduğu anlaşılır (Güriş ve Astar, 2015:290). İki değişken arasında Pearson korelasyon katsayısının yorumu $r = 0,00-0,25$ çok zayıf, $r = 0,26-0,49$ zayıf, $r = 0,50-0,69$ orta, $r = 0,70-0,89$ yüksek, $r = 0,90-1,00$ çok yüksek şeklinde yapılmaktadır (Kalaycı, 2014:116).

Tablo 4.28’de yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin etkilerine yönelik algısı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında zayıf düzeyde pozitif yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır ($r = 0,434$, $p=0,000$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6a}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır ($r = 0,587$, $p=0,000$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6c}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu çevresel etkilerine yönelik algısı arasında zayıf düzeyde pozitif yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır ($r = 0,365$, $p=0,000$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6e}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumlu çevresel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında çok zayıf düzeyde negatif yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır ($r = -0,164$, $p=0,001$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6b}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz ekonomik etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında zayıf düzeyde negatif yönlü bir ilişki vardır ve bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlıdır ($r = -$

0,288, $p=0,000$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6d}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4.28’de görüldüğü üzere yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine yönelik algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p=0,189 > 0,05$). Bu sonuca göre araştırmada test etmek amacıyla oluşturulmuş olan “H^{6f}: Erzurum ve ilçelerinde yaşayan yerel halkın termal turizmin gelişimine verdiği destek ile termal turizmin olumsuz çevresel etkilerine yönelik algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi desteklenmemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm faaliyetlerinin, gerçekleştiği bölgeyi ve o bölgede yaşayanları ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel açıdan olumlu ve/veya olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgede yaşayan yerel halkın bu faaliyetlere yönelik görüşlerine başvurulması, ilgili turizm türünün geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Yerel halkın, bir alternatif turizm türü olan termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açısını ve termal turizmin gelişimine verdiği desteği belirlemek için yapılan bu çalışma, 2023 yılında Erzurum merkez ve termal tesislerin bulunduğu bazı ilçelerinde yaşayan yerel halka uygulanmıştır. Uygulanan anketle elde edilen verilere merkezi eğilim ölçüleri, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü ANOVA testi ve korelasyon analizi yapılmıştır. Analizler sonucu elde edilen bulgular aşağıda özetlenmektedir.

Öncelikle katılımcıların yaklaşık % 60'lık kısmı erkek, % 40'ı ise kadındır. Katılımcıların % 60'ı 40 yaş altındadır. Katılımcıların yarısı en az önlisans düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu ya Erzurum ili doğumlu ve yerlisi (% 82) ya da en az 11 yıldır bu il/ilçede yaşamaktadır (%75). Bu anlamda katılımcıların yerel halk ifadesini büyük oranda karşıladığı söylenebilir.

Katılımcıların yarıya yakını (% 48,9) yılda en az bir kere herhangi bir turizm faaliyetine katıldığını belirtmiştir. Hiç katılmamış olanların oranı ise yaklaşık % 14'tür. Aynı şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu (% 58,1) son bir sene içerisinde bir termal tesisten yararlanmıştır. Yani turizme ve termal turizme katılım oranı kısmen yüksektir denilebilir. En az 1 kere termal tesis hizmetlerinden yararlanmış olan kişilerin gidilen termal tesisten memnuniyet durumuna bakıldığında yaklaşık % 82,5 gibi bir oranda memnun veya çok memnun oldukları belirlenmiştir.

Yerel halkın termal turizmin etkilerine yönelik ifadelere verdikleri cevapların ortalamaları dikkate alındığında yerel halk genel olarak termal turizmin olumlu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine destek verirken, olumsuz ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerini ise çok büyük bir çoğunlukla “katılmıyorum” ve “kararsızım” seçeneklerini seçerek onaylamamışlardır. Bu anlamda yerel halkın termal turizmin etkileri konusunda belli bir düzeyde bilinç sahibi olduğu söylenebilir. Sadece

olumsuz çevresel etki olarak değerlendirilen, “termal turizm il/ilçemizin kalabalıklaşmasına neden olur” ifadesi 3,53 ortalama ile “3=kararsızım” ve “4=katılıyorum” ifadeleri arasında çıkmıştır. Diğer tüm olumsuz etki ifadelerinin aksine yerel halk termal turizmin kalabalıklaşmaya neden olabileceğiyle ilgili çok net bir düşünceye sahip değil ya da termal turizmin kalabalıklaşmaya neden olabileceğini düşünmektedir. Beklentinin aksine kalabalıklaşma bir olumsuzluk olarak değil, ekonomik, sosyal vb. katkılar sağlayabileceği gerekçesiyle olumlu olarak düşünülmüş olabilir.

Termal turizmin ekonomik etkilerine yönelik yerel halk genel olarak olumlu bir bakış açısına sahiptir. Kısaca yerel halk termal turizmin gelişmesiyle yerel ekonomilerinin büyüyeceğini ($\bar{X}=4,12$), yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkacağını ($\bar{X}=3,81$), bölgelerinin kalkınıp yaşam standartlarının yükseleceğini ($\bar{X}=3,84$) ve bölgelerine yeni yatırımlar çekme anlamında faydalı olacağını ($\bar{X}=3,84$) düşünmektedir. Termal turizmin, olumsuzluk anlamında genel fiyatlarda artışa yol açabileceği ($\bar{X}=2,89$) ve zararının yararından daha fazla olması ($\bar{X}=2,13$) gibi etkilerinin olacağını ise düşünmemektedir. Bu verilerden hareketle katılımcıların termal turizmin ekonomik etkilerine yönelik olumlu bir bakış açısına sahip oldukları sonucuna varmak mümkündür.

Yerel halk termal turizmin sosyo-kültürel anlamda sosyalleşmeyi arttıracığını ($\bar{X}=4,09$), il/ilçelerinin tanıtım ve imajına olumlu katkı yapacağını ($\bar{X}=4,17$), kültürlerini ve insanlarını tanıtmak ($\bar{X}=4,17$), farklı kültürleri de tanımak ($\bar{X}=3,83$) için iyi bir fırsat olduğunu düşünürken, termal turizmin göçü azaltacağı, geri göçü sağlayacağı konusunda kararsız kalmıştır ($\bar{X}=3,22$). Henüz termal turizm ile ilgili edilen kazanımlar konusunda çok büyük artış olmaması, yeni iş alanların açılmamış olması bu sonucu doğurmuş olabilir. Yerel halk sosyo-kültürel anlamda olumsuz etkileneceklerini ise düşünmemektedirler. Mesela termal turizmin örf, adet ve geleneklerine zarar vereceğini ($\bar{X}=2,06$), turistlerle yerli halk arasında gerginlik yaşanacağını ($\bar{X}=2,27$) anlatan ifadelere katılmamışlardır. Elde edilen bu bulgulardan katılımcıların termal turizmin sosyo-kültürel anlamda olumlu sonuçlar yaratabileceğini düşündükleri, olumsuzluk yaratabileceğini ise düşünmedikleri sonucu çıkarılabilir. Katılımcıların % 60' ının genç olarak nitelendirilebilecek 40 yaş altı kişilerden oluşması göz önünde bulundurularak sosyal faaliyet anlamında fazla alternatifi olmayan, özellikle ilçelerdeki kişilerin termal

turizmle bu ihtiyacı karşılayabileceklerini düşünmüş olmaları bu sonucu doğurmuş olabilir.

Termal turizmin çevresel etkilerinden olumlu etkilere katılım gösteren yerel halkın, termal turizmin trafik sorunlarını arttıracacağı ($\bar{X}=3,02$), çöp ve çevre kirliliğine sebep olacağı ($\bar{X}=2,92$) ve kalabalıklaşmaya neden olacağı ($\bar{X}=3,53$) gibi çevresel olumsuz etkileri konusunda ise kararsız kalınarak net bir fikir sahibi olunmadığı görülmüştür. Özellikle ilçelerde tam anlamıyla turizm imkânlarından faydalanılamıyor olması, buralara gelen turist sayısının yeterince yüksek olmaması bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. Merkezde ise yoğunlukla turizm denilince kış turizminin bilinmesi, yani termal turizmin henüz yeterince bilinmemesi yine bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir.

Yerel halk il/ilçelerinde termal turizmin yapılmasının desteklenmesi gerektiğini ($\bar{X}=4,30$), bunun için il/ilçelerine bu anlamda daha fazla yatırım yapılması gerektiğini ($\bar{X}=4,12$) ve termal turizmin il/ilçelerinin geleceği için önemli olduğunu ($\bar{X}=4,15$) düşünmektedir. Yapılacak çalışmalarda yerel halk tarafından belirtilen termal turizm desteklenmelidir ifadesinin nasıl algılandığı araştırılabilir. Yani yerel halk bu anlamda ne tür faaliyetlerin termal turizmin gelişimine destek olacağını, faydalı olacağını düşündüğü araştırılabilir. Ancak hangi anlamda olursa olsun elde edilen bu veriler termal turizm ile ilgili yapılacak kamu veya özel sektör yatırımlarının yerel halk tarafından kabul göreceği, dahası bu tür yatırımların gerçekleştirilmesi yönünde yerel halkın olumlu bir bakış açısına, istek ve beklentiye sahip olduğu ileri sürülebilir.

Yerel halk termal tesise gitmeme sebebi olarak verilen ifadelerden hiçbirisine katılmayarak destek vermemiştir. Mesela yerel halk kültürüne, inancına, geleneklerine uygun bulmadığından veya termal tesisin kullanılma amacını bilmediğinden dolayı bu hizmetten yararlanmamayı gerçekçi bulmamıştır. Termal tesise gitmeme sebeplerinden sadece “Hijyenik/sağlıklı bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum” ifadesi 3,02 ortalama puan kısmen destek verilen, gitmeme sebebi olarak verilen ifadelerden en fazla destek gören gerekçe olmuştur. Erzurum ve ilçelerinde bulunan hemen hemen tüm termal işletmeler kamuya ait ve hijyen/sağlık konusunun kısmen göz ardı edildiği yorumu yapılabilir.

Yerel halk, termal tesise gitme amaçlarıyla ilgili verilen ifadelerin hepsine katılarak destek vermiştir. Mesela termal tesislerin sağlık amaçlı veya daha iyi hissetmek için

ziyaret edildiğini kabul etmişlerdir. Termal tesise gitme amaçlarından “Temizlenmek için gelirler” ifadesi de yerel halk tarafından termal tesise gitme sebebi olarak kabul edilse de 3,65 ortalama puan ile tüm maddeler içerisinde en az destek gören ifade olmuştur. Buna göre yerel halk termal tesislerin kullanma amacı olarak sağlık yönünün daha ön planda olduğunu, temizlenmek, boş vakit değerlendirmek, dinlenmek vb. amaçların ise ikincil öneme sahip olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda belki termal tesislerin sağlık yönü ile hamamlardan farklı bir işleve sahip olduğunun farkında olduğu yorumu yapılabilir.

Katılımcıların cinsiyetleri bakımından termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları ve termal turizmin gelişimine destek boyutlarında sadece olumsuz ekonomik etkilere bakış açısı anlamında bir farklılık tespit edilmiştir ($p=0,008$). Erkekler ($\bar{X}= 2,55$) kadınlara ($\bar{X}= 2,74$) göre olumsuz ekonomik etkiler konusunda daha iyimserler. Yani olumsuz ekonomik etki yaratabileceğini düşünmemektedirler. Çevresel olumsuz etkiler konusunda ise istatistiksel anlamlılık olmasa bile kadınların ($\bar{X}= 3,24$) erkeklere ($\bar{X}= 3,10$) göre daha olumsuz düşündükleri, mesela termal turizmin çevre kirliliği oluşturacağını düşündükleri tespit edilmiştir.

İstatistiki anlamlı şekilde ($p=0,000$) katılımcılardan Erzurum’un yerlisi olanların ($\bar{X}= 3,60$) olmayanlara ($\bar{X}= 3,11$) göre, son 1 (bir) yıl içerisinde termal tesise gitmiş olanların ($\bar{X}= 3,79$) ise gitmemiş olanlara ($\bar{X}= 3,13$) göre il/ilçelerindeki termal suların hangi hastalıklara iyi geldiği konusunda daha yüksek bir bilgi düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Katılımcıların yaşları bakımından termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Yaş bakımından tek anlamlı farklılık termal turizmin gelişimine destek anlamında görülmüştür ($p=0,017$). 17-28 yaş aralığındaki katılımcılara kıyasla 40-50 yaş aralığındaki katılımcılar termal turizmin gelişimine destek konusunda daha olumlu yaklaşmaktadırlar. İstatistiki anlamlılık olmasa bile 17-28 yaş grubu katılımcılara göre diğer tüm yaş grubu katılımcıları bu boyuttaki ifadelerle daha yüksek ortalamalarla yanıt vermişlerdir. Yani yaşla termal turizmin gelişimine destek doğru orantılıdır denilebilir.

Katılımcıların öğrenim durumlarına göre termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları karşılaştırıldığında anlamlı farklılığın olumlu ekonomik etkilerde ($p=0,003$), olumsuz ekonomik etkilerde ($p=0,007$), olumsuz sosyo-

kültürel etkilerde ($p=0,001$) ve olumsuz çevresel etkilerde ($p=0,003$) olduğu tespit edilmiştir. Yerel halkın öğrenim durumuna göre ortaya çıkan farklılığın, daha çok lisans ve lisansüstü eğitime sahip olanlar ile diğer katılımcılar arasında olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Tüm gruplarda olumlu etkilere onay, olumsuz etkilere ise reddetme yaklaşımı benimsense de lisans ve üstü eğitime sahip kişiler olumlu etkilere daha yüksek oranda katılım gösterirken olumsuz etkilere katılım düzeyi çok daha düşük kalmış. Özetle eğitim seviyesinin yükselmesi termal turizmin olumlu etkilerine katılmayı, olumsuz etkilerine katılmamayı, reddetmeyi beraberinde getirmiştir denilebilir. Termal turizmin gelişimine destek konusunda tüm gruplar yüksek düzeyde onay vermişlerdir ($\bar{X}=4,07-4,25$ arası).

Katılımcıların termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları ve termal turizmin gelişimine destekleri gelir durumuna göre karşılaştırıldığında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yerel halkın gelir durumuna göre ortaya çıkan farklılığın daha çok üst gelir grubu (asgari ücretin 2 katından fazla geliri olanlar) ile alt gelir grupları (asgari ücretin altı veya asgari ücretin 2 katına kadar geliri olanlar) arasında olduğu görülmektedir. Gelirin artmasıyla termal turizmin olumlu etkilerine katılıyorum düşüncesi artarken, olumsuz etkilerine kararsız kalmış veya katılmıyorum denilerek onaylanmamıştır. Benzer şekilde termal turizmin gelişimine destek ortalamaları da yükselen gelirle beraber artmıştır.

Katılımcıların termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları ve termal turizmin gelişimine destekleri termal tesise gitme sıklığına göre karşılaştırıldığında termal turizmin gelişimine destek ($p=0,054$) boyutu hariç tüm boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Termal tesis kullanma sıklığı arttıkça termal turizmin olumlu etkilerine katılıyorum düşüncesi artarken, olumsuz etkileri katılmıyorum denilerek onaylanmamış. Benzer şekilde istatistiki anlamlılığa çok yakın bir değerle ($p=0,054$) termal turizmin gelişimine destek ortalamaları da termal tesis kullanma sıklığıyla beraber artmış. Termal tesisi daha fazla kullanan katılımcıların termal turizmin etkileri açısından olumlu yönde daha yüksek bir bilince sahip oldukları söylenebilir.

Katılımcıların termal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine bakış açıları ile termal turizmin gelişimine destekleri arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Olumlu ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilere katılım düzeyi arttıkça termal

turizmin gelişimine verilen destek düzeyi de artmıştır. Olumsuz ekonomik ve sosyo-kültürel etkilere katılım düzeyi düştükçe termal turizmin gelişimine destek düzeyi artmıştır. Yani termal turizmin gelişimine verilen destek ile olumlu etkilere bakış açısı arasında doğru yönlü, olumsuz etkilere bakış açısı arasında ise ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Çalışmadan elde edilen yerel halkın termal turizmin olumlu etkilerine bakış açısı ile ilgili veriler Bhat ve Mishra (2021) çalışmasından elde edilen bulgularla yüksek düzeyde benzerlik göstermektedir. Keşmir bölgesinin yerel halkının demografik özelliklerine göre turizmin gelişimine yönelik tutumlarının araştırıldığı çalışmada da genel olarak yerel halkın turizme olumlu eğilimi olduğu görülmüştür. Yerel halk turizm sektörünün, yeni iş olanakları sağlama, gelir düzeyini ve yaşam standartlarını yükseltme, kültürel alışverişi katkı sunma, çevre bilinci oluşturma gibi olumlu etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Olumsuz etkilere bakış açısıyla ilgili verilerde ise çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bhat ve Mishra çalışmasında yerel halk turizmin genel fiyatlarda yükselişe sebep olması, suç oranlarını ve alkol kullanımını arttırması, çöpleri ve çevresel kirliliği arttırması, kalabalıklaşmaya sebep olması gibi olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Erzurum halkı ise termal turizmin bu olumsuz sonuçları doğuracağını düşünmemektedir.

Bu çalışmayla elde edilen veriler ile birebir aynı içeriğe sahip olmasa da Gökçe (2016)'nin çalışmasında kullanılan olumlu etki ifadelerine verilen cevaplardan elde edilen veriler arasında benzerlik görülürken, olumsuz etkilere verilen cevaplardan elde edilen veriler farklılaşmıştır. Bahsi geçen çalışmada genel turizmin etkilerine yönelik yerel halkın algısı ölçülmeye çalışılmış ve sonuç olarak katılımcılar olumsuz etkilere daha çok katılım göstermişlerdir. Erzurum ve ilçelerinde gerçekleştirilen termal turizmle ilgili bu çalışmada ise olumsuz etkilere katılım anlamında kararsızlık daha yüksek düzeyde işaretlenmiştir.

Çalışmada elde edilen ortalama değerler Erzincan Kemaliye ilçesindeki turizm faaliyetlerine yerel halkın bakış açısını belirlemeyi amaçlayan ve ölçeğinde benzer ifadeler içeren İmre (2020)'nin çalışmasıyla bazı farklılıklar olmakla beraber yakın sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İmre'nin çalışmasında da çıkan sonuca göre yerel halk

turizmin istihdamı, yatırımı, yaşam standartlarını arttıracaklarını ve desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen veriler Çakır ve Aydın (2020) tarafından yapılan çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Haymana halkının termal turizmle ilgili görüşlerine yönelik yapılan çalışmada yerel halkın termal turizme karşı genel anlamda olumlu düşüncelere sahip olduğu, termal turizmin ekonomik refah getirdiği, yeni iş alanları sağladığı belirlenmiştir. Buna karşılık Haymana'da şiddet olaylarını ve alkol kullanımını arttırmadığı, kültürel değerlere zarar vermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmayla benzer sonuçlar Karademir, Sandal ve Bilinir (2019) çalışmasında da elde edilmiştir. Kahramanmaraş Döngel kaplıcasının termal turizm potansiyelini ve sosyo-ekonomik katkılarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın sonuçlarına göre yerel halk genel olarak turizmin etkilerinden ekonomik ve sosyal yönden memnundur. Turizm, özellikle de yerel halk tarafından en değerli turizm kaynağı olarak görülen termal turizm sayesinde gelir düzeyinde ve yeni istihdam olanaklarında artış yaşandığı, ulaşım imkânlarının iyileştirildiği, kültür tanıtımına katkı sağlandığı ortaya konmuştur. Sadece termal turizm faaliyetlerinin, yöreden il dışına olan göçü azaltacağına dair verilerde iki çalışma arasında farklılık bulunmaktadır. Döngel'de yerel halk termal turizmin yöre dışına olan göçü azalttığını belirtirken Erzurum'da yerel halk termal turizmin böyle bir sonuç doğuracağı konusunda kararsız kalmıştır.

Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Erzurum'da termal tesislerin neredeyse tamamı kamu yönetiminde (sadece 1 tane özel sektöre ait işletme bulunmaktadır) ve hizmet anlamında istenilen düzeyde değil. Bu çalışmada elde edilen bulgulardan biri, yerel halkın hijyenik olmayan şartlarından dolayı termal tesise gidilmemesine verdiği destektir. Gerçekleştirilen literatür taramasından da benzer şekilde Erzurum'da bulunan termal tesislerin yetersizliği ortaya konmuştur. Bu verilerden hareketle tesisler fiziksel anlamda restore edilip daha modern, daha ilgi çekici, daha hijyenik ve sağlıklı hale getirilebilir, daha profesyonel bir hizmet sunumu için özel sektör mantığıyla termal sağlık ve fizyoterapi gibi alanlarda uzman sağlık personeli çalıştırılabilir.

- Yerel halkın termal turizme desteğinin ortaya konduğu bu çalışmaya dayanarak özel sektör yatırımcılarının bölgeye çekilebilmesi için özellikle kaynak yeterliliği, potansiyel tüketici varlığı ve yetersiz arz konuları ilgili yerlerde gündeme getirilebilir. Bölgedeki termal turizm potansiyelinin turizm piyasasında tanıtılması amacıyla ilgililerce kongrelere katılım, üniversite, kalkınma ajansları gibi bazı paydaşlarla ikili çalışmalar yapılabilir.
- Kış turizmi ve kültür turizmi anlamda daha sık ziyaret edilen Erzurum'un gerçekleştirilecek ziyaret planlamalarına bu turizm türleriyle birlikte termal turizmin de dahil edilmesi için sektör temsilcileriyle (seyahat acentaları, tur operatörleri, konaklama tesisleri, kongre-fuar organizasyonları vb.) görüşmeler yapılabilir.
- Genel olarak termal turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin farkında olan, bilinçli bir halka sahip Erzurum ve ilçelerinin merkezi yerel yönetimlerinin, belediyelerinin, turizm işletmelerinin bu fırsatı değerlendirmeleri ve bu bilinçli halk kitlesinin desteği ile termal turizmle ilgili farklı çalışmalar yapmaları tavsiye edilebilir. Yerel halkın tamamının desteğini alabilmek için, özellikle termal turizmin etkilerine yönelik olumsuz bakış açısına sahip kısmı için eğitimler düzenlenebilir, termal turizmin kazanımları konusunda yerel halka ve ilgililere konuyla ilgili bilgilendirici toplantılar, seminerler, kamu kurumlarında ve okullarda sunumlar vb. uygulamalar yapılabilir.
- Ülkemizde termal turizm konusunda adını duyurmuş başarılı örneklerle, bu işletmelerin sahipleri ve yöneticileriyle iş birlikleri geliştirilmesi, bilgi alışverişinde bulunulması faydalı olabilir.
- Termal turizmin gelişimiyle yeni istihdam imkanlarının artacağı yerel halk tarafından öngörülen ve beklenen bir durumdur. Böyle bir durumda sektöre eleman alımında turizm ve sağlıkla ilişkili eğitim alan kişilerin öncelikli olarak değerlendirilmesi hem sektöre hem de bu alanlarda eğitim alanlara faydalı olacaktır.
- Çalışmada değinildiği üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2023 Türkiye Turizm Stratejisiyle belirlenen hedefler doğrultusunda diğer turizm türleri ile entegre olabilecek ve destinasyon oluşturabilecek kapasiteye sahip 7 farklı

termal turizm bölgesi belirlenmiştir. Bahsi geçen bu bölgelere, mesela Amasya, Tokat, Sivas ve Erzincan'ı kapsayan Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi'ne Erzurum'un dahil edilebilmesi için yerel yöneticilere, mülki amirlere ve siyasilere düşen rollerle ilgili sunumlar hazırlanarak ilgililere iletilmesi önem arz etmektedir.

- Valilik, kaymakamlık, turizm ve sağlık il/ilçe müdürlükleri gibi yönetim birimlerinin politikalarında termal turizm öncelikli konu olarak yer almalıdır.
- Hem kamu hem de özel sağlık kuruluşlarındaki sağlık turizm birimleriyle sürekli iletişim halinde olunmalı, iş birliği geliştirilmelidir.
- 2023'te gerçekleştirilen Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) 4. Turizm Bakanları toplantısı sonrasında Erzurum 2025 EİT Turizm Başkenti olarak seçildi. Bu kapsamda gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerde (ör. Şubat 2025'te 'Palandöken Ekonomik Forumu', Mayıs 2025'te, 'EİT Liderler Zirvesi' ve 'Uluslararası Gastronomi Fuarı') termal turizm konusunun gündeme alınması ve planlamalara dahil edilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Ş., A. (2006). “Turizmde Sürdürülebilirlik Anlayışı İçerisinde Alternatif Turizm Türlerinin Yeri”. *Verimlilik Dergisi*, (4).
- Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). *Turizm Çeşitleri, Termal (Sağlık) Turizmi*, <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63508/termal-saglik-turizmi.html>, erişim tarihi 28.11.2023
- Ahmadova, S., ve Akova, O. (2016). “Türkiye’de Organik Ekoturizm Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 14-29.
- Akbulut G. (2010). “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunları”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1), 35-54.
- Akış Roney, S. (2011). *Turizm, Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akkuş, İ., ve Alan H., (2016). *Türkiye'nin Jeotermal Kaynakları, Projeksiyonlar, Sorunlar ve Öneriler Raporu*, (Yayın No: TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası: 123). Ankara: TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası.
- Akoğlu Kozak, M. ve Bahçe, S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksu, C. ve Aktuğ, E. (2011). Güney Ege Bölgesi Termal Turizm Araştırması. *Güney Ege Kalkınma Ajansı*, 1-42., http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e3rnhs11tg319h35c11c928.pdf
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altındış M. (2015). *Termal Turizm*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. ve Vogt, C. A., (2005), “Residents’ Perceptions of Community Tourism Impacts” [Bölge Sakinlerinin Toplumsal Turizm Etkilerine İlişkin Algıları], *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.
- Ankaya, F.,Ü. ve Aslan, B., G. (2020). “Engelli Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi; Dünya ve Türkiye Örnekleri”, *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 3(2): 52-57
- Ardilli, G., (2006), *Turizm Ekonomisinde Seyahat Kuruluşlarının Yeri Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Arslan, K., ve Göker Paktaş, M. (2021). “Japonya'da Su ve Yıkanma Kültürünün Banyo

- Mekân Biçimlenişine Etkisi”. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kùltùrlùrarası Sanat*, 6(12), 214-236.
- Arslaner, E. ve Günay, E. (2017). “Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 5(4), 422-438.
- Avderen, S. ve Eter, M. (2023) “Termal Turizm Kapsamında Çiftahan Kaplıcalarının Rekabetçilik Analizi”. *Geographies, Planning & Tourism StudioS GPT-Studios*, 3(2), 114-125
- Aydın, D. (2014). *Türkiye Sağlık Turizmi Cep Kitabı*, <http://www.ipso.org.tr/upload/kitap/visitturkeyforhealthcare-pocket-book-tr.pdf>, Ankara: Aren Tanıtım Yayınevi
- Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023) *Termal Turizm*, <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64388/termal-turizm.html>, erişim tarihi 24.12.2023
- Aziziye Kaymakamlığı. Termal Tesisler, <http://www.aziziye.gov.tr/termal-tesisler> adresinden 02.04.2023 tarihinde alınmıştır.
- Bektaş, G. ve Şimşek, F. (2016). “İleri Yaş Sağlık Turizminde Mobil Sağlık Hizmetlerinin Önemi”. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 3 (4), 179-185.
- Bertan, S. (2019). “Residents’ Perception Towards Thermal Tourism Impacts” [Bölge Sakinlerinin Termal Turizmin Etkilerine İlişkin Algısı], *Anais Brasileiros De Estudos Turísticos*, 9(1, 2 e 3).
- Bhat, A., A. ve Mishra, R. K. (2021). “Demographic Characteristics and Residents' Attitude Towards Tourism Development: A Case of Kashmir Region” [Demografik Özellikler ve Bölge Sakinlerinin Turizmin Gelişimine Yönelik Tutumu: Keşmir Bölgesi Örneği], *Journal of Public Affairs*, 21(2), e2179.
- Brandão, F., Liberato, D., Teixeira, A., S. ve Liberato, P. (2021). “Motives For Thermal Tourism: An Application to North and Central Portugal” [Termal Turizmin Nedenleri: Kuzey ve Orta Portekiz’e Yönelik Bir Uygulama], *Sustainability*, 13(22), 1-24
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

- Can, B. (2019). *Türkiye ve Dünyada Sağlık Turizmi ve Hastaların Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri: Özel Bir Hastane Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Cihangir, İ., S. (2016). *Termal Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınmada Ekonomik Rolü: Ilgın Termal Tesislerinde Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Collins-Kreiner, N. (2010). "The Geography of Pilgrimage and Tourism: Transformations and Implications for Applied Geography" [Hac ve Turizm Coğrafyası: Uygulamalı Coğrafyadaki Dönüşümler ve Çıkarımlar], *Applied geography*, 30(1), 153-164.
- Connell, J. (2006). "Medical Tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery" [Medikal Turizm: Deniz, Güneş, Kum ve Cerrahi], *Tourism Management* 27(6): 1093-1100
- Çakan, H., V. (2016). *Termal Turizm İşletmelerine Yönelik Tüketici Satın Alma Karar Süreci* (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çakır, M. ve Aydın, F. (2020). "Yerel Halkın Termal Turizme Yönelik Görüşleri: Haymana İlçesi Örneği". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(43), 93-110
- Çavuş, A., ve Zere S. (2019). "Yerel Halkın İnanç Turizmi Algısı: Giresun İli Örneği". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (63), 143-162.
- Çelik S. ve Yalçın B. (2018). *Termal Turizm ve İşletmeciliği*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Çelikkanat, N. (2015), *Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı: Bodrum İlçesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çetinkaya, M. Y., Yağcı, K., ve Önek, M. (2022). "Erzurum'un Termal Turizm Potansiyeli Üzerine Kavramsal Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 327-339.
- Çetinkaya Z., Keskinbora K., Özyaral O.,Yurdakoş M., Atalmış Ç.D., (2018). *Türkiye'nin Seyahat Rotaları ile Termal SPA ve Wellness Rehberi*, İstanbul: Pusula Yayıncılık
- Çevirgen, A. (1996). *Termal Kür Merkezlerinin Rekreatif Amaçlı Gelişimi ve Örnek Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013). KENTAIR Hava Kalitesi Değerlendirme Raporu, Erzurum Hava Kalitesi Değerlendirme Raporu, https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/erzurum_raporu-20191127113227.pdf
- Çiçek, R. ve Avderen, S. (2013). “Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi’ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(2), 25-35.
- Çolakoğlu, Ü., Altun, H. E., ve Kıykaç, B. (2019). “Türkiye’deki Medikal Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili (2008-2018)”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 135-143.
- Çontu, M. (2006). *Alternatif Turizm Çeşitleri ve Kızılcahamam Termal Turizmi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi) Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dahlan, N. (2011). “Service Innovation in the Business Models of the SPA Industry in Malaysia”[Malezya'daki SPA Endüstrisinin İş Modellerinde Hizmet İnovasyonu], Asian Business Research Conference, Melbourne, Victoria, Australia pp. 1–8.
- Dedeoğlu, B., Z. (2021). *Sağlık Turizminin Ekonomik Boyutu: Türkiye ve Singapur Karşılaştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Değer, M. (2020), “Rekreasyonda Yeni Trendler: SPA & Wellness”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (2), 308-324.
- Demir, M., Okutucu, M. A., Ağyürek, C. ve Güven, M. (2012), “Av Turizminin Alternatif Turizm Kapsamında Erzurum İli Turizmine Etkisi”. *Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 17-34.
- Dinler, M. (2014). *Hizmet Sektöründe Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Tüketici Algısına Etkisi: Termal Turizm Sektöründe Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı
- Doruk, T. T. (2019). *Bir Sağlık Turizm Örneği Olarak Termal Turizm: Türk Sağlık Turizmi İçindeki Yerin Çeşitli Boyutlarıyla İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Duran, C. (2012). “Türkiye’de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 45-52.
- Edinsel, S., ve Adıgüzel, O. (2014). “Türkiye’nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yılda Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 167-190.
- Ekici, Y. ve Büyüksalvarcı, A., (2021). “Konya İli ve İlçelerinin Termal Turizm Kaynaklarının Değerlendirilmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi, The Journal of Social Sciences*, 2021(51), 615-633.
- Enerji Kentleri Birliği (t.y.), Kaplıca Tedavisi Devlet Tarafından Karşılanıyor, <http://www.jkbb.org.tr/Icerik-338-KAPLICATEDAVISIDEVLETTARAFINDANKARSILANIYOR#:~:text=SGK%2C%20her%20hasta%20i%C3%A7in%20en,Bunun%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndaki ler%20%C3%B6deme%20kapsam%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1yor.> adresinden 12.06.2023 tarihinde alınmıştır.
- Erfurt-Cooper, Patricia, (Nisan 2010). “The Importance of Natural Geothermal Resources in Tourism.”[Doğal Jeotermal Kaynakların Turizm Açısından Önemi], [Bildiri] World Geothermal Congress, Bali-Endonezya
- Ergun, C. ve Oktay, K. (2022). “Türkiye’de Mevcut ve Potansiyel Hüzün Turizmi Alanları Üzerine Bir İnceleme”. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 15-24.
- Ertürk, H. (2019). *Türkiye’de Sağlık Turizminde İmaj ve Markalaşma: Heybeliada “Sağlık Adası” Modeli*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2020). Büyükşehir’den Pasinler’e Termal Tesis, <https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-den-pasinler-e-termal-tesis/29/887728.html> adresinden 09.08.2023 tarihinde alınmıştır. Sayfa güncellenme tarihi: 15.09.2020

- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2023). Erzurum Coğrafyası, https://www.erzurum.bel.tr/IcerikDetay-cografi_ozellikleri/1046/I.html adresinden 28.05.2023 tarihinde alınmıştır. Sayfa güncellenme tarihi: 24.12.2015
- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023a). Coğrafya, <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56063/cografya.html>
- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023b). Duyurular, Turizmde İlk Hedefe Ulaşıldı, <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-255233/turizmde-ilk-hedefe-ulasildi.html>
- Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023c). Termal Turizm, <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56077/termal-turizm.html>
- Erzurum Ticaret Borsası (t.y.), Erzurum'un Coğrafi Yapısı, <https://www.erzurumtb.org.tr/sayfa-47-erzurumun-cografi-yapisi>
- Erzurum Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (2021). *İl Afet Risk Azaltma Planı 2021*, https://erzurum.afad.gov.tr/kurumlar/erzurum.afad/IRAP/Erzurum_IRAP.pdf adresinden 03.12.2023 tarihinde alınmıştır.
- erzurumportali.com (2017). Doğadan Gelen Şifa Nenehatun Termal Tesisleri, <https://erzurumportali.com/shf/130/Pasinler-Nenehatun-Termal-Tesisleri> adresinden 22.06.2023 tarihinde alınmıştır.
- erzurumportali.com (2022). Biliyor Muydunuz? Erzurum'da Günlük Ortalama 8 Saat Güneşi Görüyoruz, <https://erzurumportali.com/shf/1894/Erzurumda-Gunluk-Ortalama-8-Saat-Gunesi-Goruyoruz> adresinden 02.03.2023 tarihinde alınmıştır.
- Gaul D. (2003). Environmental Impacts of Ecotourism. A Review of Literature. [Ekoturizmin Çevresel Etkileri. Bir Literatür İncelemesi], Web Sitesi: <https://foris.fao.org/static/pdf/foph/ecotour.pdf>. Erişim Tarihi 11.11.2023
- Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği [GYODER] (2017). Erzurum İli Yatırım Alanları Vizyon Raporu, https://www.gyoder.org.tr/uploads/Yay%C4%B1nlar/arastirma_raporlari/ar3.pdf
- Giritlioğlu, İ. (2012). *Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin Hizmet Kalitesi Beklenti ve Algıları: Termal Otellerde Bir Araştırma*. (Doktora Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Global Wellness Institute [GWI], (2018). Global Wellness Tourism Economy November 2018 [Küresel Sağlık Turizm Ekonomisi-Kasım 2018], https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/11/GWI_GlobalWellnessTourismEconomyReport.pdf
- Global Wellness Institute [GWI], (2018). Global Wellness Tourism Economy: Asia-Pacific November 2018 [Küresel Sağlık Turizm Ekonomisi;Asya-Pasifik Kasım 2018], https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2019/05/AsiaPacific_TourismEconomyMonitor2018revfinal.pdf
- Global Wellness Institute [GWI], (2023a). Statistics & Facts [İstatistikler ve Gerçekler], <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/statistics-and-facts/>
- Global Wellness Institute [GWI], (2023b). Global Wellness Economy Monitor 2023 [Küresel Sağlık Ekonomisi Monitörü 2023], , https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2023/11/GWI-WE-Monitor-2023_FINAL.pdf?inf_contact_key=7088c1d14e4e3f8682cad88f0236e6c1cc0558ed5d4c28cbfab114022b1ec50d
- Global Wellness Institute [GWI], (2024). The Global Wellness Economy: Country Rankings Data for 2019-2022 [Küresel Sağlık Ekonomi: Ülke Sıralaması 2019-2022 verileri], https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2024/01/2024GWI-Country-Rankings01212024.pdf?inf_contact_key=1c128f6c287357954a7425f73f21ccdd842e902fbefb79ab9abae13bfcb46658
- Gökçe, F. (2016). *Yerli Halkın Turizmin Gelişimine Yönelik Algısı ve Desteği: Afyonkarahisar Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Göktaş, B. (2018). “Sağlık Turizmi Eğitiminin İncelenmesi”. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 77-84.
- Göktaş, L., S. (2016). *Şanlıurfa ve Konya İllerinin İnanç Turizmi Potansiyelleri ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından İki İlin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Gül, M. (2015). *Müşteri Temelli Marka Değerinin Yaratılması ve Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerin Marka Algılarının Ölçülmesi: Balçova Örneği*, (Doktora Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Gülen, K., G. ve Demirci, S (2012). *Türkiye’de Sağlık Turizmi Sektörü*, (Yayın No: İstanbul Ticaret Odası [İTO] Yayınları: 2011 – 39). İstanbul: İTO
- Gündüz, F., F., Gündüz, S. ve Yavuz, H., B. (2019). “Türkiye’nin Sağlık Turizmi Talebini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Çekim Modeli Yaklaşımı”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17) , 717-740.
- Gürbüz, A. (2002). “Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Teknoloji Dergisi*, 5 (1-2), 49-59.
- Güriş, S., ve M. Astar. (2014). *Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik*, İstanbul: Der Yayınları.
- Güneş, N., (2014). *Yerel Halkın Turizm Algısı ve Turizme Katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez İlçesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Güvenç, C. (2007). *Türkiye'deki Termal Turizm Tesislerinin Planlama ve Tasarım İlkelerine İlişkin Bir Model Önerisi (Çanakkale Örneği)*, (Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (Eylül 2022). Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Sümer Holding A.Ş. Genel Müdürlüğü, Erzurum İli Pasinler İlçesi Kaplıcalar Mahallesi 1026 Ada 2 ve 3 Parsel Numaralı Taşınmazlar ve Üzerindeki Yapılar, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/6/2022/09/OZL-2022-94-BN-ERZURUMPASINLER1026-23.pdf>
- Horasan Kaymakamlığı. Hızırilyas Kaplıcaları, <http://www.horasan.gov.tr/hizirilyas-kaplicalari> adresinden 04.04.2023 tarihinde alınmıştır
- ISPA, İnternational SPA Associaton, Press Releases (2024) <https://experienceispa.com/press-releases/big-news-for-u-s-spa-revenue-growth/> (erişim tarihi; 01.05.2024)
- Işık, C., Ada, A. ve Boztoprak, F., (2016). “Economic, Social, Cultural and Environmental Effects On Tourism Development Of Pasinler”. *Tourismos* , 11(2), 92-112.
- Işık, C. ve Çalkın Ö., (2016). “Yerel Halkın Turizm Algısı: Tra2 Bölgesi Analizi”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 19-48

- İmre, N. (2020). “Yerel Halkın Turizme Bakış Açısının Belirlenmesi: Kemaliye Örneği”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 1-16.
- İslamoğlu, A., H. ve Alınacı, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi. (5. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kahraman, T. ve Bayraktar, B. (2021). “Balıkesir İli Mevcut Turizm Potansiyeline Yönelik Genel Bir Değerlendirme”. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: 6. Baskı, Asil Yayıncılık
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, (Şubat 2021). *Termal Tesis Konsepti ile SPA ve Kongre Merkezi Yatırımı Ön Fizibilite Raporu*, <https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/fizibilite/duyubakir-ili-termal-tesis-konsepti-ile-spa-ve-kongre-merkezi-yatirimi-on-fizibilite-raporu--2021.pdf>
- Karademir, N., Sandal, E. K., Bilinir, Ş. (2019). “Döngüle Kaplıcası (Kahramanmaraş)’nın Termal Turizm Potansiyeli ve Sosyo-Ekonomik Katkıları”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 640-670.
- Kaşlı, M. (2006). “Yerli Turistlerin Kaplıca Merkezlerine Ziyaret Nedenleri ve Beklentileri Üzerine Gönen’de Bir Araştırma”, II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi (20-22 Nisan 200), Balıkesir, 265-279.
- Kaymaz, M. K. (2010). *Günümüzde SPA Kavramı & Otellerde Yer Alan SPA Merkezlerinin İç Mekân Tasarım Analizleri* (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Keleş, E. (2020). *Mağara Turizmi Nedir? Türkiye’de ki Mağaralar*. www.turizmebakis.com/magara-turizmi-nedir/ Erişim Tarihi-19.01.2023
- Kılıç, S. ve Demir, S. (2017). “Turizm Pazarlamasında Yerli Turistlerin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Sinop İli Örneği”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* – 10(1), 71-98.

- Kıngır, S., Ağraş, S., Martin, Y. ve Şeyhanlıoğlu H. Ö. (2019). “Termal Turizm İşletmelerinin Kalite Düzeylerinin Servqual Modeli İle Belirlenmesi”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 130-143.
- Kotan, N. (2018). *Destinasyon Pazarlaması ve Alternatif Turistik Ürün Olarak Termal Turizmi: Erzurum İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kotan, N. (2020). “Alternatif Turizm Ürünü Olarak Termal Turizm: Erzurum İli Örneği”. *Journal of Eurasia Tourism Research*, 1(1), 21-31.
- Kozak M., A., Bahçe A. S. (2009), *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Kozak N., Kozak M., A., Kozak M. (2001), *Genel Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Köprüköy Belediyesi (2023). Köprüköy (Deli Çermik) Kaplıcaları, <https://koprukoy.bel.tr/detay-682-koprukoy-deli-cermik-kaplicalari.html>
- KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023a), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü 2023 Yıllık Bülten, Bakanlık Belgeli Tesis İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201131/tesis-istatistikleri.html>
- KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023b), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü 2023 Yıllık Bülten, Konaklama İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Etkileri”. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 146-156
- Kuyucu, S. (2017). *Kültür Turizmi Kapsamında İnanç Turizminin Yerel Halk Tarafından Algılanması: Bilecik Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı [KUDAKA], (2010). Erzurum Termal Turizm Potansiyeli, Turizm Raporları No: 3, https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/7a892-erzurum_termal_turizm_potansiyeli.pdf Erişim tarihi: 09.07.2023

- Külekçi, E., A., Sezen, I. ve Gencer, S. (2019). “Erzurum Kentinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Kent Akademisi Dergisi*, 12(4), 714-728.
- Lawson, R. W., Williams, J., Young, T., ve Cossens, J. (1998). “A Comparison of Residents' Attitudes Towards Tourism in 10 New Zealand Destinations” [10 Yeni Zelanda Destinasyonunda Bölge Sakinlerinin Turizme Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması], *Tourism Management*, 19(3), 247-256.
- Maviş, F., Ahıpaşaoğlu H., S. ve Kozak N. (2002). *Genel Turizm Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Yayın No:727, S.2
- Medvene, S. K. (2010). “Wellness and SPA Tourism İn Hungay Now and in The Future 2009-2011”, [Bugün ve Gelecekte Macaristan'da Wellness ve SPA Turizmi 2009-2011], *UDC338*, 48(439): 16-24.
- Meşeli, A. (2017), “Çermik İlçesinin (Diyarbakır) Termal Turizm Potansiyeli ve Diğer Çekicilikleri, Tespitler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(45), 109-127
- Nikoli, G., ve Lazakidou, A. (2019). “A Review of Thermal Tourism in Europe and Greece” [Avrupa ve Yunanistan'da Termal Turizme Bir Bakış], *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 67(3), 318-322.
- Okuyucu, A. ve Akgış, Ö. (2016). “Türkiye’de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal Değişimi: 1990-2013”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (1) , 249-269
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (Mayıs 2013). “Türkiye’de İnanç Turizmi: Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek”. Muhsin Kar (Ed.) Uluslararası İnanç Turizmi ve Hoşgörü Konferansı Bildirileri, 9(12), 627-643.
- Oliveira, J. A. P. (2003), “Governmental Responses to Tourism Development: Three Brazilian Case Studies”, [Turizmin Gelişimine Hükümetin Tepkileri: Brezilya'da Üç Örnek Olay İncelemesi], *Tourism Management*, 24(1), 97-110.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı [OKA] (Ekim 2020), *Tokat İli Sağlık Turizmi Sektörü Termal Sağlık Kompleksi Ön Fizibilite Raporu*. Erişim Tarihi: 20.09.2023, <https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/fizibilite/tokat-ili-saglik-turizmi-sektoru-termal-saglik-kompleksi-on-fizibilite-raporu-2020.pdf>

- Ozansoy, C. ve Mengi, H. (2006). *Mağarabilimi ve Mağaracılık*, Ankara: TUBİTAK.
- Ökten, M. (2023). “Yüzüncü Kuruluş Yılında Türkiye’nin Enerji Görünümü, Hedefleri ve Gelecek Projeksiyonu”. *Türk Mühendislik Araştırma ve Eğitimi Dergisi*, 2(1), 52-60.
- Özbek, D. ve Özbek, T. (2008). “Jeotermal Kaynakların Sağlık ve Termal Turizme Entegrasyonu”, Haber Bülteni TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 99-113
- Özdemir, M., A. ve Kervankıran, İ. (2011). “Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 1-25.
- Özgen, N. (2013). “Siirt’in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri” . *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17 (27), 251-272.
- Özsarı, S. H. ve Karatana, Ö. (2013). “Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu”. *Journal of Kartal Training & Research Hospital/Kartal Eğitim ve Arastırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136-144
- Papp Z, Lörinc K. (2016). “Health Tourism Trends”. [Sağlık Turizmi Trendleri], *Pannon Management Review*, 5(3-4), 29-44
- Pasinler Belediyesi (2023). <https://www.pasinler.bel.tr/icerik/pasinler-kaplıcalari-hasankale-termal-kampusu> adresinden 23.06.2023 tarihinde alınmıştır.
- Pasinler Kaymakamlığı. Pasinler Kaplıcaları, <http://www.pasinler.gov.tr/pasinler-kaplıcalari> adresinden 23.06.2023 tarihinde alınmıştır.
- Pesce A., H. (2002). “Thermal SPAs: An Economical Development Alternative Along Both Sides of the Uruguay River”. [Termal Kaplıcalar: Uruguay Nehrinin Her İki Yakasında Ekonomik Bir Kalkınma Alternatifi], *Geo-Heat Center, Quartely Bulletin (September)*, 23(3), 22-28.
- Rakıcı, C. ve Yılmaz, T. Z. (2016). “Sosyal Güvenlikte Demografik Dönüşüm ve Türkiye’ye Yansımaları”. *Gümüşhane Üniversitesi SBE Elektronik Dergisi*, 7(18), 64-89.
- Ridderstaat, J., Singh, D. ve DeMicco, F. (2019). The impact of major tourist markets on health tourism spending in the United States. *Journal of Destination Marketing & Management*, [11](#), 270–280. doi: 10.1016/j.jdmm.2018.05.003

- Riyaz, N., & Arakkal, F. R. (2011). "SPA Therapy in Dermatology". [Dermatolojide SPA Terapisi], *Indian Journal of Dermatology, Venereology and Leprology*, 77 (2), 128-134.
- Sağlık Bakanlığı Kaplıcalar Yönetmeliği, (2001). *Resmi Gazete* , 24472, 24.7.2001
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2022a). Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı, Başkanlığımız Görev Alanı. (<https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-13292/baskanligimiz-gorev-alani.html>)
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2022b). Türkiye’de Termal Sağlık Turizmi, <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/10949/0/07pdf.pdf>
- Sargın, S. (2006). "Yalvaç'ta İnanç Turizmi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.16(2), 1-18.
- Selvi, S., M. (1996) "*Bir Turizm Potansiyeli Olarak Kaplıca Turizminin Değerlendirilmesi, Kangal Balıklı Kaplıca Uygulama Çalışması*" (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Silik, C., E. (2020). "Sağlık Turizmi". Atınç Olcay (Ed.), *Alternatif Turizm* (ss. 99-124) içinde, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sharpley, R. (2014). "Host Perceptions of Tourism: A Review of the Research". [Ev Sahibinin Turizm Algısı: Araştırmanın İncelenmesi], *Tourism Management*, 42, 37–49.
- Soyak, A. (2005), *Türkiye'ye Yönelik Yabancı Turizmin İktisadi Etkileri: Akdeniz ve Ege Bölgeleri Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Soydaş, M., E. ve Gürler, M. (2019). "Şarap Turizmi'ne Yerel Halkın Bakış Açısı: Hatay Örneği". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3), 2274-2293.
- Speier A., R. (2011). "Health Tourism in a Czech Health SPA" [Bir Çek Sağlık SPA'sında Sağlık Turizmi], *Anthropology & Medicine*, 18(1), 55-66.
- Stavroula, G. ve Vasiliki, D. (2020). "Alternative Forms of Sustainable Development: The Case of Thermal Tourism". [Sürdürülebilir Kalkınmanın Alternatif Biçimleri: Termal Turizm Örneği], *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 19(4), 367-377.

- Şahiner, T. (2012). “*İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*”. (Yüksek Lisans Tezi), Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengül, H., ve Bulut, A. (2019). “Sağlık Turizmi Çerçevesinde Türkiye’de Termal Turizm; Bir Swot Analizi Çalışması”. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(1), 55-70.
- Şimşek, F. (2016). *Sağlık Turizmi Kapsamında Yaşlı Turizmi ve Mobil Sağlık Hizmetlerinin Uygulanabilirliği ve Önemi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics (6th ed.)*, Boston: Pearson.
- Takahashi, M., (2022). “*Çanakkale ve Kanagawa ili termal turizm değerlerinin karşılaştırılması olarak incelenmesi*” (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı / Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı.
- Tapan, İ. (2022). “Sağlık Turizmi Açısından Örnek Bir Mekân: İspendere”. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 34-58.
- Tekinçay M.,S.,Y., Yurcu G. ve Akinci Z. (2019). “Wellness ve SPA Tarihi”. Nezihe Tüfekçi (Ed.) *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları* (ss. 63-74) içinde. Litvanya (Lithuania): SRA Academic Publishing (Strategic Research Academy).
- Tengilimoğlu, D. ve Bayram, M. (2020). “Termal Turizm ve SPA/Wellness”. Dilaver Tengilimoğlu (Ed.) *Sağlık Turizmi* (3. Baskı, ss. 61-98) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tengilimoğlu, D. ve Karakoç, G. (2013). “Termal Turizm ve SPA Turizmi”. Dilaver Tengilimoğlu, (Ed.). *Sağlık Turizmi*.(ss.71-97), Ankara: Siyasal Kitabevi
- Timur, B. (2015). “*Termal Turizmde Hizmet Kalitesi, Algılanan Destinasyon İmajı ve Tekrar Ziyaret Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*” (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tontuş, H., Ö. (2015), *Türkiye’de Termal Sağlık Turizmi*, Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu (SATÜRK). <http://www.satürk.gov.tr/images/pdf/tyst/07.pdf> Erişim Tarihi: 04.04.2023

- Tontuş, H., Ö. (2017), *Sağlık Turizmi Nedir?* Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu (SATÜRK). <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/10944/0/02pdf.pdf> Erişim Tarihi: 29.01.2023
- Toy, S. ve Gürbüz, G. (2012). “TRA1 Bölgesinde Sağlık Turizmi (Potansiyeli, Performansı ve Sektörün Bölgedeki Geleceği)”, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/22185-tra1_bolgesinde_saglik_turizmi.pdf
- TÜİK (2022). Merkezi Dağıtım Sistemi, İlçe Bazında Nüfus Sayıları <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 26. 06.2023 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Kültür Portalı (t.y.), Termal Turizm-İzmir, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/TurizmAktiviteleri/termal-turizm852488> adresinden 09.04.2023 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Turizm Ansiklopedisi (2020). Pasinler-Ilıca-Akdağ Kaplıcaları, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/pasinler-ilica-akdag-kapliclari>
- Türksoy, A. ve Türksoy, S., S. (2010). “Termal Turizmin Gelistirilmesi Kapsamında Cesme İlcesi Termal Kaynaklarının Degerlendirilmesi”. *Ege Academic Review*, 10(2), 699-725.
- Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi (USHAŞ), <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi/> Erişim tarihi: 06.08.2023
- UN (2023). International Day of Persons with Disabilities, 3 December [3 Aralık Uluslararası Engelliler Günü], <https://www.un.org/en/observances/day-of-persons-with-disabilities/background> Erişim Tarihi: 04.02.2024
- UNWTO (2008). Glossary of Tourism Terms [Turizm Terimleri Sözlüğü], <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms#T> , erişim tarihi: 09.06.2023
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2018). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uygun, H. (2008). “*Konya İlinin Termal Turizm Potansiyeli*”. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Uzunsakal, E. ve Yıldız, D. (2018). “Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama”. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Üçpunar, G. (2013) “*Sağlık Hizmetleri Pazarlaması Sağlık ve Termal Turizmi*” (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı.
- Ülker, İ. (1988). *Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 129(1006)
- Velicer, W. F. & Fava, J. L. (1998). “Affects of Variable and Subject Sampling on Factor Pattern Recovery” [Değişken ve Konu Örneklemesinin Faktör Deseninin İyileştirilmesine Etkileri]. *Psychological Methods*, 3(2), 231-251.
- Weaver, D. B. (1995). “Alternative Tourism in Montserrat” [Montserrat'ta Alternatif Turizm]. *Tourism Management*, 16(8), 593-604
- Wen, J., Kozak, M., Shaohua, Y. ve Fang, L. (2020). “COVID-19: Potential Effects on Chinese Citizens’ Lifestyle and Travel” [COVID-19: Çin Vatandaşlarının Yaşam Tarzı ve Seyahatleri Üzerindeki Potansiyel Etkiler]. *Tourism Review*, 76, 74-87.
- WHO (2023). Disability [Engellilik], <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> Erişim Tarihi: 04.02.2024
- Yalçın, B. (2018), “Deniz Suyunun SPA-Wellnes Turizmi Kapsamında Kullanımı”, 4. *Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu "Küresel Eğilimler- Yerel Etkiler"*, 23-24 Şubat 2018, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Bildiriler (ss. 1-10)
- Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (2023). Mağara Turizmi, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10335/magara-turizmi.html>).
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, Z., Yıldız, S. ve Aytemiz, L. (2015). “Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye Potansiyeli”, *Journal of the Human & Social Science Researches*, 4(2), 390-407.
- Yılmaz, H. ve Kelkit, A. (2013). “Termal Turizm ve Pasinler Örneği”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(1).

- Yirik, Ş. (2014). “*Sağlık Turizmi Üzerine Antalya Destinasyonunda Bir Araştırma*”. (Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yoon, Y., Gursoy, D. ve Chen, J. S. (2001). “Validating a Tourism Development Theory With Structural Equation Modeling” [Bir Turizm Kalkınma Teorisinin Yapısal Eşitlik Modellemesi ile Doğrulanması]. *Tourism Management*, 22(4), 363-372.
- Zere, S., (2020). “*Yerel Halkın Ekoturizm Algısı: Giresun İli Örneği*”. (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.aziziyetermal.com/kurumsal/termal>, Erişim tarihi: 02.04.2023
- <https://www.balcovatermal.com/>, Erişim tarihi: 31.03.2023
- <https://www.iklim.gen.tr/erzurum-iklimi.html> , Erişim tarihi: 11.07.2023
- http://www.kaplica-otelleri.net/turkiye_kaplica_haritasi.html, Erişim tarihi: 29.03.2023
- <https://www.otelz.com/hotel/in-the-garden-ilica-thermal-resort-hotel-aqua-park>, Erişim tarihi: 04.04.2023
- <https://wwwoofturkey.org>, TaTuTa (Tarım, Turizm, Takas-Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası programı), Erişim tarihi 22.03.2023

EKLER

EK-1. Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı, Erzurum il ve ilçelerinde ikamet eden bireylerin Erzurum ilinde ki termal turizmle ilgili bilgi düzeyini ve termal turizm faaliyetlerine bakışını tespit etmek, varsa yaşanan problemlerin giderilmesine yardımcı olmaktır. Bu çalışmanın amacına ulaşabilmesi, hem bilime hem de ilimize katkıda bulunabilmesi öncelikle vereceğiniz bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Soruları cevaplamada gösterdiğiniz sabır ve samimiyet için teşekkür ederiz.

Dr.Öğr.Üyesi Ali İSKENDER
Öğr. Gör. Burhan YILMAZ

1	Cinsiyetiniz	☐ Erkek		☐ Kadın
2	Yaşınız	☐ 17-28 ☐ 29-39 ☐ 40-50 ☐ 51 ve üstü		
3	Medeni durumunuz	☐ Evli ☐ Bekâr ☐ Boşanmış/Ayrı yaşayan		
4	Öğrenim durumunuz	☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Önlisans ☐ Lisans ve Lisansüstü		
5	Mesleğiniz	☐ Kamu ☐ Özel ☐ Emekli ☐ Öğrenci ☐ Çalışmıyorum		
6	Aylık geliriniz (TL) (Hanede ki toplam gelir)	☐ Asgari ücret veya daha az		☐ Asgari ücret-23.500 ☐ 23.500'den fazla
7	Erzurumlu musunuz?	☐ Evet		☐ Hayır
8	Nerede ikamet ediyorsunuz?	☐ Merkez ☐ Ilıca ☐ Pasinler ☐ Köprüköy		
9	Kaç yıldır burada ikamet ediyorsunuz?	☐ 5 ve daha az ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16 ve üstü		
10	Ailenizdeki toplam fert sayısı (siz dahil)	☐ 1-3	☐ 4-6	☐ 7 ve üzeri
11	Kendinize ait aracınız var mı?	☐ Evet ☐ Hayır		

12. Aşağıdaki turizm türlerini Erzurum için önemine göre altlarındaki kutucuklara 1'den 6' ya rakam vererek sıralayınız. (1 en önemli, 6 en önemsiz)

Dağcılık, tırmanış turizmi	Dinlenme, eğlenme, turizmi	İnanç turizmi	Kış turizmi, spor turizmi	Sağlık ve termal turizmi	İş ve kongre turizmi

13. Turizm faaliyetlerine (deniz-kum-güneş, kış turizmi, inanç turizmi vb.) katılma sıklığıyla ilgili verilen ifadelerden size uygun olanını belirtiniz

- () Hiç katılmadım () Ömrümde 1-2 kere () 2-3 yılda 1 kere
() Yılda 1-2 kere () Yılda 3 kere veya daha fazla

14. Son bir yıl içerisinde termal tesislerden (kaplıca, ılıca, çermik, SPA) hiç yararlandınız mı? (Bu soruya cevabınız hayır ise lütfen 15. ve 16. soruları atlayarak 17. Soruya geçiniz)

- () evet () hayır

15. Ne kadar sıklıkla termal tesise gidersiniz? (1 yıl içerisinde)

- () Hiç gitmedim () 1-5 () 6 ve üzeri

16. En son gittiğiniz Termal tesisten memnuniyet dereceniz nedir?

- () Hiç memnun değilim () Memnun değilim () Kararsızım
() Memnunum () Çok memnunum

17. Termal tesise gitmeme sebeplerinin belirtildiği aşağıdaki ifadelerle katılma düzeyinizi daire içine alınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Sağlık sorunlarım sebebiyle termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Fiyatlar yüksek, bütçem müsait olmadığı için termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Zamanım yok, boş vaktim olmadığından termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Yakınlarda kaliteli tesis (modern tesis, uzman personel çalıştıran vb.) olmadığından termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Hijyenik/sağlıklı bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Termal tesisler ne amaçla kullanılır bilmediğimden (fikrim yok) gitmiyorum	1	2	3	4	5
Kültürüme, inancıma, geleneklerime uygun bulmadığımdan termal tesise gitmiyorum	1	2	3	4	5
Termal tesisin bana bir faydası olacağına inanmadığımdan dolayı gitmiyorum	1	2	3	4	5
18. Aşağıda Termal Turizm ile ilgili görüşleriniz sorulmaktadır. Verilen ifadelerle katılma düzeyinizi daire içine alınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Termal Turizmin Ekonomik Etkileri (pozitif-negatif)					
Termal tesise gelen turist sayısı arttıkça yerel ekonomimiz büyür, yerel halk ekonomik fayda sağlar.	1	2	3	4	5
Termal turizm sadece yatırımcısına kazanç sağlar	1	2	3	4	5
Termal tesislerin varlığı bu il/ilçede yaşayanlara iş imkânı sağlar	1	2	3	4	5
Termal turizm geliştikçe il/ilçemizin kalkınması ve yaşam standartları da artar (yollar, binalar, alışveriş imkânı, konut, ticaret, eğitim vb.)	1	2	3	4	5

Termal turizm bölgemize daha fazla yatırım çeker	1	2	3	4	5
Termal turizm il/ilçemizde hayat pahalılığına yol açmaktadır. Diğer sektörlerde ki genel fiyatlar artar	1	2	3	4	5
Termal turizmin bulunduğu bölgeye zararları yararlarından fazladır	1	2	3	4	5
İl/ ilçemizdeki Termal turizm sektöründen kişisel faydam bulunmaktadır.	1	2	3	4	5
Termal Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri (pozitif-negatif)					
Termal turizmin gelişmesi yerel halka daha fazla sosyalleşme/sosyal faaliyet yapabilme anlamında faydalı olur.	1	2	3	4	5
Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizin tanınmasına ve imajına olumlu katkıda bulunur	1	2	3	4	5
Termal turizm kültürümüzü ve insanımız tanıtmak için iyi bir fırsattır	1	2	3	4	5
Termal turizm il/ilçemizdeki göçün azalmasını hatta geri göçü sağlar	1	2	3	4	5
Farklı kültürleri ve toplumları anlamak için termal turizm önemli bir fırsattır	1	2	3	4	5
Termal turizm değerlerimize, ahlak, örf, adet, gelenek ve göreneklerimize zarar vermektedir.	1	2	3	4	5
Termal turizmin gelişmesi yerel halkın bu tesislerden yararlanma imkânlarını azaltmaktadır.	1	2	3	4	5
Termal tesislerden yararlanmaya gelen yabancılarla yerel halk arasında gerginlik oluşur, asayiş olayları artar.	1	2	3	4	5

19. Aşağıda Termal Turizm ile ilgili görüşleriniz sorulmaktadır. Verilen ifadelere katılma düzeyinizi daire içine alınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Termal Turizmin Çevresel Etkileri (pozitif-negatif)					

Termal turizmin gelişmesi il/ ilçemizde park ve rekreasyon alanlarının (spor alanları, piknik yerleri, yeşil alanlar, çocuk oyun alanları vb.) artmasına katkı sağlar	1	2	3	4	5
Termal turizmin gelişmesi il/ilçemizdeki trafik sorunlarını artırır.	1	2	3	4	5
Termal turizmin gelişmesi çöplerin, atıkların artmasına sebep olur, çevre kirliliğini artırır	1	2	3	4	5
Termal turizm il/ilçemizin kalabalıklaşmasına neden olur.	1	2	3	4	5
Termal Turizmin Gelişimine Verilen Destek					
Termal turizmin il/ ilçemizde gelişmesi için daha fazla yatırım yapılmalıdır. (konaklama ve yeme-içme tesisleri artırılması/ iyileştirilmesi, yolların iyileştirilmesi, tanıtımların yapılması gibi)	1	2	3	4	5
İl/ilçemizde termal turizm yapılması desteklenmelidir	1	2	3	4	5
Termal Turizm il/ilçemiz 'in geleceği açısından çok önemlidir	1	2	3	4	5

20. İnsanların termal tesislere gelme amaçlarının belirtildiği aşağıdaki ifadelerle katılıp katılmadığınızı belirtiniz. (Tercihinizi daire içine alınız)	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Tedavi olmak /sağlık bulmak için gelirler	1	2	3	4	5
Dinlenme/eğlenme/boş vakit değerlendirme amaçlı gelirler	1	2	3	4	5
Temizlenmek için gelirler	1	2	3	4	5
Merak ettikleri için gelirler	1	2	3	4	5
Kendilerini iyi hissetmek için gelirler	1	2	3	4	5

21. Aşağıdaki ifadelerle katılıp katılmadığınızı belirtiniz. (Tercihinizi daire içine alınız)	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İl / ilçemizde ki kaplıca sularının hangi rahatsızlıklara iyi geldiğini biliyorum	1	2	3	4	5
Termal sular mide, bağırsak, karaciğer, safra kesesi, şeker hastalıkları gibi hastalıklara iyi gelir	1	2	3	4	5
Termal sular kemik ve eklem hastalıkları, kas hastalıkları, kireçlenme, vücut ağrıları gibi romatizmal hastalıklara iyi gelir.	1	2	3	4	5
Termal sular sedef ve egzama gibi cilt hastalıklarına iyi gelir.	1	2	3	4	5
Termal sular bronşit ve sinüzit gibi solunum yolu hastalıklarına iyi gelir.	1	2	3	4	5
Termal sular halsizliğe, güçsüzlüğe, yorgunluğa, gerginliğe ve uyku bozukluklarına iyi gelir	1	2	3	4	5
Termal sular tansiyon, damar tıkanıklığı- sertliği gibi kalp-damar hastalıklarına iyi gelir	1	2	3	4	5
Termal sular kadın hastalıklarına iyi gelir	1	2	3	4	5
Termal sular idrar yolu enfeksiyonları ve böbrek hastalıklarına iyi gelir	1	2	3	4	5

22. Sizce bir termal tesiste hangi hizmet(ler) sunulmalıdır? (birden fazla seçenek seçilebilir)

☐ Konaklama	☐ Cilt Bakım hizmeti
☐ Umuma açık Termal havuz	☐ Soğuk su (içme kürü)
☐ Aile odaları	☐ Sauna, fin hamamı
☐ Fizik tedavi ünitesi	☐ Jakuzi
☐ Jimnastik salonu	☐ Çamur banyosu (kürü)
☐ Masaj ünitesi	☐ Fikrim yok

23. İl / ilçenizdeki termal tesiste aşağıdaki hizmet(ler)den hangileri sunulmaktadır? (birden fazla seçenek seçilebilir)

☐ Konaklama	☐ Cilt Bakım hizmeti
☐ Umuma açık Termal havuz	☐ Soğuk su (içme kürü)
☐ Aile odaları	☐ Sauna, fin hamamı
☐ Fizik tedavi ünitesi	☐ Jakuzi
☐ Jimnastik salonu	☐ Çamur banyosu (kürü)
☐ Masaj ünitesi	☐ Fikrim yok

Anket bitti. Göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı çok teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Burhan YILMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	31.05.2024